

บทที่ 4

ผลการศึกษา

สภาพทั่วไปของชุมชนพวา

ชุมชนพวาเป็นตำบลหนึ่งในอำเภอแก่งหางแมว จังหวัดจันทบุรี ชื่อของตำบลนี้มาจากในสมัยก่อนชุมชนเป็นพื้นที่ป่าสงวนมีต้นพวอยู่มากมายจึงได้ชื่อว่าชุมชนพวา (ทองม้วน โพธิ์ชัยเลิศ, 2547) ในอดีต (ก่อนปีพ.ศ. 2500) ยังไม่มีการตั้งรกรากอาศัยอยู่ กลุ่มแรกจะมีก็แต่คนที่มารับจ้างตัดไม้ไปให้แก่โรงเลื่อยพงษ์เกษมมีคนคุมเวลาตัดไม้และมีพวก ป่าไม้มาถลกอบตัดไม้ (บุญเลิศ ดุชิตา, 2549) ต่อมาก็เริ่มมีผู้เข้ามาจับจองที่ดินถางป่าตั้งรกรากอาศัยอยู่โดยป่ามาลี แพทย์รังสี (มาลี แพทย์รังสี, 2547)

บริเวณที่เป็นป่าซึ่งสภาพพื้นที่นั้นเป็นเนินพวกที่ขึ้นมัตัดไม้เรียกพื้นที่บริเวณนั้นว่า “เนินตูดตุง” (มาลี แพทย์รังสี, 2547) สาเหตุที่เรียกว่าเนินตูดตุงนั้นเพราะเมื่อสมัยนั้นบริเวณเนินจำปาจะเป็นทางผ่านของพวกที่ลากซุงโดยใช้กระบือเป็นพาหนะ เวลาที่ขึ้นเนินกันของกระบือจะตุงขึ้นมา ทำให้ชาวบ้านเรียกว่า “เนินตูดตุง” (บุญเลิศ ดุชิตา, 2549)

เนินตูดตุงได้เปลี่ยนเป็นชื่อ “เนินจำปา” ตามชื่อของหลวงพ่อบ้านที่เป็นเจ้าอาวาสวัดเขาวงและมีความประสงค์ที่จะขึ้นมานุกเบิกพื้นที่บริเวณเนินตูดตุง ดังนั้นหลวงพ่อบ้านจึงได้มาสร้างวัดเนินจำปาขึ้นมา (หลวงพ่อบ้าน ปัญญาธิโป, 2547) ซึ่งในปัจจุบันเนินจำปาที่อยู่ในเขตการปกครองของหมู่ที่ 3 ตำบลพวานั่นเอง

กลุ่มที่อพยพตามมาเป็นกลุ่มที่ 2 นั่นก็คือกลุ่มชาติพันธุ์กวยที่อพยพมาจากจังหวัดสุรินทร์ เนื่องจากภาคอีสานในขณะนั้นประสบกับภัยแล้งจึงมีความจำเป็นต้องอพยพโยกย้ายหาทำกินใหม่ (ทองม้วน โพธิ์ชัยเลิศ, สัมภาษณ์, 8 กรกฎาคม 2547) โดยกลุ่มกวยนี้เริ่มอพยพลงมาในปีพ.ศ. 2510 มาอาศัยอยู่ 4 ครอบครัวปลูกสร้างบ้านเรือนติดกันบริเวณป่าที่มีพื้นที่ติดกับเขาชะเมาซึ่งปัจจุบันเป็นเขตการปกครองหมู่ที่ 2 ตำบลพวา อาศัยความเป็นเครือญาติกันช่วยเหลือดูแลกันเอง ในระยะแรกที่มาอาศัยอยู่นั้นกลุ่มกวยประกอบอาชีพทำนาและปลูกมันสำปะหลัง ก่อนหน้านี้นี้มีกลุ่มที่เข้ามาอาศัยอยู่ในบริเวณนี้เพื่อตัดไม้ได้แก่พวกป่าไม้และภาคเอกชน คือผู้คุมตัดไม้ของโรงเลื่อยพงษ์เกษม หลังจากนั้นพ.ศ. 2512 ก็มีกลุ่มกวยเริ่มอพยพลงมาจับจองที่ดินเพื่ออาศัยและประกอบอาชีพเพิ่มมากขึ้น จากนั้นเป็นต้นมากลุ่มกวยก็ได้อพยพโยกย้ายมาจากทางจังหวัดสุรินทร์และจากบ้านฉางอีกหลายครอบครัวจนในเขตหมู่ 2 ของตำบลพวาส่วนใหญ่ล้วนเป็นกลุ่มกวยมาอาศัยอยู่จนถึงปัจจุบัน (บุญเลิศ ดุชิตา, 2549)

กลุ่มสุดท้ายก็คือกลุ่มของชาวอีสานจากหลายจังหวัดซึ่งประสบกับปัญหาภัยแล้ง บ้างต้องการมีรายได้ที่มากขึ้นกว่าเดิมบ้างเช่นเดียวกับกลุ่มกวย ในเขตการปกครองของหมู่ที่ 4 นั้นจะมี ชาวอีสานมาอาศัยอยู่มากจนแทบจะไม่มีคนจากภาคอื่นเลย (เทพ หนาแน่น, 2549) โดยอพยพเข้ามาอาศัยในเขตของชุมชนคลองพลอยหรือหมู่ 4 ปีพ.ศ. 2516 มีผู้มาบุกเบิกครั้งแรก 3 กลุ่ม ได้แก่ กลุ่มจากจังหวัดสุพรรณบุรี กลุ่มที่มาจากจังหวัดนครราชสีมา และกลุ่มที่มาจากจังหวัดตราด ทั้งสามกลุ่มนี้เข้ามาจับจองที่ดินซึ่งสมัยก่อนเป็นป่าดงดิบมีพวกป่าไม้มาอาศัยอยู่ก่อนแล้วแต่ไม่ถาวรและมีคนตัดไม้ของทางโรงเลื่อยพงษ์เกษมด้วยเช่นเดียวกับชุมชนของกลุ่มส่วย จากการอพยพมาของทั้งสามกลุ่มนี้ที่เข้ามาไม่นานนักก็ได้ชักชวนญาติพี่น้องของตนเข้ามาอยู่อาศัยในบริเวณนี้ แคนนำผู้เริ่มบุกเบิกชุมชนในขณะนั้นคือ นายบรรทม สมแสนซึ่งย้ายมาจากจังหวัดระยอง เพื่อหาพื้นที่ทำกิน (บรรทม สมแสน, 2548) ในปัจจุบันชุมชน พวกก็ได้พัฒนากลายเป็นชุมชน ที่มีคนหลากหลายชาติพันธุ์เข้ามาอาศัยอยู่ มีวัฒนธรรมที่ หลากหลายในชุมชนไม่ว่าจะเป็นวัฒนธรรมของกลุ่มกวยซึ่งมีอัตลักษณ์เป็นของตนเองในเรื่องของภาษา วัฒนธรรมของชาวอีสานที่มีความรักใคร่ปรองดองสูงในกลุ่มเครือญาติ แม้ว่าจะอพยพไปอาศัยอยู่ที่ใดก็ตาม เมื่อถึงงานประเพณีเทศกาลที่สำคัญต่าง ๆ ก็มักที่จะกลับมาเยี่ยมญาติพี่น้องของตนในภูมิลำเนาเดิม

พื้นฐานทางเศรษฐกิจของเครือข่ายชุมชนพวา

ในระยะแรกที่เริ่มก่อตั้งชุมชนพวาชาวบ้านที่มาอาศัยในเขตของเนินจำปาอยู่ที่จะยึดอาชีพตัดไม้เนื่องจากสภาพพื้นที่เมื่อสมัยก่อนนั้นเป็นป่าดงดิบซึ่งอยู่ในพื้นที่ป่าสงวน รับจ้าง ตัดไม้บ้างปลูกพืชผักเล็ก ๆ น้อย ๆ พอส่งขายหรือนำไปแลกกับอาหารทะเลที่ตลาดนายายอามโดยใช้เกวียนหรือเดินเท้าไปเนื่องจากยังไม่มีถนน ยังไม่มีระบบคมนาคมไฟฟ้าและประปาไปถึงจนกระทั่ง พ.ศ. 2504 เมื่อมีการตัดถนนผ่านชุมชนพวาเป็นถนนที่ทำสำหรับรถลากซุงทำให้วิถีชีวิตความเป็นอยู่ของคนในชุมชนเปลี่ยนไป เนื่องจากเริ่มมีพ่อค้าแม่ค้านำของไปขายถึงชุมชนและการเกิดตลาดนัดพวาซึ่งทำให้ชาวบ้านมีความสะดวกสบายในการหาซื้อเครื่องอุปโภคบริโภคมากขึ้น (มาลี แพทขัยรังสี, สัมภาษณ์, 2547)

จนกระทั่ง พ.ศ. 2524 ราคามันสำปะหลังตกต่ำ โครงการของธนาคารเพื่อการเกษตรและสหกรณ์ (ธ.ก.ส.) ก็เริ่มเข้ามาช่วยชาวบ้านโดยการนำพันธุ์ยางพารามาให้ชาวบ้านปลูกและให้ชาวบ้านกู้เงินเพื่อนำมาลงทุนปลูกยางพารา ชาวบ้านต่างพากันมากู้เงินของโครงการของธนาคารเพื่อการเกษตรและสหกรณ์โครงการของธนาคารเพื่อการเกษตรและ สหกรณ์เพื่อลงทุนปลูกยางพาราเมื่อกรีดยางได้และจำหน่ายได้ราคาดี ชาวบ้านก็นำเงินมาใช้หนี้โครงการของธนาคารเพื่อการเกษตรและสหกรณ์ จากนั้นเป็นต้นมา ชาวบ้านก็ยึดอาชีพปลูกยางพาราเป็นหลัก การปลูกมันสำปะหลัง

จึงหมดไปในชุมชนเพราะการปลูกยางพาราจะได้ราคาดีกว่า (มาลี แพทย์รังสี, 2547)

พ.ศ. 2532 มีไฟฟ้าเข้ามาในชุมชน ทำให้ชาวบ้านมีความสะดวกสบายมากขึ้น ตัวแทนจำหน่ายเครื่องใช้ไฟฟ้าเครื่องใช้ไฟฟ้าจึงเข้ามาในชุมชน ชาวบ้านเริ่มใช้เงินในการหาซื้อเครื่องใช้ไฟฟ้าใช้ในครอบครัวไม่ว่าจะเป็นเงินสดหรือเงินผ่อน ชาวบ้านหันมาพึ่งเงินกู้ธนาคารเพื่อที่จะจับจ่ายซื้อของเข้ามา การกู้เงินธนาคารเริ่มที่จะแผ่ขยายไปทั่วชุมชน ทำให้ชาวบ้านเป็นหนี้เพิ่มมากขึ้น รายรับไม่พอกับรายจ่าย อีกทั้งเงินกู้ธนาคารนั้นต้องเสียดอกเบี้ยสูง (ทองม้วน โพธิ์ชัยเลิศ, 2547)

การมีชีวิตอยู่ในเศรษฐกิจเงินตรา ทำให้ชาวบ้านในชุมชนพวกเขาต้องประสบปัญหาหนี้สินเรื้อรัง กล่าวคือ ชาวบ้านส่วนมากจะกู้เงินของธนาคารเพื่อการเกษตรและสหกรณ์ เพื่อนำมาลงทุนปลูกยางพารา เมื่อผลผลิตออกมาแล้ว ชาวบ้านไม่สามารถนำเงินมาใช้หนี้ได้ เพราะได้เงินที่ได้มาจากการจำหน่ายผลผลิต ถูกนำไปใช้จ่ายฟุ่มเฟือยเสีย ชาวบ้านจึงต้องกู้เงินจากนายทุนเงินกู้ทั้งในและนอกชุมชนนำมาใช้หนี้ธนาคารเพื่อการเกษตรและสหกรณ์ ปัญหาหนี้สินถือว่าเป็นปัญหาที่สำคัญที่สุดสำหรับชุมชนพวาในปัจจุบัน (ทองม้วน โพธิ์ชัยเลิศ, 2547)

กลุ่มชาติพันธุ์กวย อพยพมาจากจังหวัดสุรินทร์ โดยเริ่มจากการรับจ้างนายทุนปลูกมันสำปะหลังที่บ้านฉาง จังหวัดระยอง จนพ.ศ. 2509 ก็อพยพเข้ามาจับจองที่ดินในเขตของตำบลพวา โดยประกอบอาชีพปลูกข้าวไร่เนื่องจากว่าข้าวเป็นสิ่งที่จำเป็นทุกๆบ้านต้องมีข้าวกิน และมีการปลูกมันสำปะหลังเพื่อขายบ้าง ในบางครั้งก็มีนายทุนจากโรงเลื่อยต่าง ๆ มาจ้างให้ชาวบ้านตัดไม้หมูให้บ้างแต่ส่วนมากนั้นนายทุนจะเข้ามาตัดเลื่อยเองโดยมีการแข่งขันกันระหว่างนายทุนเองจนในบางครั้งก็มีความขัดแย้งกันเมื่อตกลงกันไม่ได้ก็จะหาทางกำจัดกัน “พวกตัดไม้มีอิทธิพลมากชาวบ้านไม่มีใครกล้าเข้าไปยุ่งเกี่ยวหรอก มันขัดผลประโยชน์กันเองมันก็อิงกันตายแล้วก็เอาศพไปโยนทิ้งที่ไหนก็ไม่รู้ เรียกว่าฆ่าเสร็จเก็บเสร็จ” (บุญเลิศ ดุชิตา, 2549)

ระยะแรกนั้นกลุ่มส่วยอพยพมาทั้งหมด 4 ครอบครัวได้แก่

1. นายก้าน ดุชิตา
2. นายพรหม ผิวอินทร์
3. นายบัว พัดสี
4. นายสุข เสามัน

ชีวิตความเป็นอยู่ในระยะแรกนั้นยังไม่มีสาธารณูปโภคเข้าไปถึง ทั้ง 4 ครอบครัวอยู่กันอย่างเอื้อเฟื้อและจุนเจือซึ่งกันและกัน โดยมีนายก้าน ดุชิตา เป็นหัวแรงใหญ่ในการทำมาหากินโดยยึดอาชีพปลูกข้าวไร่เป็นหลัก การเข้ามาจับจองที่ดินเพื่อตั้งรกรากของกลุ่มกวนนี้เป็นการเข้ามาจับจองโดยการถางป่าหลังจากนั้นในปีพ.ศ. 2510 ทั้ง 4 ครอบครัวนี้ก็เริ่มปลูกมัน

ลำปะหลังควบคู่กับข้าวไร้ด้วยเนื่องจากสมัยนั้นเป็นช่วงเวลาที่เศรษฐกิจกำลังเติบโตชาวบ้านเริ่มมีความต้องการที่จะใช้เงิน ในปีพ.ศ. 2512 กลุ่มกวยเริ่มอพยพโยกย้ายครอบครัวจากจังหวัดสุรินทร์เข้ามาตามการชักชวนของสื่อครอบครัวที่ได้อาศัยอยู่ก่อนแล้ว โดยมีจุดมุ่งหมายที่จะหาที่ทำกินใหม่เพื่อประกอบอาชีพที่สามารถหาเงินมาได้ มันลำปะหลังในขณะนั้นเป็นพืชเศรษฐกิจที่ตลาดมีความต้องการ ดังนั้น กลุ่มกวยจึงปลูกมันลำปะหลังเพื่อขายให้แก่นายทุนจนในที่สุดการปลูกข้าวไร้ก็ให้หมดไปจาก ชุมชนเหลือแต่เพียงการปลูกมันลำปะหลังแต่เพียงอย่างเดียว (บุญเลิศ-ดุชิตา, 2549)

นอกจากการปลูกมันลำปะหลังแล้ว คนในกลุ่มกวยยังปลูกผลไม้อีกหลายชนิด เช่นเงาะ มังคุด ทุเรียน ลองกอง ฯลฯ เนื่องจากสภาพพื้นที่ที่กลุ่มกวยอาศัยอยู่นั้นติดกับเขาชะเมาซึ่งกั้นระหว่างจังหวัดจันทบุรีและจังหวัดระยองมีสถานที่ท่องเที่ยวที่นั่นก็คือน้ำตกเขาชะเมา และยังมีสมุนไพรรวมถึงพันธุ์ไม้ต่างๆอีกหลายชนิด กลุ่มกวยมักที่จะขึ้นไปเก็บของป่าและสมุนไพรที่เขาชะเมา มาขายและใช้ทำเป็นยาตามพื้นฐานความรู้และประสบการณ์เดิมที่มีอยู่และความรู้ที่ได้มาจากการเรียนรู้ด้วยตนเอง (บุญเลิศ-ดุชิตา, 2549)

พ.ศ. 2524 ธนาคารเพื่อการเกษตรและสหกรณ์ได้เข้ามาแนะนำให้ชาวบ้านปลูกยางพารา ชาวบ้านก็กู้เงินของธนาคารเพื่อการเกษตรและสหกรณ์เพื่อปลูกยางพารา นอกจากนั้นกลุ่มกวยยังปลูกพืชและผลไม้หลายชนิดเฉลี่ยในพื้นที่เป็นจำนวนเท่า ๆ กัน ทำให้กลุ่มกวยมีการรวมกลุ่มทางด้านเศรษฐกิจนั้นก็คือ มีการรวมกลุ่มแม่บ้านทำผลิตภัณฑ์ต่าง ๆ จากทรัพยากรที่มีอยู่ในชุมชน การรวมกลุ่มทางด้านเศรษฐกิจของกลุ่มกวย สามารถดำเนินการไปได้เนื่องจากทรัพยากรที่มีอยู่ในชุมชนค่อนข้างสมบูรณ์และสายสัมพันธ์ของเครือญาติซึ่งเป็นลักษณะที่เด่นของคนภาคอีสาน จึงทำให้กลุ่มมีพลังที่จะร่วมมือกันพัฒนาชุมชนได้ อย่างไรก็ตามชาวบ้านในหมู่ที่ 2 ก็ยังคงประสบกับความยากจนตึ๊ดหนึ่ของธนาคารเพื่อการเกษตรและสหกรณ์ และหนี้ในระบบด้วย (บุญเลิศ-ดุชิตา, 2549)

กลุ่มคลองพลอย เป็นชุมชนที่เกิดขึ้นทีหลังอยู่ในเขตการปกครองของหมู่ที่ 4 ตำบลพวา ผู้ที่อพยพมาอยู่อาศัยส่วนใหญ่จะเป็นคนทางจังหวัดนครราชสีมา (โคราช) มีแกนนำคือนายบรรทม สมแสนที่เริ่มเข้ามาจับจองที่ดินเมื่อ พ.ศ. 2516 โดยอาศัยความเป็นเครือญาติกันและชักชวนกันมาก่อนหน้าที่จะมาอาศัยอยู่ในชุมชนพวา นี้ กลุ่มจากจังหวัดนครราชสีมาเคยอาศัยอยู่ที่อำเภอเกล่ง จังหวัดระยองมาก่อนโดยมีอาชีพรับจ้างนายทุนปลูกมันลำปะหลังจนพอที่จะสะสมทุนได้บ้าง จึงแสวงหาพื้นที่ว่างเพื่อตั้งรกรากทำมาหากินอย่างถาวร ดังนั้นกลุ่มจากโคราชจึงได้เลือกชุมชนพวาเป็นพื้นที่อยู่อาศัย เพราะในขณะนั้นในชุมชนพวามีการซื้อขายที่ดินบ้างแต่น้อยมาก ส่วนใหญ่จะเป็นการจับจองรวมไปถึงมีความอุดมสมบูรณ์ในเรื่องของทรัพยากรทางธรรมชาติ การอพยพมา

ตั้งรกรากในเขตชุมชนคลองพลอยครั้งแรกนั้น มีคนเข้ามาอาศัยอยู่ 3 กลุ่ม ได้แก่ กลุ่มของคน
ที่มาจากจังหวัดสุพรรณบุรี กลุ่มที่อพยพมาจากจังหวัดตราด และจังหวัดนครราชสีมา
(บรรทม สมแสน, 2548)

นายบรรทม สมแสน ก่อนเข้ามาที่พวาเคยรับจ้างเฝ้าสวนมันสำปะหลังที่สตึก
จังหวัดชลบุรีมาก่อนและย้ายตามพ่อแม่มาอยู่ที่วัดกับพระครูประโชติ ธรรมาภิรมย์หรือที่ชาวบ้าน
เรียกกันว่า “พระอาจารย์สาย” พระนักพัฒนาเจ้าอาวาสวัดวังหิน อำเภอแกลง จังหวัดระยอง ซึ่งเป็น
ผู้อุปการะเลี้ยงดูสอนหนังสือให้แล้วจึงอพยพโยกย้ายเข้ามาบุกเบิกพื้นที่คลองพลอยซึ่งเมื่อก่อนนี้
เป็นป่า โดยใช้ขวานล้างท้องป่า (การล้างท้องป่าคือการใช้มีดหรือขวานฟันไม้เล็ก ๆ) ส่วนคน
ที่ค่อนข้างมีฐานะซึ่งเข้ามาจับจองโดยการซื้อที่ดินนั้นจะล้างท้องป่าโดยใช้เครื่องยนต์ที่ใช้น้ำมันดำ
หลังจากบุกเบิกพื้นที่ป่าเป็นที่อยู่อาศัยแล้วจึงปลูกสร้างบ้านเรือนอยู่อาศัย ในระยะแรกที่อยู่อาศัย
นั้นอยู่อย่างยากลำบาก ใช้ทางเดินเท้าแต่ก็มีทางรถไฟจากแยกหนองเจ็กสร้อยมีอาชีพลูกคือเก็บ
ของป่าขายให้แก่นายทุนซึ่งมีอาชีพค้าขายและออกเงินกู้ ชาวบ้านหากหมุนเงินไม่ทันก็จะนำของป่า
ไปขายให้นายทุน ของป่าที่นำลงมาขายก็ได้แก่ เร่ว (มีคุณสมบัติใช้ทำยาหอม) น้ำมันยาง
(ใช้เป็นเชื้อไฟ) และสำโรง การเก็บของป่าขายเป็นอาชีพหลักมาระยะหลังก็จะถูกป่าไม้จับ
จึงเปลี่ยนมาเป็นการปลูกมันสำปะหลังแทนแต่ก็ยังมี การแอบลักลอบเก็บกันอยู่ช่วงนั้นในเขตพวา
เริ่มปลูกมันสำปะหลังอย่างแพร่หลาย ใครที่ไปปลูกมันก็จะได้พื้นที่เพิ่มมากขึ้นเพราะจะได้โค่นป่า
นำพื้นที่มาปลูกมัน เงินที่ได้มาจากการปลูกมันเป็นเงินที่ช่วยเสริมรายได้ในครอบครัว เพราะในสมัย
ก่อนนั้นเครื่องใช้ไฟฟ้ายังไม่มีควมจำเป็นในชีวิตประจำวัน สิ่งที่มีความจำเป็นในชีวิตประจำวัน
นั่นก็คือ ข้าวสาร น้ำปลา กะปิ ซึ่งเป็นสิ่งที่หาไม่ได้ในชุมชน จำเป็นต้องไปซื้อจากข้างนอกมา
จนกระทั่งในปี 2531 พวกป่าไม้เข้ามาและตั้งปิดป่า อาชีพเก็บของป่าก็เลิกไปจนหมดสิ้น
(บรรทม สมแสน, 2548)

ในระยะนั้นชาวคลองพลอยก็เริ่มปรับเปลี่ยนการผลิตจากการปลูกมันสำปะหลังเป็น
การปลูกยางพาราซึ่งใช้สายพันธุ์โบราณ สาเหตุของการเปลี่ยนแปลงการผลิตเนื่องจากว่าชุมชน
ข้างเคียงนั้นหันมาปลูกยางพาราเป็นส่วนใหญ่และน้ำยางก็ได้ราคาดี ดังนั้นชาวบ้านชุมชน
คลองพลอยจึงหันมาปลูกยางตามอย่างบ้าง จนในปี 2532 โครงการของธนาคารเพื่อการเกษตร
และสหกรณ์ ก็เข้ามาถึงชุมชนคลองพลอยและนำพันธุ์ยางพารามาให้ใหม่ ชาวบ้านก็กู้เงินของ
ธนาคารเพื่อการเกษตรและสหกรณ์ เพื่อนำมาลงทุนปลูกยางพาราโดยธนาคารเพื่อการเกษตรและ
สหกรณ์ จะเก็บดอกเบี้ยในปีที่ 8 หลังจากกริดยางได้แล้ว สาเหตุที่ชาวบ้านเลือกที่จะปลูกยางตาม
โครงการของ ธ.ก.ส.เนื่องมาจาก 1.พันธุ์ยางที่ธนาคารเพื่อการเกษตรและสหกรณ์ นำมาให้ชาวบ้าน
ปลูกนั้นมีคุณภาพดี น้ำยางจะขายได้ในราคาดี 2.ชาวบ้านต้องการเงินที่ธนาคารเพื่อการเกษตร

และสหกรณ์ ปลอ่ยให้กู้ นอกจากการปลูกยางพาราแล้ว ชาวบ้านในชุมชนคลองพลอยยังได้นิยมเพาะพันธุ์ไม้และสมุนไพรหลายชนิดซึ่งส่งขายและนับว่าเป็นรายได้เสริมที่ดีแก่ครอบครัวด้วย (บรรทม สมแสน, 2548)

ปัจจุบันชุมชนคลองพลอยเป็นแหล่งที่มีพันธุ์ไม้หลายชนิดสลับกับยางพาราซึ่งเป็นอาชีพหลักของชาวบ้านแต่อย่างไรก็ตามชาวชุมชนคลองพลอยยังคงมีปัญหานี้สืบทอดกันและกลุ่มกวย ชุมชนกลุ่มกวยและกลุ่มคลองพลอยมีพื้นฐานทางเศรษฐกิจคล้ายๆกัน มีการปรับเปลี่ยนการผลิตทำให้กระทบต่อวิถีชีวิตของชาวบ้านจากที่เคยอยู่อย่างพอเพียงผลิตเพื่อกินใช้แต่ในครอบครัวต้องเปลี่ยนแปลงมาเป็นการผลิตเพื่อขายตามความต้องการของตลาด เงินเข้ามามีอิทธิพลกับชาวบ้านจนทำให้เกิดปัญหานี้สืบทอดมาซึ่งจัดได้ว่าเป็นปัญหาที่สำคัญที่สุดของกลุ่มอยู่ในขณะนี้

พื้นฐานทางด้านการเมืองการปกครองของเครือข่ายชุมชนพวา

เนื่องจากชุมชนพวาเป็นชุมชนที่เกิดขึ้นจากการจับจองพื้นที่ป่าดงดิบ ดังนั้นในระยะแรกที่อยู่ชุมชนนั้นจึงยังไม่มีหน่วยงานทางราชการเข้ามาจัดระเบียบการปกครอง ชาวบ้านจึงต้องมีการปกครองกันเองโดยวิธีการตามธรรมเนียม นั่นก็คือการให้สมาชิกในชุมชนออกเสียงว่าต้องการให้ใครเป็นผู้นำ โดยมีหลักเกณฑ์ในการตัดสินก็คือ ผู้นำต้องเป็นคนดี มีคุณธรรม มีน้ำใจ มีความรู้ความสามารถในการอ่านและเขียนหนังสือได้ (มาลี แพทย์รังสี, 2547) นอกจากผู้นำที่ชาวบ้านจัดตั้งเองแล้ว ยังมีผู้นำอีกกลุ่มที่มีอิทธิพลชาวบ้านให้ความเคารพยำเกรงนั่นก็คือผู้ที่มาคุมชาวบ้านให้ตัดไม้ซึ่งเป็นคนของทางโรงเลื่อยพงษ์เกษมใน ช่วงประมาณพ.ศ. 2516 ผู้นำที่ชาวบ้านให้ความเคารพยำเกรงมากที่สุดคือผู้ที่มาคุมชาวบ้านให้ตัดไม้จนชาวบ้านในสมัยนั้นให้เกียรติเรียกว่า “เสือ” นั่นก็คือ “เสือเคน” เสือเคนมีอิทธิพลมาก เป็นที่รู้จักของชาวบ้านในหมู่บ้านคลองพลอยระหว่างเสือบกับชาวบ้านนั้นอยู่กันอย่างพึ่งพาประโยชน์ซึ่งกันและกัน ชาวบ้านคนใดที่ตัดไม้ให้เสือไม่เข้าไปขัดขวางการทำงานของเสือก็จะไม่เดือดร้อนและได้รับการคุ้มครองจากเสือ (จอห์น สมแสน, 2549) นอกจากคนของทางภาคเอกชนที่เป็นผู้มีอิทธิพลในเขตพวาแล้ว ยังมีคนของทางราชการอีกกลุ่มหนึ่งซึ่งมีอิทธิพลเช่นกันคือพวกป่าไม้ซึ่งเข้ามาตัดไม้ในชุมชน พวกป่าไม้แตกต่างจากคนคุมตัดไม้ของทางโรงเลื่อยพงษ์เกษมคือ คนของภาคเอกชนไม่ได้เข้ามาตัดไม้แต่เพียงอย่างเดียวแต่ยังเอื้อประโยชน์ให้กับชาวบ้านด้วยไม่ว่าจะเป็นการคุ้มครองชาวบ้านหรือการว่าจ้างชาวบ้านให้ช่วยตัดไม้ให้ แต่พวกป่าไม้เข้ามาตัดไม้หาประโยชน์เข้าพวกของตนแต่เพียงอย่างเดียว (เทพ หนาแน่น, 2549) ในช่วงหนึ่งที่รัฐเปิดสัมปทานป่า ในเขตของชุมชนพวามีการตัดไม้มากจนกระทั่งพื้นที่ป่าหมดไปทำให้รัฐต้องสั่งปิดป่า แต่พวกของทางราชการคือป่าไม้เอง ก็ยังแอบ

ลักลอบตัดไม้อยู่และรุกขึ้นไปถึงเขตเขาชะเมา ขณะนั้นก็มีชาวบ้านกลุ่มหนึ่งถูกขึ้นต่อต้านการตัดไม้บนเขา ชะเมาโดยมีกำนันเนียม (นามสกุลไม่สามารถหาข้อมูลได้) เป็นผู้นำปลุกจิตสำนึกของชาวบ้าน จนในที่สุดการต่อต้านการตัดไม้บนเขาชะเมาก็ประสบความสำเร็จทำให้เขาชะเมายังคงหลงเหลือพื้นที่ป่าอันอุดมสมบูรณ์อยู่ (บุญเลิศ ดุชิตา, 2549)

ในส่วนของการปกครองที่ทางราชการจัดตั้งขึ้นนั้น แต่เดิมชุมชนพวาอยู่ในเขตการปกครองของอำเภอท่าใหม่ ตำบลแก่งหางแมว การเลือกตั้งผู้ใหญ่บ้านครั้งแรกเกิดขึ้นเมื่อ พ.ศ. 2511 ที่หมู่บ้านชอยสอง ตำบลพวาในขณะนั้นยังคงเป็นหมู่บ้านพวาอยู่ในเขตการปกครองของหมู่ที่ 8 ตำบลแก่งหางแมว ในการเลือกตั้งครั้งแรกนี้ชาวบ้านยังไม่ได้ให้ความสำคัญมากนัก เพราะต้องเดินทางไปเลือกตั้งเป็นระยะทางไกล ซึ่งในสมัยนั้นยังไม่มีถนนและสิ่งอำนวยความสะดวกจึงทำให้ชาวบ้านไม่ไปเลือกตั้ง แต่ก็ยังคง ปกครองกันเองและช่วยเหลือกันเองอยู่ด้วยสายสัมพันธ์ของเครือญาติ (บุญเลิศ ดุชิตา, 2549)

จนกระทั่ง พ.ศ. 2514 ตำบลแก่งหางแมวก็แยกออกจากอำเภอท่าใหม่ มาเป็นอำเภอแก่งหางแมว ชุมชนพวาก็เปลี่ยนเป็นตำบลพวาโดยมีกำนันคนแรกคือ กำนันฉลวย ประจงใจ แม้ว่าการปกครองที่มีหน่วยงานทางราชการเข้ามาเกี่ยวข้องกับชุมชนก็ตาม ชาวบ้านก็ยังคงยึดถือการปกครองแบบช่วยเหลือกันเองในชุมชนโดยมีผู้นำตามธรรมชาติซึ่งเป็นบุคคลที่ทุกคนเคารพและนับถือและเป็นแกนนำหลักในการประกอบกิจกรรมต่าง ๆ ของชุมชนเรื่อยมา (บุญเลิศ ดุชิตา, 2549)

ปัจจุบันเครือข่ายชุมชนพวาประกอบด้วยแกนนำหลักได้แก่ นาย บุญเลิศ ดุชิตา, นางสาว กัญญา ดุชิตา, นายบรรทม สมแสน, นายจอห์น สมแสน, นายวัฒนา ธรรมกิจเจริญ, นายเทพ ทั้งนี้กลุ่มเครือข่ายชุมชนพวามีพระครูประโชติ ธรรมาภิรมย์ (พระอาจารย์สาย) เป็นพระที่ชาวบ้านในกลุ่มให้การเคารพนับถือเป็นที่ปรึกษาในการขับเคลื่อนกิจกรรมของกลุ่มและสนับสนุนกิจกรรมของกลุ่มในหลาย ๆ เรื่องรวมไปถึงการประกอบพิธีกรรมและประเพณีต่าง ๆ ทางพระพุทธศาสนา พระครูประโชติ ธรรมาภิรมย์ คือคนกลางที่จะสามารถนำชาวบ้านมาทำกิจกรรมกันโดยพร้อมหน้า (บุญเลิศ ดุชิตา, 2549) การฟื้นฟูวัฒนธรรมการแลกเปลี่ยนที่ทางกลุ่มได้พยายามนำกลับมาใช้ด้วยวิธีการใช้ระบบคูปองนั้น พระครูประโชติ ธรรมาภิรมย์ ก็เป็นผู้สนับสนุนหลักที่ให้กลุ่มสามารถดำเนินกิจกรรมไปได้

พระครูประโชติธรรมาภิรมย์ (อาจารย์สาย) เกิดวันที่ 2 มีนาคม 2485 เป็นบุตรของนายหวิน, นางจาย บุญส่ง มีภูมิลำเนาอยู่ที่บ้านวังห้ว อำเภอเกล่ง จังหวัดระยอง จบการศึกษาชั้นประถมศึกษาปีที่ 4 และเมื่ออายุครบเข้าเกณฑ์ทหารก็เข้ารับราชการเกณฑ์ทหารเป็นเวลา 2 ปี หลังจากปลดจากทหารแล้วได้มาอุปสมบทที่วัดวังศิลาธรรมารามเมื่ออายุได้ 24 ปีโดยมีพระครูสุตพลวิจิตร

เป็นพระอุปัชฌาย์ พระครูอินทร์ ธนสาโร เป็นพระกรรมวาจารย์และพระครูศรัทธาภิรมย์ เป็นพระอนุสาวนาจารย์

เมื่ออยู่ในสมณเพศได้ศึกษาพระธรรมวินัยและปฏิบัติสมาตลอด จึงได้รับการแต่งตั้งให้เป็นเจ้าอาวาสวัดวังศิลาธรรมารามเมื่อปี พ.ศ. 2515 และได้เลื่อนสมณศักดิ์เป็นพระครูประโชติธรรมาภิรมย์เมื่อปีพ.ศ. 2529

เนื่องจากพระครูประโชติ ธรรมาภิรมย์ เป็นพระที่เคร่งครัดในการปฏิบัติมาก เช่น ไม่ถือเงิน ไม่ให้เล่นการพนันหรือดื่มสุราในเขตของวัด ฯลฯ ทำให้เป็นที่ไม่ชอบใจของชาวบ้านและพระรูปอื่น ๆ และถูกต่อต้านกันเกลี้ยต่าง ๆ นานาเช่น เวลาที่ท่านบิณฑบาตชาวบ้านก็จะนำข้าวบูดมาใส่บาตรบ้างหรือก็ล้อว่ามีสติไม่ดีบ้าง แต่ภายหลังชาวบ้านเริ่มเข้าใจและเลื่อมใสศรัทธาเพราะท่านปฏิบัติตามพระธรรมวินัยด้วยดีมาตลอด (เทพ หนาแน่น, 2549)

พระครูประโชติ ธรรมาภิรมย์ ได้รับการแต่งตั้งให้เป็นเจ้าอาวาสวัดวังศิลาธรรมารามเมื่อปี พ.ศ. 2515 ในปี 2516 พระครูประโชติ ธรรมาภิรมย์ เจอปัญหาในเรื่องของการถูกกล่าวหาว่าเป็นคอมมิวนิสต์ เนื่องจากว่ามีหนังสือเกี่ยวกับคอมมิวนิสต์อยู่ในหอสมุดของวัดแต่ในที่สุดก็ได้พ้นข้อกล่าวหาไป (เทพ หนาแน่น, 2549)

พระครูประโชติ ธรรมาภิรมย์ สนใจเรื่องธรรมชาติมาแต่ต้น ท่านมักออกธุดงค์ไปตามป่าเขาเสมอ (คณะกรรมการจัดงานแสดงมูทิตาสักการะ, 2548, หน้า 5) ในปีพ.ศ. 2520 พระครูประโชติ ธรรมาภิรมย์ ได้ธุดงค์ผ่านมายังจังหวัดจันทบุรี อำเภอแก่งหางแมว ตำบลพวา ชุมชนบ่อไฟไหม้ซึ่งในขณะนั้นเป็นป่าดงดิบ มีบ้านเรือนปลูกสร้างอยู่เพียงไม่กี่หลังและยังไม่มีวัด ดังนั้นพระครูประโชติ ธรรมาภิรมย์ จึงมีความต้องการที่จะสร้างวัดขึ้นจึงได้ติดต่อกับนายยม (ไม่ทราบนามสกุล) ซึ่งเป็นเจ้าที่เพื่อสร้างวัด นายยมเกิดความเลื่อมใสจึงได้ยอมบริจาคที่ดิน ตั้งแต่นั้นมาวัดบ่อไฟไหม้จึงได้เกิดขึ้นโดยพระครูประโชติ ธรรมาภิรมย์ เป็นผู้บุกเบิก (บรรทม สมแสน, 2549)

ในปีพ.ศ. 2536 พระประโชติ ธรรมาภิรมย์ ได้รวบรวมปัจจัยซื้อที่ดินบริเวณเขาเขาใกล้หมู่บ้านกวนบริเวณหมู่ 3 ตำบลพวา อำเภอแก่งหางแมว จังหวัดจันทบุรีเพื่อปลูกป่าโดยหวังให้พื้นที่กันชนระหว่างพื้นที่อนุรักษ์ของเขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่าเขาอ่างฤๅไนกับพื้นที่ทำกินของชาวบ้าน โดยให้ชื่อป่าปลูกผืนนี้ว่า “สวนป่าอรัญปิยวงศ์”

พระครูประโชติ ธรรมาภิรมย์ เดินทางมาในพื้นที่ปลูกป่าทุกวันเป็นระยะทางกว่า 50 กิโลเมตร ท่านลงมือปลูกป่าด้วยตนเองด้วยความมุ่งมั่นที่จะเปลี่ยนทุ่งหญ้าให้เป็นป่าสมบูรณ์ ได้ยินเสียงค้อนขุดจากชาวบ้านบางส่วนที่ไม่เข้าใจการกระทำของท่านว่า “นี่ไม่ใช่กิจของสงฆ์” บ้างก็ว่าท่านจะมาสร้างอาณาจักรที่นี่ พระครูประโชติ ธรรมาภิรมย์ วางอุเบกขาจากคำครหาเหล่านั้น ปลูกป่าต่อไปด้วยความวิริยะอุตสาหะ เวลาผ่านไป ชาวบ้านเข้าใจ เกิดศรัทธา และทยอยเข้ามาช่วย

ท่านสานเจตนารมณ์ อาทิ ช่วยขุดดินให้ ด้วยไม่อยากให้สมณะเพศเช่นท่าน ต้องมีโอกาสฝึกสติ โดยมิได้ตั้งใจ เช่น การฆ่าสัตว์ในดินอย่างไ้เดือนในระหว่างการขุดดินปลูกต้นไม้ สวนป่า อรัญญิกวงศ์ได้เข้าร่วมโครงการปลูกป่าเฉลิมพระเกียรติฯเป็นบางแปลงด้วย การปลูกป่าครั้งนี้ ได้รับการสนับสนุนจากองค์กรต่างๆและหน่วยงานราชการ จนสามารถขยายพื้นที่ปลูกป่าตาม แรงศรัทธาของชาวบ้าน ทุกวันนี้รวมพื้นที่ปลูกป่าไม่ต่ำกว่า 1,000 ไร่ (คณะกรรมการลูกโลก สีเขียว, 2546, หน้า 7)

นอกจากพระครูประโชติ ธรรมาภิรมย์ จะเป็นมีบทบาทในการปลูกป่าแล้ว พระอาจารย์ สายยังมีบทบาทแก่ชุมชนในการเป็นผู้นำทางจิตใจในพระพุทธศาสนาและเป็นผู้ริเริ่มที่ทำให้เกิดกลุ่ม เครือข่ายชุมชนพวภายใต้เครือข่ายของผู้ใหญ่วิบูลย์อีกด้วย ดังนั้นกิจกรรมต่างๆหรือโครงการต่าง ๆ ที่เข้ามาสู่เครือข่ายชุมชนพวานั้น จะมีพระครูประโชติ ธรรมาภิรมย์ เป็นที่ปรึกษาที่ชาวบ้านให้ความสำคัญและเคารพนับถือเช่น โครงการทางช้างเผือก, โครงการปลูกป่าเฉลิมพระเกียรติ, โครงการกองทุนหมู่บ้านหรือแม่กระแท่งประเพณีที่ทางชุมชนได้สร้างขึ้นนั้นก็คือประเพณี ปลงดินดิน เป็นต้น

การที่พระครูประโชติ ธรรมาภิรมย์ ได้เป็นผู้นำแบบไม่เป็นทางการที่ชาวบ้านให้ความเคารพนับถืออันเนื่องมาจาก

1. ชาวบ้านในชุมชนพวานั้นส่วนใหญ่เป็นผู้ที่นับถือศาสนาพุทธ เคารพและศรัทธา พระสงฆ์ในฐานะที่เป็นตัวแทนของพระพุทธเจ้าเผยแผ่พระพุทธศาสนา เป็นผู้ที่ดีศีลทำความดี ละเว้นความชั่ว เป็นที่พึ่งทางจิตใจให้แก่ชาวบ้าน
2. ชาวบ้านต้องพึ่งพระสงฆ์เป็นผู้ที่ประกอบพิธีกรรมต่าง ๆ ทางพุทธศาสนา
3. วัฒนธรรมของไทยตั้งแต่อดีต พระสงฆ์จะใกล้ชิดกับชาวบ้านคอยช่วยเหลือชาวบ้าน ไม่ว่าจะเป็นการเอาแรงร่วมกันหรือเป็นที่พึ่งของชาวบ้านยามทุกข์ใจ
4. การที่พระครูประโชติ ธรรมาภิรมย์ เข้ามาปลูกป่าในชุมชนเพื่อฟื้นฟูสภาพป่าที่เสื่อมโทรมให้กลับมาเป็นป่าที่สมบูรณ์ทำให้ชาวบ้านเกิดแรงศรัทธาและเคารพนับถือ
5. พระอาจารย์สายเคร่งครัดต่อพระธรรมวินัยปฏิบัติดีและทำประโยชน์ให้แก่ชุมชน และสังคมมาโดยตลอด
6. พระอาจารย์สายเป็นบุคคลหนึ่งที่ทำให้ชาวบ้านในชุมชนเข้าร่วมเป็นเครือข่ายของผู้ใหญ่วิบูลย์ เข้มเฉลิม

พระประโชติ ธรรมาภิรมย์ เป็นผู้นำอีกคนหนึ่งซึ่งมีบทบาทสำคัญในชุมชนด้วยสาเหตุ ที่ได้บรรยายในข้างต้นนี้ อีกทั้งยังเป็นผู้ที่สนับสนุนกิจกรรมต่าง ๆ ของชาวบ้านไม่ว่าจะเป็นเรื่องงบประมาณหรือการให้แนวคิดที่เป็นประโยชน์ต่อชาวบ้านในการที่จะนำไปพัฒนาชุมชนต่อไป

อย่างไรก็ตามการดำเนินกิจกรรมต่าง ๆ ของกลุ่มนอกจากแกนนำที่เป็นที่เคารพและนับถือของชาวบ้านแล้ว ผู้นำของทางราชการก็มีบทบาทและอำนาจในชุมชนมากขึ้นกว่าสมัยก่อนอันเนื่องมาจากชาวบ้านมีความรู้ความเข้าใจและเห็นความสำคัญในเรื่องการเมืองการปกครองมากขึ้น ผู้นำทางราชการอย่างกำนันและผู้ใหญ่บ้านสามารถเข้าถึงประชาชนมากขึ้นกว่าแต่ก่อน อำนาจและหน้าที่ของกำนันและผู้ใหญ่บ้านที่มีเพิ่มขึ้นทำให้ความรับผิดชอบที่ต้องเกี่ยวข้องกับวิถีชีวิตของประชาชนและความเจริญพัฒนาของชุมชนทำให้ชาวบ้านมีความจำเป็นที่จะต้องพึ่งพาผู้นำ โดยเฉพาะผู้ใหญ่บ้านที่ใกล้ชิดกับประชาชนมากที่สุด (บุญเลิศ ดุชิตา, 2549)

พื้นฐานทางด้านประเพณีและวัฒนธรรมของชุมชนพวา

ชาวชุมชนพวาโดยส่วนมากจะไม่ใช้คนในพื้นที่ ส่วนใหญ่จะอพยพมาจากภาคอื่นโดยจะเป็นชาวภาคอีสานเสียเป็นส่วนใหญ่ ดังนั้นชุมชนพวาจึงมีหลายวัฒนธรรมมารวมกัน อีกทั้งมีพิธีกรรมบางอย่างที่ได้ประเพณีปฏิบัติกันมาหลายชั่วอายุคน โดยเฉพาะกลุ่มส่วยซึ่งในปัจจุบันก็ยังคงมีอยู่แต่ก็ไม่มาก คือการไหว้ “ผีปู่ตา” หรือ “ผีปู่ตา” ซึ่งจะกระทำในเดือน 3 ขึ้น 3 ค่ำและเดือน 6 ขึ้น 6 ค่ำของทุกปี การไหว้ผีปู่ตานี้เป็นการเซ่นไหว้ผีปู่ย่าตายายแสดงถึงความเคารพศรัทธาและทำนวยถึงการทำมาหากินว่าปีนี้จะการทำมาหากินจะดีหรือไม่ สิ่งที่จะใช้ในพิธีกรรมก็จะมี

1. ไผ่ไก่อ หรือไก่
2. หมากพลู
3. น้ำหวาน หรือเหล้า
4. รูปและเทียน

วิธีการนั้นก็มียุ่ว่านำไผ่ไก่อหรือไก่มาต้มให้สุกจากนั้นก็สังเกตดูถ้าเป็นไผ่เมื่อปลอกเปลือกออกมาแล้วหากไผ่มีรูปร่างสวยงามไม่บุบบิดเบี้ยวก็แสดงว่าการทำมาหากินในปีนี้เป็นไปอย่างราบรื่นไม่มีอุปสรรคแต่ถ้าไผ่ที่ต้มออกมาไม่สวยก็หมายถึงปีนี้จะการทำมาหากินไม่ค่อยดีมีอุปสรรค ถ้าเป็นไก่ให้ดูที่คอตรงเงี่ยงไก่ ถ้าเงี่ยงไก่อคงอกก็หมายถึงการทำมาหากินไม่ราบรื่น ถ้าเงี่ยงไก่อตรงเรียบเหมือนงาช้างก็แสดงว่าการทำมาหากินในปีนี้จะมียผลผลิตดี ผู้ที่ทำนวยจะเป็นคนที่มีความรอบรู้ในเรื่องของศาสตร์ลึกลับเรียกว่า “เจ้าจ้ำ” เป็นผู้ประกอบพิธีกรรมให้พิธีกรรมอื่นที่ในเครือข่ายปฏิบัติก็คือพิธีกรรมในพุทธศาสนา นั่นก็คือการทำบุญในวันสำคัญต่าง ๆ ที่ต้องนิมนต์พระสงฆ์มาเป็นผู้ทำพิธีให้ (อานวย ดุชิตา, 2547)

เรื่องของการบูชาผีปู่ตานี้เป็นเรื่องของการทำนวยเกี่ยวกับการทำมาหากินในแต่ละปี ถ้าหากว่าบ้านใดเสี่ยงทายได้ว่าปีนี้จะทำกินดี ปลูกพืชหรือทำนา ก็จะเก็บเกี่ยวได้ผลก็จะทำให้มีกำลังใจในการทำกิน แต่ถ้าบ้านใดที่ทำนวยออกมาว่าจะทำกินไม่ดีก็จะทำให้เกิดความระมัดระวัง

ตัวไม่ประมาทเกี่ยวกับการทำมาหากินและไม่ฟุ้งเฟ้อ (เสาร์ แอ่งสุข, 2549)

นอกจากพิธีกรรมการไหว้ผีปู่ตาแล้ว ในกลุ่มส่วยก็ยังมีพิธีกรรมที่มาจากความเชื่อเรื่องการนับถือผีเช่นผีฟ้า คือคนที่มีความสามารถกล้าในการรักคนที่มีอาการเจ็บป่วย คนที่เป็นผีฟ้านี้จะป็นทั้งตระกูล กล่าวคือเป็นตั้งแต่รุ่นปู่ตายายแล้วสืบทอดมาถึงลูกหลาน คนที่เป็นผีฟ้าในทุกปีต้องมีการทำพิธีบวงสรวงบูชาผีฟ้าเพื่อเป็นการแสดงถึงความเคารพและให้วิชายังคงอยู่ ถ้าคนที่เป้นผีฟ้าทำผิดหรือไม่บวงสรวงบูชาจะถูกของเข้าตัวแล้วตายไปในที่สุด (บัวรา ผิวอินทร์, 2550)

นอกจากผีฟ้าแล้ว ก็ยังมีผีนางอ้อ ผีนางอ้อคือผีที่เข้าสิงร่างคนทำให้เกิดอาการเจ็บป่วย ต้องตามหมอผีหรือที่ชาวบ้านเรียกว่า “อาจารย์นางอ้อ” มาทำพิธีให้อาจารย์นางอ้อจะทำพิธีโดยให้คนที่เจ็บป่วยร่ำถวายผีนางอ้อซึ่งต้องรำในเดือน 3 ทุก ๆ ปี ถ้าไม่รำก็จะมีอันเป็นไป (เกียง เส้ามัน, 2550)

ผีโคตร เป็นผีอีกประเภทหนึ่งซึ่งเป็นผีที่คุ้มครองโคตรของตนเองเป็นผีบรรพบุรุษ แต่ละครอบครัวก็จะมีผีโคตรคุ้มครอง หากลูกหลานคนใดทำผิดก็จะถูกผีโคตรลงโทษด้วยการให้ ลูกหลานเจ็บป่วยแต่จะไม่เป็นกับคนที่ทำผิด ทั้งนี้เพราะถ้าลงโทษคนที่ทำผิดก็จะยังรู้สึกผิด แต่ถ้าทำให้ลูกหลานเจ็บป่วยแทน ผู้ที่ทำผิดก็จะรู้สึกผิดมากกว่า ต้องทำพิธีขอขมาผีโคตร (บุญเลิศ ดุชิตา, 2549)

ความเชื่อเรื่องผีนอกจากผีดังที่ได้กล่าวมาแล้วยังมีผีอีกหลายประเภท เช่น ผีโพงที่อาศัยอยู่ในต้นไม้ใหญ่ เมื่อนานวัน ไปผีโพงก็จะมีวิชากล้าแกร่งจนกลายเป็นผีปอบ ผีปอบเป็นผีไม่ดีสิงในร่างคน วิญญาณที่เป็นผีปอบนั้นจะเป็นหญิงหรือชายก็ได้ แต่เวลาที่สิงร่างของมนุษย์ก็จะเลือกสิงในร่างของมนุษย์ผู้หญิง ผู้ที่ถูกผีปอบเข้าสิงได้นั้นส่วนมากจะเป็นคนที่ดวงตก จิตอ่อน หรือที่เรียกว่าจิตไม่เข้มแข็งหรือสืบทอดทางกรรมพันธุ์ กล่าวคือ เมื่อคนในครอบครัวคนใดคนหนึ่งถูกผีปอบเข้าสิงร่างแล้วญาติพี่น้องลูกหลานก็มีสิทธิ์ที่จะถูกผีปอบเข้าสิงร่างได้ เมื่อผีปอบเข้าสิงร่างใครก็จะทำให้คนนั้นผอมลง ขอบตาคั่วกล้า เพราะผีปอบจะดูดเลือดกินตับไตไส้พุงเสียจนหมดแล้วก็จะออกไปหาร่างอื่นอาศัยอยู่ต่อไป วิธีการกำจัดผีปอบต้องหาอาจารย์ที่มีวิชาอาคมแก่กล้ามาต่อสู้กับผีปอบ หากผีปอบตัวใดเก่งมาก อาจารย์ที่มาปราบผีสู้ไม่ได้ อาจารย์ปราบผีก็มีอันเป็นไป แต่ถ้าปราบสำเร็จ วิญญาณของผีปอบก็จะสลายไปหรือออกจากร่างมนุษย์แล้วหนีไปหาร่างใหม่ (อิง ลำลีขาว, 2550)

นอกจากผีปอบที่เป็นวิญญาณที่ไม่ดีแล้ว มนุษย์ก็อาจกลายเป็นผีปอบได้ซึ่งหมายถึงพวกที่เล่นของ หรือพวกที่ฝึกวิชาอาคมจนแข็งแกร่ง แต่ใช้วิชาอาคมในทางที่ผิด เช่น เสกคุณไสยให้ทำร้ายบุคคลอื่น หรือการไม่ทำพิธีไหว้บูชาครูบาอาจารย์ที่ประสิทธิ์ประสาทถ่ายทอดวิชาให้

(อิง ลำธิขาว, 2550) ดังนั้นพิธีกรรมของกลุ่มสาวจึงเน้นไปทางด้านการเซ่นไหว้และการขอขมาเมื่อทำผิดจารีตและความกตัญญูรู้คุณเคารพนับถือครูบาอาจารย์

ในเรื่องของประเพณีนั้น กลุ่มกวยจะมีประเพณีที่เน้นไปทางด้านพุทธศาสนาเช่นเดียวกับภาคอีสาน จากการสัมภาษณ์ชาวบ้านกวยซึ่งประกอบด้วยนายบุญเลิศ ดุชิตา, นางบัวรา ผิวอินทร์ นางเกียง เสามั่น, นางสิง พัดสี, นางทา ทองทา, นางโสภา เสามั่น แล้วสามารถสรุปประเพณีของกลุ่มกวยเมื่อตอนอยู่ที่บ้านหนองม้า อำเภอสำโรงทาบ จังหวัดสุรินทร์ในอดีตได้ดังต่อไปนี้

ตารางที่ 1 ประเพณีสำคัญต่าง ๆ ในอดีตของกลุ่มกวยบ้านหนองม้า อำเภอสำโรงทาบ จังหวัดสุรินทร์

เดือน	ประเพณี
เดือน 3 (กุมภาพันธ์)	บุญปุดา, รำนางฮ้อ, บุญข้าวจี
เดือน 4 (มีนาคม)	บุญพระเวส, เทศมหาชาติ
เดือน 5 (เมษายน)	แห่สงกรานต์, ทำบุญสงกรานต์
เดือน 6 (พฤษภาคม)	บ้องไฟขอฝน
เดือน 7 (มิถุนายน)	เล่นโหวดห้ามฝน
เดือน 8 (กรกฎาคม)	ทำนา
เดือน 9 (สิงหาคม)	ทำนา
เดือน 10 (กันยายน)	ทำนา
เดือน 11 (ตุลาคม)	ออกพรรษา, จุดรูป
เดือน 12 (พฤศจิกายน)	ลอยกระทง
เดือน 1 (ธันวาคม)	-
เดือน 2 (มกราคม)	-

จากตารางเป็นประเพณีสำคัญต่าง ๆ ของกลุ่มกวยในบ้านหนองม้า จังหวัดสุรินทร์

จากการสัมภาษณ์บุคคลที่เป็นชาวกวยที่มีความรู้และประสบการณ์เกี่ยวกับประเพณีสำคัญต่าง ๆ ของกลุ่มกวยที่ได้ปฏิบัติในอดีตคือ ในเดือน 3 มีการเซ่นไหว้ผีปุดาและการรำนางฮ้อดังที่ได้กล่าวในรายละเอียดไว้แล้ว ข้างต้น ส่วนบุญข้าวจีนั้นทำเพื่อการอุทิศส่วนกุศลให้แก่ญาติพี่น้องบรรพบุรุษที่ล่วงลับไปแล้วรวมไปถึงการเซ่นไหว้ผีที่ปกปักรักษาท้องไร้ท้องนาด้วย วิธีการคือในงานวันบุญ ชาวบ้านก็นำข้าวเหนียวเสียบไม้แล้วย่าง เมื่อย่างเสร็จแล้วก็จะนำน้ำตาลกรวดเสียบบนหัวไม้แล้วนำไปวัดเวลา 6.00 นาฬิกาซึ่งเป็นเวลาที่ชาวบ้านจะมารวมตัวกันที่วัดเพื่อ

ประเพณีที่เกิดขึ้นใหม่ในปี พ.ศ. 2545 ซึ่งชาวบ้านภายในกลุ่มจัดตั้งขึ้นใหม่คือ “ประเพณีปลงคืนถิ่น” ซึ่งจะจัดขึ้นในเดือน 3 ขึ้น 3 ค่ำของทุกปี ซึ่งจะตรงกับประเพณีการไหว้ผีปอบ ซึ่งจะถือว่าเป็นฤกษ์ดีโดยมีนายบุญเลิศ ดุซิดา ผู้เป็นต้นคิดในการจัดประเพณีขึ้นมา ที่มาของการเกิดประเพณีปลงคืนถิ่นขึ้นมานั้นเนื่องจากว่าการมองเห็นความสำคัญของป่า ป่าได้ให้ชีวิตแก่มนุษย์ ให้ประโยชน์แก่มนุษย์หลายอย่าง ไม่ว่าจะเป็นอาหาร ยา แหล่งน้ำ ไม้ไว้ปลูกสร้างบ้านเรือน

อยู่อาศัย แต่มนุษย์ยังไม่เคยตอบแทนบุญคุณของป่าเลย ดังนั้นนายบุญเลิศจึงคิดที่จะทดแทนบุญคุณของป่าโดยการจัดประเพณีปลงคืนถิ่นขึ้นมา ในประเพณีปลงคืนถิ่นนั้นก็จะมิกิจกรรมเช่น การทำบุญป่า การจัดเวทีชาวบ้าน การแสดงของเด็ก มีบอร์ดนิทรรศการให้ความรู้ต่าง ๆ หลากหลาย และมีการนำดินปลงขึ้นไปปลูกบนเขาโดยชาวบ้านจะช่วยกันแบกดินปลงขึ้นไป ดินปรังเป็นต้นไม้ที่ค่อนข้างมีราคาสูงและหายาก การที่เลือกดินปรังมาปลูกนั้นเพราะคำว่าปลงมีความหมายถึงให้เราคิดถึงชีวิต สังขารเป็นสิ่งที่ไม่แน่นอน สิ่งใดที่มีอยู่ก็ต้องหมดไปตามธรรมชาติ ดังนั้นจึงใช้ดินปรังเป็นต้นไม้สัญลักษณ์ (กัญญา อุชิตา, 2548)

ประเพณีเผาข้าวหลามหรือบุญข้าวหลาม เป็นประเพณีของทางภาคอีสานจะทำในกลุ่มคลองพลอยเนื่องจากชุมชนคลองพลอยจะมีชาวบ้านที่มีเชื้อสายเป็นคนภาคอีสานเป็นส่วนมาก บุญข้าวหลามนี้จะจัดขึ้นในวันเพ็ญเดือน 3 ขึ้น 3 ค่ำของทุกปีซึ่งจะเป็นวันเดียวกับที่จัดงานปลงคืนถิ่นและการไหว้ผีปตาของกลุ่มส่วย การทำบุญข้าวหลามจะกระทำในช่วงเช้า หลังจากเสร็จพิธีแล้วก็จะนำข้าวหลามที่เผาไปทำงานปลงคืนถิ่นต่อ (เทพ หนาแน่น, 2549)

ดังนั้นประเพณีจึงเป็นสิ่งที่ทำให้ความสัมพันธ์ของชาวบ้านระหว่างกลุ่มคลองพลอยและกลุ่มบ้านกวยแนบแน่นยิ่งขึ้น ประเพณีปลงคืนถิ่นเป็นการรวบรวมเอาวัฒนธรรมของอีสานและวัฒนธรรมของกลุ่มส่วยมารวมกันได้อย่างแนบเนียนและมีคุณค่าทางด้านจิตใจอีกทั้งเป็นการสร้างจิตสำนึกให้แก่คนในชุมชนสามารถที่จะทำให้ชาวบ้านสามารถรวมตัวกันทำกิจกรรมที่ก่อให้เกิดประโยชน์แก่ชุมชนได้

พื้นฐานทางวัฒนธรรมการแลกเปลี่ยน

ในอดีตชุมชนพวได้มีวัฒนธรรมการแลกเปลี่ยนมาก่อนเนื่องจากว่าผู้ที่อพยพเข้ามาอาศัยอยู่ในระยะแรกนั้นเป็นชาวอีสานซึ่งมีวัฒนธรรมการแลกเปลี่ยนติดตัวอยู่ก่อนแล้ว เมื่ออพยพมาอยู่ที่ชุมชนพวก็ยังคง รักษาวัฒนธรรมที่มีอยู่ไว้ กลุ่มชาติพันธุ์ส่วยเมื่อสมัยที่อาศัยอยู่ที่บ้านหนองม้า จังหวัดสุรินทร์ได้มีวัฒนธรรมการแลกเปลี่ยนซึ่งชาวกวยจะเรียกสิ่งของที่นำมาแลกเปลี่ยนว่า “ของฝาก” (บุญเลิศ อุชิตา, 2550)

ในสมัยก่อนจะมีการแบ่งปันช่วยเหลือเกื้อกูลกันระหว่างผู้ที่แข็งแรงกับผู้ที่ย่อนแอกว่า ผู้ที่แข็งแรงกว่าคือผู้ที่มีที่นาหรือที่ดินทำกินมาก มีผลผลิตหรือรายได้ ส่วนผู้ที่ย่อนแอกว่าคือผู้ที่มีที่นาหรือมีที่ดินทำกินน้อย มีผลผลิตและรายได้น้อย ผู้ที่แข็งแรงกว่าจะนำของที่ตนเองมี เช่น พริกแห้ง ข้าว ผลไม้ นำไปถึงหน้าบ้านของผู้ที่ย่อนแอแล้วร้องตะโกนว่า “ของฝากจ้าของฝาก” จากนั้นก็วางไว้ที่หน้าบ้าน ผู้ที่ย่อนแอหรือผู้ที่ได้รับของฝากนั้นก็จะเป็นของที่ตนเองมีเช่น พริกแห้ง ปลา ผัก ผลไม้ ฯลฯ นำลงมาไว้หน้าบ้านเป็นการแลกเปลี่ยน ผู้ที่แข็งแรงกว่าจะนำสิ่งของ

ต่าง ๆ ครอบคลุมไปหลายบ้านเมื่อวนกลับมาก็จะเจอของวางไว้ที่หน้าบ้านของผู้ที่ตนนำไปฝาก ก็จะหยิบของนั้นกลับมา เป็นารรู้กันว่าผู้รับของฝากนั้นวางไว้ให้แก่ตน (บุญเลิศ คูชิตา, 2550)

เมื่ออพยพย้ายมาอาศัยอยู่ที่ชุมชนพวาเมื่อพ.ศ. 2509 วัฒนธรรมการแลกเปลี่ยนเหล่านี้ ก็ไม่มีอยู่แต่ยังคงเป็นการช่วยเหลือเกื้อกูลกันภายใน 4 ครอบครัว กล่าวคือ ในระยะแรกที่อพยพ เข้ามาอยู่ในพวานั้นมากถึง 4 ครอบครัว ซึ่ง 4 ครอบครัวก็ล้วนเป็นญาติพี่น้องกันทั้งสิ้น ดังนั้น จึงต้องอยู่อาศัยแบบการช่วยเหลือกันเองทั้งการปลูกข้าวร่วมกัน ปลูกมันสำปะหลังร่วมกันและ แบ่งกันกินแบ่งกันใช้ ซึ่งในช่วงเวลานั้น การแลกเปลี่ยนระหว่างข้าวของนายทุนกับ ไม้ของชาวบ้าน นั้นหมดไปแล้วเพราะนายทุนเข้ามาตัดกันเอง มีเพียงบางครั้งที่ยังให้ชาวบ้านตัดบ้าง (บัวรา ผิวนิทร์, 2550)

ปัจจุบันวัฒนธรรมการแลกเปลี่ยนของชาติพันธุ์ส่วนนั้นยังคงมีอยู่ในรูปของ การแลกเปลี่ยนระหว่างชุมชน กล่าวคือการแลกเปลี่ยนระหว่างพันธุ์ไม้, ผลไม้จากจังหวัดจันทบุรี กับผ้าทอและข้าวสารจากจังหวัดสุรินทร์ เมื่อถึงเทศกาลวันสงกรานต์ กลุ่มส่วยจากจังหวัดจันทบุรี จะกลับไปเยี่ยมญาติพี่น้องของตนที่จังหวัดสุรินทร์โดยมีพันธุ์ไม้ต่าง ๆ ที่มีอยู่ในชุมชนและผลไม้ เช่นเงาะ ทุเรียน มังคุด ฯลฯ ไปฝากญาติพี่น้องของตนด้วย ส่วนชาวกวยที่สุรินทร์ก็จะนำผ้าทอ ข้าวหอมมะลิ มอบให้ตอบแทนกลับมา (ทา ทองทา, สัมภาษณ์, 2549)

การแลกเปลี่ยนระหว่างชาวกวยสุรินทร์และชาวกวยที่อาศัยอยู่ที่พวานี้เกิดขึ้นเกือบทุกปี ซึ่งกระทำกันต่อเนื่องกันมายาวนาน ปัจจุบันการแลกเปลี่ยนก็ยังคงเกิดขึ้นอยู่แต่ก็อาจจะไม่เหมือน ดังแต่ก่อนเนื่องจากระยะทางที่ไกลกันทำให้การไปมาหาสู่ไม่บ่อยปีละครั้งเท่านั้นทำให้เกิด ความห่างเหินกันไปโดยปริยาย เมื่อเวลาผ่านไปผู้เฒ่าคนแก่ก็ตายไปเหลือแต่ลูกหลานจึงทำให้ สายสัมพันธ์เครือญาตินั้นจืดจางลง (กัญญา คูชิตา, 2549)

การแลกเปลี่ยนอีกรูปแบบหนึ่งที่เกิดขึ้นเองจากสภาพแวดล้อมและสถานการณ์ก่อน การอพยพเข้ามาของกลุ่มชาติพันธุ์กวยก่อนพ.ศ. 2504 ก็คือ การแลกเปลี่ยนระหว่างนายทุนนั้นก็ ไม้กับข้าว เพราะสมัยก่อนนี้ชุมชนพวาเป็นป่าดงดิบห่างไกลจากชุมชนมาก ชาวบ้านส่วนใหญ่รับจ้างตัดไม้ขายให้แก่ นายทุน โดยนายทุนจะนำรถมาบรรทุกไม้ที่ชุมชนและมีข้าวสารติดรถมาด้วย เพื่อแลกกับ ไม้ของชาวบ้าน ซึ่งจะตกลงกันเองระหว่างชาวบ้านกับนายทุนว่าจะคิดราคาหักกับค่าไม้ อย่างไร ชาวบ้านบางคนยังไม่มีความต้องการใช้เงินก็จะแลกไม้กับข้าวสารอย่างเดียว บางคนก็ แลกเอาทั้งข้าวสารด้วยและตีเป็นเงินด้วยหรือใครต้องการเงินอย่างเดียวก็ได้ (มาลี แพทย์รังสี, 2547)

ในบางครั้งเมื่อชาวบ้านมีความจำเป็นที่จะต้องเดินทางเข้าเมืองเพื่อซื้อของใช้ที่จำเป็น ก็จะเก็บผักที่ตนเองปลูกไว้เพื่อกินติดลงมาเพื่อนำมาแลกกับเกลือ กะปิ น้ำปลาและของทะเลเพราะ

ไม่มีในชุมชน ต่อเมื่อมีถนนตัดผ่านชุมชนพ.ศ. 2504 และมีตลาดพวเกิดขึ้นการแลกเปลี่ยนรูปแบบนี้ก็หายไปเพราะชาวบ้านไม่จำเป็นที่จะต้องเดินทางไกลเพื่อไปหาซื้อหรือแลกกับสิ่งของที่ชุมชนไม่มี หลังจากนั้นเป็นต้นมาจึงทำให้รูปแบบของการแลกเปลี่ยนหายไปโดยปริยาย และเมื่อโรงเลื่อยพงษ์เกษมปิดตัวลงอีกทั้งมีการห้ามตัดไม้ในเขตป่าสงวนอย่างจริงจังทำให้ชาวบ้านไม่สามารถเข้าไปตัดไม้เพื่อขายได้เหมือนแต่ก่อน จึงทำให้การแลกเปลี่ยนสินค้าระหว่างไม้กับข้าวก็หายไป (มาลี แพทย์รังสี, 2547)

การแลกเปลี่ยนแบบเอาแรงกันซึ่งเป็นลักษณะนิสัยของชาวบ้านซึ่งมีติดตัวมาคือการช่วยเหลือซึ่งกันและกันบ้านไหนมีงานชาวบ้านทั้งที่เป็นญาติและไม่เป็นญาติต่างก็พากันมาช่วยงานโดยไม่คิดค่าจ้างแต่อย่างใด โดยเจ้าของงานก็จะมึนน้ำใจตอบแทนเช่นเลี้ยงอาหารบ้างแบ่งผักผลไม้บ้าง จนเมื่อเศรษฐกิจเงินตราเริ่มขยายตัวทำให้ชาวบ้านเริ่มมีความจำเป็นที่จะต้องใช้จ่าย ประกอบกับชุมชนเริ่มขยายเพราะมีคนอพยพเข้ามามากขึ้นจึงทำให้ชาวบ้านเริ่มมีความห่างเหินกัน การช่วยแรงกันก็มีให้เห็นน้อยลงส่วนมากจะเป็นญาติสนิทหรือเพื่อนสนิทกันเท่านั้นที่จะช่วยเหลือโดยไม่คิดค่าแรง (มาลี แพทย์รังสี, 2547) ปัจจุบันการเอาแรงกันดังกล่าวก็ยังคงมีให้เห็นอยู่ในชุมชนอาจจะไม่เข้มข้นเหมือนเมื่อก่อนแต่ก็ไม่ได้หายไปเหมือนกับการแลกเปลี่ยนทั้งสองแบบที่กล่าวมาทั้งนี้เป็นเพราะการแลกเปลี่ยนทั้งสองแบบข้างต้นนั้นเพิ่งจะเกิดหลังจากที่ชาวบ้านอพยพมาอยู่ในชุมชนและด้วยสภาวะที่จำเป็นจึงทำให้การแลกเปลี่ยนแบบนี้เกิดขึ้น แต่การเอาแรงกันนั้นเป็นวัฒนธรรมที่มีติดตัวชาวบ้านอยู่ก่อนที่จะอพยพมาอยู่ในชุมชน ดังนั้นการแลกเปลี่ยนแบบเอาแรงจึงไม่หายไปแต่จะลดน้อยลงเพราะสภาพทางเศรษฐกิจที่เปลี่ยนแปลงไป (ทองม้วน โพธิ์ชัยเลิศ, 2547)

กระบวนการฟื้นฟูวัฒนธรรมชุมชน

การฟื้นฟูวัฒนธรรมชุมชนในตำบลพวเกิดขึ้นในลักษณะเป็นเครือข่ายที่เรียกว่า “เครือข่ายชุมชนพว” เครือข่ายชุมชนพวประกอบด้วยกลุ่ม 2 กลุ่ม คือ กลุ่มบ้านกวยและกลุ่มคลองพลอย กลุ่มบ้านกวยจะประกอบไปด้วยสมาชิกของหมู่ที่ 2 และ 3 ตำบลพว ส่วนกลุ่มคลองพลอยจะประกอบไปด้วยสมาชิกหมู่ที่ 4 ตำบลพว ทั้งสองกลุ่มนี้มีแนวคิดร่วมกันและประสบปัญหาแบบเดียวกันนั่นก็คือปัญหานี้สิน อันเนื่องมาจากการที่คนในชุมชนติดกับวิถีชีวิตแบบบริโภคนิยม มีความต้องการเงินเพื่อจับจ่ายหาซื้อเครื่องใช้ไฟฟ้าและสิ่งอำนวยความสะดวกต่าง ๆ จึงไปกู้เงินทั้งในระบบและนอกระบบ จนทำให้รายรับไม่พอกับรายจ่ายพอได้มาก็ต้องใช้หนี้ไปจ่ายเป็นดอกเบี้ยไป ดังนั้นชาวบ้านจึงต้องเพิ่มการผลิตเพื่อขายให้มากขึ้นกว่าเดิมเพื่อให้ได้เงินมาเพียงพอต่อการใช้จ่าย (บุญเลิศ คุชิตา, 2549)

ในช่วงพ.ศ. 2540 ได้เกิดวิกฤตเศรษฐกิจขึ้น ทำให้ปัญหานี้สินที่มีอยู่แล้วเพิ่มมากขึ้น

จนทำให้ชาวบ้านกลุ่มหนึ่งโดยมีนายบุญเลิศ ดุชิตาเป็นผู้นำริเริ่มที่จะแก้ไขปัญหานี้ที่ดินที่เกิดขึ้นในชุมชนและสร้างความสามัคคีให้แก่นักโดยยึดหลักการของการพึ่งตนเองซึ่งในขณะนั้น ผู้ใหญ่วิบูลย์ เข้มเฉลิม ผู้ที่ประสบความสำเร็จจากการใช้เศรษฐกิจพอเพียงยึดหลักการการพึ่งตนเองสามารถทำวนเกษตรได้เป็นที่ยอมรับของคนทั่วไปและยึดถือนำไปเป็นแบบอย่างจนทำให้เกิดเป็นเครือข่าย นายบุญเลิศ ดุชิตา ได้เกิดความคิดความสนใจและอยากมาร่วมเรียนรู้จึงไปทวนเกษตรบ้านของผู้ใหญ่วิบูลย์ เข้มเฉลิม เพื่อเรียนรู้และนำแนวคิดมาพัฒนาชุมชนของตน โดยมีพระครูประโชติธรรมวิมลเจ้าอาวาสวัดวังศิลาธรรมารามให้การสนับสนุน (บุญเลิศ ดุชิตา, 2549)

จากการเข้าร่วมเรียนรู้ที่วนเกษตรในครั้งนั้นทำให้นายบุญเลิศ ดุชิตานำแนวคิดและความรู้ที่ได้มาคุยกับชาวบ้านและรวบรวมชาวบ้านที่สนใจไปร่วมเรียนรู้ที่วนเกษตรด้วย จนในที่สุดก็สามารถรวบรวมชาวบ้านได้กลุ่มหนึ่งและไปได้ไปร่วมเรียนรู้ที่วนเกษตรแล้วได้นำมาปฏิบัติที่ชุมชนของตนเอง ผู้ใหญ่วิบูลย์ก็ให้การสนับสนุนและส่งคนมาช่วยให้คำปรึกษาในการทำกิจกรรมต่าง ๆ จนทำให้กลุ่มสามารถจัดตั้งกันเป็นเครือข่ายของวนเกษตรได้และตั้งชื่อว่า “กลุ่มเครือข่ายชุมชนพวา” ซึ่งประกอบด้วยสมาชิกของกลุ่มบ้านกวย (หมู่ที่ 2 กลุ่มกวยรวมกับหมู่ที่ 3 กลุ่มเนินจำปา) และหมู่ที่ 4 ชุมชนคลองพลอย (บุญเลิศ ดุชิตา, 2549)

สิ่งที่สำคัญที่ทำให้เกิดการรวมตัวขึ้นมาเป็นเครือข่ายชุมชนพวาได้นั้นเริ่มต้นจากการได้ทำงานเป็นอาสาสมัครกับหน่วยงานทางราชการร่วมกันระหว่างนายบุญเลิศ ดุชิตา และนายบรรทม สมแสน ทำให้มีโอกาสดำเนินงานร่วมกันและได้แลกเปลี่ยนความรู้ซึ่งกันและกันทำให้เกิดความสนิทสนมกันมีแนวคิดที่ไปทางเดียวกันอีกทั้งเคยมีวัฒนธรรมแบบอีสานที่ติดตัวมาเหมือนกันจึงทำให้สามารถทำงานร่วมกันได้ (บุญเลิศ ดุชิตา, 2549)

การได้เข้าร่วมเป็นเครือข่ายวนเกษตรของผู้ใหญ่วิบูลย์ เข้มเฉลิมก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงในด้านการเกษตร จากกรณีตัวอย่างของเกษตรกรที่ทำวนเกษตรเช่น นายบุญเลิศ ดุชิตาให้ความเห็นว่า “ตอนแรกที่เราเริ่มเปลี่ยนมาทำวนเกษตรไม่ลำบากมาก เนื่องจากพืชที่ปลูกเดิมก็ยังรักษาไว้อยู่ การปรับเปลี่ยนการทำวนเกษตรจึงใช้วิธีปลูกพืชที่ต้องการแทรกลงระหว่างสวนเดิม โดยเก็บกล้าพันธุ์ไม้จากป่ามาเพาะ ส่วนในพื้นที่ที่มีการปรับเปลี่ยนก็ปล่อยให้พืชต่าง ๆ ขึ้นเองตามธรรมชาติ การลงทุนในการปรับเปลี่ยนที่เป็นตัวเงินแทบไม่มี เนื่องจากกล้าไม้ที่นำมาลงมักเป็นต้นไม้ที่สามารถหาได้ในบริเวณชุมชนหรือในป่าใกล้ ๆ ดังนั้นการลงทุนจึงเป็นการลงแรงมากกว่า อย่างไรก็ตาม ในช่วงแรกถึงแม้จะไม่ลำบากแต่ก็จำเป็นจะต้องหาความรู้เพิ่มเติมให้มาก เพราะความรู้เกี่ยวกับการใช้ประโยชน์จากพืชป่าหรือที่มีอยู่ในแปลงยังมีอยู่น้อยถึงแม้จะมีประสบการณ์การทำเกษตรมากกว่า 30 ปีก็ตาม”

ปัจจุบัน การบริโภคในครัวเรือนส่วนใหญ่ของนายบุญเลิศมาจากผลผลิตจากแปลงวนเกษตรเช่น สะเดา หน่อไม้ เงาะ ทุเรียน ผักป่าต่าง ๆ ปลาในบ่อที่เลี้ยงไว้กินเอง เป็นต้น อย่างไรก็ตาม ก็ยังคงมีรายได้ที่เป็นตัวเงินอยู่จากการขายยางพารา การเพาะกล้าพันธุ์ไม้ ผู้ช่วยบุญเลิศมีความเห็นว่าการทำวนเกษตรมีผลได้มากกว่าผลเสีย ถึงแม้รายได้จากการทำวนเกษตรจะไม่เห็นภาพเป็นเงินก้อนใหญ่แบบการปลูกเชิงเดี่ยวในอดีตก็ตาม แต่ก็มีควมสม่ำเสมอ มีกินในครอบครัว มีความแน่นอนในชีวิต ลดต้นทุนการผลิตจากการใช้ปุ๋ยใช้ยา ใช้สารเคมี (ปัญญา ปิยศิลป์, 2549)

หลังจากการรวมตัวเป็นเครือข่ายชุมชนพวณแล้วนายบุญเลิศ ดุชิตาก็ได้คิดถึงการพัฒนาชุมชนโดยใช้แนวคิดมาจากพระราชดำรัสของสมเด็จพระนางเจ้าพระบรมราชินีนาถที่ผ่านทางวิทยุกระจายเสียงในเรื่องของความช่วยเหลือกันสามัคคีกัน ดังนั้นนายบุญเลิศ ดุชิตาจึงได้คิดริเริ่มที่จะก่อตั้งสหกรณ์ออมทรัพย์ให้แก่กลุ่มเพื่อให้ชาวบ้านได้อุดหนุนสินค้าที่ก่อให้เกิดการปันผลตามหุ้นซึ่งจะไม่เหมือนกับการซื้อสินค้ากับร้านค้าทั่วไปที่ไม่มีผลประโยชน์อะไรกลับคืนมาสู่ชาวบ้านเลย ดังนั้นการจัดตั้งสหกรณ์ออมทรัพย์จึงเป็นสิ่งที่จะช่วยพัฒนาชุมชนและสนองพระราชดำริเศรษฐกิจพอเพียงของในหลวงแล้ว ยังเป็นการฟื้นฟูวัฒนธรรมการร่วมแรงร่วมใจแบบอีสานได้เป็นอย่างดี (บุญเลิศ ดุชิตา, สัมภาษณ์, 2549)

นายบุญเลิศ ดุชิตา ได้ให้ความหมายของสหกรณ์ตามความคิดของตนเองว่า สห แปลว่า มากมาย หลากหลาย กร แปลว่ามือ สหกรณ์จึงมีความหมายว่ามีมือหลายๆมือมาช่วยกันทำการสิ่งใดจนเกิดผลสำเร็จและได้รับประโยชน์ร่วมกัน ดังนั้นการก่อตั้งสหกรณ์ออมทรัพย์ต้องอาศัยคนหลาย ๆ คนมาร่วมมือร่วมแรงร่วมใจกัน เริ่มแรกของการก่อตั้งสหกรณ์ออมทรัพย์นั้นต้องเริ่มจากเด็กก่อน ทั้งนี้เป็นเพราะชาวบ้านส่วนมากยังไม่มีความเข้าใจในเรื่องของสหกรณ์ออมทรัพย์และยังไม่มี ความสนใจที่จะทำเพราะคิดว่าเป็นเรื่องที่ยุ่งยากดังนั้นการทำสหกรณ์ออมทรัพย์จึงต้องเริ่มจากเด็กก่อนเพราะพูดง่ายและสอนง่าย ถ้าเด็กทำแล้วเกิดผลให้เห็นเป็นรูปธรรมแล้วผู้ใหญ่ก็จะทำตาม จนในที่สุดสหกรณ์ออมทรัพย์ก็มีสมาชิกเข้าร่วมในระยะแรก 20 คนแต่ก็ได้รับการสนับสนุนจาก ผู้ใหญ่วิบูลย์ เข้มเฉลิมโดยการส่งคนมาช่วยจัดตั้งทำให้กลุ่มสามารถพัฒนาและขยายตัวได้จนมาถึงปัจจุบัน (บุญเลิศ ดุชิตา, 2549)

การดำเนินงานของกลุ่มสหกรณ์ออมทรัพย์หมู่ 2 จากสมาชิกที่เพิ่มเป็นจำนวนร้อยนั้นเก็บเงินออมจากสมาชิกคนละ 50 บาทต่อเดือน จนทำให้สหกรณ์เคยมีเงินถึง 6 แสนบาท และให้สมาชิกกู้ได้คนละ 1-2 หมื่นบาท ความสำเร็จของกลุ่มสหกรณ์ออมทรัพย์ นำไปสู่การทำกิจกรรมอื่นที่ใช้สหกรณ์ออมทรัพย์เป็นพื้นฐานได้แก่การทำร้านค้าของชุมชน โดยการขายของให้แก่สมาชิกสหกรณ์ได้เป็นอย่างดี เนื่องจากการมีกำไรและสวัสดิการให้แก่สมาชิก เช่น การทำ

อิฐบล็อก น้ำปลา กะปิ น้ำผลไม้ตามฤดูกาล การทำแซลมู สนุ และน้ำยาล้างจานของกลุ่มเด็กและเยาวชนที่เป็นลูกหลานของสมาชิกสหกรณ์ออมทรัพย์ (บุญเลิศ คุชิตา, 2549)

ในส่วนของหมู่ที่ 3 เนินจำปาก็มีการตั้งกลุ่มออมทรัพย์ขึ้นมาต่อเนื่องจากหมู่ที่ 2 เมื่อปี พ.ศ. 2544 โดยการนำของผู้ใหญ่บ้าน ทองม้วน โพธิ์ชัยเลิศ เริ่มต้นครั้งแรกมีสมาชิก 80 คน มาถึงปัจจุบันมีสมาชิกทั้งสิ้น 300 กว่าคน สมาชิกในกลุ่มตกลงที่จะออมกันคนละ 300 บาทต่อเดือน และให้กู้ในวงเงิน 1 หมื่นบาทต่อคน จนถึงปัจจุบันสามารถเก็บเงินออมให้สมาชิกกู้ได้ถึง 1.4 ล้านบาท (ทองม้วน โพธิ์ชัยเลิศ, 2547)

ในหมู่ที่ 3 มีจุดอ่อนสำคัญคือความสามัคคีร่วมมือของคนในกลุ่ม เนื่องจากสมาชิกมาจากหลายภาคทั้งภาคอีสาน ภาคกลางและภาคตะวันออก ดังจะเห็นได้จากการไม่สามารถตั้งร้านค้าชุมชนในหมู่ 3 ได้ และกลุ่มแม่บ้านซึ่งเป็นกลุ่มผลิตโดยการสนับสนุนของธนาคารออมสิน ไม่สามารถดำเนินงานได้แม้ว่าจะมีความพยายามริเริ่มผลิตสินค้าในช่วงแรกคือ ยาสระผม น้ำยาล้างจาน กลัวยกวน ทูเรียนกวน แต่ก็ต้องหยุดการผลิตในเวลาต่อมาเพราะไม่มีสมาชิกเข้าร่วมผลิตสินค้า (ปรางค์ โพธิ์ชัยเลิศ, 2547)

ในหมู่ที่ 4 หรือกลุ่มคลองพลอยนั้นเกิดจากการรวมตัวของเครือญาติกันที่มีภูมิลำเนาเป็นคนภาคอีสาน แกนนำหลักของชาวบ้านกลุ่มนี้ก็คือ นายบรรทม สมแสน นายจอน สมแสน นายวัฒนา ธรรมกิจเจริญ และนายเทพ หนาแน่นการเข้าร่วมเป็นกลุ่มเครือข่ายชุมชนพวาเริ่มต้นจากการเข้าร่วมเรียนรู้ที่วนเกษตรบ้านผู้ใหญ่วิบูลย์ เข้มเลิศิมจากการแนะนำของพระอาจารย์สาย และคำเชิญชวนของนายบุญเลิศ คุชิตา หลังจากนั้นเป็นต้นมากลุ่มของชุมชนคลองพลอยและกลุ่มบ้านกวยที่ประกอบด้วยกลุ่มส่วยและกลุ่มเนินจำปาก็มีกิจกรรมต่างๆร่วมกัน ไม่ว่าจะเป็นการประชุมเพื่อร่วมเรียนรู้แลกเปลี่ยนความคิดเห็นซึ่งกันและกัน การจัดไปดูงานตามที่ต่าง ๆ เพื่อนำแนวคิดและนำมาปรับใช้เพื่อพัฒนาชุมชน การร่วมกันปลูกป่า การจัดงานประเพณี เช่นปลงศพคน การทำบุญป่า เป็นต้น (เทพ หนาแน่น, 2549)

การพัฒนาชุมชนที่เห็นเป็นรูปธรรมมากที่สุดของกลุ่มคลองพลอยนั้นก็คือการจัดตั้งกลุ่มออมทรัพย์ในปี 2542 มีสมาชิกครั้งแรก 19 คนทำอยู่เป็นระยะเวลา 3 ปีก็ไม่ประสบความสำเร็จ แกนนำกลุ่มจึงได้ประชุมปรึกษากันเพื่อที่จะทำให้กลุ่มออมทรัพย์สามารถดำเนินกิจการไปได้โดยมีพระอาจารย์สายมาช่วยให้คำปรึกษาด้วย ในที่สุดก็ตกลงกันว่าจะทำเป็นกองทุนข้าวมีพระอาจารย์สายให้การสนับสนุนเรื่องเงินในการลงทุน (บรรทม สมแสน, 2548)

ในเดือนแรกที่เริ่มก่อตั้งกองทุนข้าวนั้นก็ยังไม่ประสบความสำเร็จเท่าที่ควรเพราะยังไม่มีการจัดวางระเบียบแบบแผนและกฎกติกาอย่างแน่นอนจึงทำให้เกิดความสับสนในเรื่องเงิน เดือนที่สองนายบรรทม สมแสนก็เริ่มทำบัญชีขึ้นมาแต่เนื่องจากไม่มีความรู้เกี่ยวกับการจดบันทึกจึงใช้วิธี

การให้ชาวบ้านที่มาเอาข้าวที่กองทุนข้าวจذبันทักกันเองโดยให้ลงชื่อ วันที่ และจำนวนเงิน ผลปรากฏว่าชาวบ้านจذبันทักแต่วันที่ที่มาเอาข้าวไม่ได้จذبันทักจำนวนเงินด้วย มาในระยะหลังต้องมาตั้งกฎระเบียบกันใหม่โดยตั้งเป็นกองทุน 5 ก.แทนกองทุนข้าว เรียกชื่อเต็ม ๆ ว่า (ร้านค้า 5 ก.)

1. เก็บ หมายถึง เก็บเงิน เก็บของกินของใช้
2. กิน หมายถึง กินอย่างประหยัด กินของที่หาได้ในชุมชน
3. กัน หมายถึง กันไม่ให้เงินออกนอกหมู่บ้าน
4. ก่อ หมายถึง ก่อให้เกิดการออมขึ้น
5. เกิด หมายถึง เกิดกระบวนการเรียนรู้ร่วมกันในชุมชน

ในที่สุดกลุ่มคลองพลอยก็มีร้านค้าชุมชน 5 ก.ปี 2543 และสามารถดำเนินกิจการมาได้ถึงปัจจุบัน นอกจากนั้นกลุ่มชุมชนคลองพลอยก็มีการปลูกสวนป่าในพื้นที่ 6 ไร่ซึ่งได้แนวคิดมาจาก ผู้ใหญ่วิบูลย์และพระอาจารย์สายแห่งวัดป่าอรัญปิยวงศ์ (บรรทม สมนแสน, 2548)

การรวมตัวของชาวบ้านกลุ่มหนึ่งซึ่งมีแนวคิดที่คล้ายกันในเรื่องของการพึ่งตนเองและความสัมพันธ์กันในระบบเครือญาติซึ่งเป็นวัฒนธรรมของคนอีสานรวมไปถึงการที่ต้องเผชิญปัญหาที่เกิดมาจากระบบเศรษฐกิจทุนนิยมอีกทั้งการเข้าร่วมเป็นเครือข่ายวนเกษตรของผู้ใหญ่วิบูลย์ เข้มเฉลิม และการได้ร่วมมือกันจัดทำแผนแม่บทของชุมชน จึงทำให้กลุ่มบ้านกวยและกลุ่มคลองพลอยสามารถรวมตัวกันจนเป็นกลุ่มเครือข่ายชุมชนพวาได้ เป้าหมายหลักของกลุ่มก็คือการที่ชุมชนสามารถพึ่งพาตนเองได้ด้วยทรัพยากรที่ชุมชนมีอยู่ พึ่งพาระบบเงินตราจากภายนอกให้น้อยที่สุด ดังนั้นการรวมตัวของชาวบ้านจนเกิดเป็นเครือข่ายชุมชนขึ้นมาซึ่งต่างก็มีวัตถุประสงค์ที่สำคัญและเหมือนกันนั่นก็คือการทำให้ชาวบ้านในชุมชนสามารถหลุดพ้นจากสภาพหนี้สินสามารถหาเลี้ยงครอบครัวได้อย่างเพียงพอ (บุญเลิศ ดุชิตา, 2549)

การกันรวมตัวกันเป็นเครือข่ายชุมชนพวาของสมาชิกตำบลพวานั้น อยู่ภายใต้เงื่อนไขที่สำคัญ 3 ประการคือ

1. การมีวัฒนธรรมร่วมกันนั่นก็คือวัฒนธรรมของชาวอีสานไม่ว่าจะเป็นขนบธรรมเนียม ประเพณี การนับถือพุทธศาสนา การรักใคร่ปรองดองกันแบบเครือญาติ เป็นต้น
2. การได้ทำงานร่วมกันและได้เรียนรู้ทัศนคติที่เหมือนกันไปในแนวทางเดียวกันทำให้สามารถทำงานร่วมกันได้
3. ความรู้สึกที่เป็นคนป่าเช่นเดียวกัน มีประสบการณ์ร่วมกันเกี่ยวกับการอพยพมาตั้งถิ่นฐานและประกอบอาชีพเกี่ยวกับการเกษตรร่วมกัน

การรวมตัวกันของกลุ่มเครือข่ายชุมชนพวาได้รับการสนับสนุนจาก ผู้ใหญ่วิบูลย์

เข้มเฉลิม จากวนเกษตรในเรื่องการจัดการเกี่ยวกับการเกษตรในพื้นที่ของตน เองและทรัพยากรที่มีอยู่ในชุมชนของตนเองให้เกิดประโยชน์การสร้างผลิตภัณฑ์ชุมชนโดยการใช้ภูมิปัญญาและประสบการณ์ที่มีอยู่ของสมาชิกในชุมชนผสมผสานกับการแสวงหาความรู้ใหม่ๆจากการไปดูงานตามสถานที่ต่างๆและนำมาบูรณาการใช้กับชุมชนของตนเอง ผลิตภัณฑ์ที่ได้รับการส่งเสริมจากวนเกษตรที่เป็นภูมิปัญญาเดิมที่มีอยู่แล้วในกลุ่มช่วย เช่น การทำอิฐซึ่งวนเกษตรจะช่วยสนับสนุนในเรื่องของอุปกรณ์ที่ใช้ในการทำอิฐ การช่วยเป็นตัวกลางในการประสานงานกันทำงานระหว่างกลุ่มต่างเพื่อให้สามารถทำงานได้อย่างมีประสิทธิภาพมากยิ่งขึ้น นอกจากการทำอิฐแล้วยังมีการทำยาสมุนไพรจากพืชสมุนไพรที่มีอยู่ในชุมชน การเพาะกล้าไม้และการแลกเปลี่ยนพันธุ์ไม้กับกลุ่มต่าง ๆ ที่เป็นเครือข่ายร่วมกับวนเกษตร สิ่งที่สำคัญที่สุดที่ได้จากการเป็นเครือข่ายวนเกษตรก็คือการได้ร่วมเรียนรู้แลกเปลี่ยนความรู้และประสบการณ์ที่มีอยู่กับกลุ่มต่างๆที่เป็นเครือข่ายวนเกษตรเช่นเดียวกันทำให้สมาชิกได้เรียนรู้ประสบการณ์ใหม่ๆและนำมาประยุกต์ใช้กับชุมชนของตนเองรวมไปถึงการสร้างสัมพันธภาพอันดีกับเครือข่ายต่างๆทำให้เกิดการช่วยเหลือเกื้อกูลซึ่งกันและกัน

บทบาทของโครงการวิจัยและพัฒนาระบบแลกเปลี่ยนชุมชน

ภายใต้สถานการณ์เศรษฐกิจปัจจุบัน การไม่มีเงินบาทเป็นอุปสรรคในการผลิตและความเป็นอยู่ของคนในท้องถิ่น ทั้งๆที่ในแต่ละชุมชน ยังคงมีปัจจัยในการดำรงชีพและการผลิตเช่น วัตถุดิบตามธรรมชาติและแรงงานความผันผวนของค่าเงินดอลลาร์และเงินบาทส่งผลกระทบต่อชุมชนท้องถิ่นผ่านราคาสินค้าที่ชุมชนต้องซื้อหาจากภายนอก สมาชิกในชุมชนแต่ละคนได้รับข้อมูลความต้องการสินค้าจากสัญญาณราคาตลาด ทำให้เกิดแรงจูงใจในการผลิตสินค้าเหมือน ๆ กัน การสร้างระบบแลกเปลี่ยนย่อย ๆ ขึ้นมาในท้องถิ่นจะทำให้เกิดกิจกรรมการแลกเปลี่ยน เป็นการให้ข้อมูลความต้องการสินค้าในท้องถิ่น กระตุ้นการผลิตเพื่อการพึ่งตนเองในชุมชนและช่วยสมาชิกออมเงินบาท ภายใต้ระบบแลกเปลี่ยนชุมชน สมาชิกสามารถกำหนดอัตราการแลกเปลี่ยนได้ตามความสมัครใจของผู้ซื้อผู้ขาย การได้พบปะแลกเปลี่ยนสินค้ากันในชุมชนทำให้เกิดความเอื้อเฟื้อเกื้อกูลกัน เป็นพลังสู่ความร่วมมือในการทำกิจกรรมอื่น ๆ ของชุมชน

โครงการวิจัยและพัฒนาระบบแลกเปลี่ยนชุมชนเพื่อการพึ่งตนเองระยะที่ 1 จึงเกิดขึ้นด้วยการสนับสนุนของสำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย (สกว.) แนวคิดเรื่องระบบแลกเปลี่ยนถูกนำไปทดลองใช้ในชุมชนต่าง ๆ ทั่วประเทศ มีทั้งชุมชนที่ปฏิเสธและชุมชนที่ยอมรับแนวคิดนี้ไปทดลองใช้เกิดเป็นรูปแบบระบบแลกเปลี่ยนที่แตกต่างหลากหลายไปตามความเหมาะสมของชุมชนท้องถิ่นนั้น ๆ

ในปี 2547 สำนักงานกองทุนสนับสนุนทุนการวิจัย ได้อนุมัติงบประมาณเพื่อการวิจัยระบบแลกเปลี่ยนชุมชนต่อเนื่องในระยะที่ 2 เป็นระยะเวลา 3 ปี (เมษายน 2547 — มีนาคม 2550) เพื่อพัฒนาและเชื่อมโยงระบบการแลกเปลี่ยนในชุมชนและระหว่างชุมชนให้เข้มแข็ง ศึกษาศักยภาพของระบบแลกเปลี่ยนชุมชนในการแก้ปัญหาเศรษฐกิจสังคมของชุมชน รวมทั้งศึกษาความสัมพันธ์และผลกระทบของระบบแลกเปลี่ยนชุมชนต่อเศรษฐกิจในระดับมหภาค พร้อมทั้งสร้างบุคลากรของชุมชนที่มีความสามารถในการบริหารจัดการ ปัจจุบันโครงการมีกลุ่มต้นแบบที่ทดลองจัดระบบแลกเปลี่ยนในรูปแบบต่าง ๆ 10 กลุ่ม และกลุ่มเครือข่าย 40 กลุ่ม ใน 10 จังหวัดทั่วประเทศ (โครงการวิจัยและพัฒนาระบบแลกเปลี่ยนชุมชนเพื่อการพึ่งตนเอง, 2547, หน้า 3-4)

ชุมชนพวาในอำเภอแก่งหางแมว จังหวัดจันทบุรี เป็นชุมชนหนึ่งซึ่งได้เข้าร่วมกับโครงการวิจัยและพัฒนาระบบแลกเปลี่ยนชุมชนเพื่อการพึ่งตนเองในระยะที่ 2 (2547) โดยการเข้ามาของนักวิจัยของโครงการวิจัยและพัฒนาระบบแลกเปลี่ยนชุมชนเพื่อการพึ่งตนเอง ซึ่งเรียกว่าเป็นการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม (Participatory Action Research) โดยกลุ่มเป้าหมายคือ ชาวบ้านที่เป็นสมาชิกของกลุ่มหรือชุมชนให้เข้ามามีส่วนร่วมเรียนรู้พัฒนารูปแบบของระบบที่สอดคล้องกับชุมชนของตนด้วยการมีส่วนร่วมทุกระดับ (โครงการวิจัยและพัฒนาระบบแลกเปลี่ยนชุมชนเพื่อการพึ่งตนเอง, 2547, หน้า 4)

ในการลงภาคสนามของโครงการวิจัยฯ โดยนักวิจัยจากทางโครงการนั้นมีขั้นตอนดังต่อไปนี้

ขั้นตอนที่ 1: นักวิจัยของภาคตะวันออกเฉียงใต้เข้าร่วมสังเกตการณ์โดยการเข้าร่วมประชุมการวางแผนแม่บทของชุมชน

ขั้นตอนที่ 2: นักวิจัย ได้เข้ามาสัมภาษณ์ทำความเข้าใจจักแก่นนำของชุมชน กลุ่มของเนินจำปาและกลุ่มส่วยนั้นมีอาณาเขตติดต่อกันและสมาชิกบางส่วนของเนินจำปาก็คือเป็นกลุ่มชาติพันธุ์ส่วย นอกจากนั้นแล้วเนินจำปาและกลุ่มส่วยยังเป็นหุ้นส่วนกันในเรื่องของสหกรณ์ออมทรัพย์อีกด้วย (ทองม้วน โพธิ์ชัยเลิศ, 2547) ในที่สุดโครงการวิจัยก็ได้เริ่มเสนอแนวคิดเกี่ยวกับระบบแลกเปลี่ยนชุมชนและแนะนำโครงการวิจัยและพัฒนาระบบแลกเปลี่ยนชุมชนให้กับผู้ใหญ่บ้านทองม้วน โพธิ์ชัยเลิศผู้ใหญ่บ้านหมู่ 3 ชุมชนเนินจำปาเป็นคนแรกเพื่อให้ผู้ใหญ่ทองม้วนได้นำไปเสนอแนะนำให้กับสมาชิกในชุมชนได้รู้จักระบบแลกเปลี่ยนชุมชน

ขั้นตอนที่ 3: หลังจากที่แนะนำเกี่ยวกับระบบแลกเปลี่ยนชุมชนไปบ้างแล้ว ผู้ใหญ่บ้านทองม้วนพอเกิดความเข้าใจเกี่ยวกับแนวคิดระบบแลกเปลี่ยนชุมชนบ้างก็ได้แนะนำให้ผู้ใหญ่ทองม้วนนัดให้สมาชิกที่สนใจเข้าร่วมเล่นเกมสี่สาธิตการใช้คู่มือเพื่อให้เห็นภาพชัดเจนมากยิ่งขึ้น

ขั้นตอนที่ 4: ในวันที่ 31 กรกฎาคม 2547 คณะนักวิจัยจากมหาวิทยาลัยบูรพา นำโดย อาจารย์ชัยชนต์ ประดิษฐ์ศิลป์ ได้ร่วมกับคณะนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 3/1 โรงเรียนวัดเนินจำปา พร้อมด้วยครูและผู้ปกครองที่สนใจร่วมกันเล่นเกมสัทธิศการใช้คู่มือที่โรงเรียนวัดเนินจำปา ผลปรากฏว่าได้รับความร่วมมือเป็นอย่างดี และผู้ใหญ่บ้านทองม้วน โพธิ์ชัยเลิศก็เกิดความพึงพอใจ และสนใจเกี่ยวกับระบบแลกเปลี่ยนชุมชนและมีความตั้งใจที่จะเข้าร่วมโครงการฯ อย่างจริงจัง

ขั้นตอนที่ 5: เมื่อสามารถทำให้ชุมชนเนินจำปาสามารถยอมรับระบบแลกเปลี่ยนชุมชน และยินดีเข้าร่วมโครงการได้แล้ว ก็จะขยายแนวคิดไปที่ชุมชนอื่นด้วยเช่นกัน นั่นก็คือ กลุ่มส่วย ซึ่งเป็นเครือข่ายวนเกษตร โครงการฯ เห็นว่าถ้ากลุ่มส่วยเข้าร่วมโครงการ ระบบแลกเปลี่ยนชุมชนฯ ได้ก็อาจจะทำให้เกิดระบบแลกเปลี่ยนชุมชนอย่างเป็นทางการ ขึ้นได้เป็นแห่งแรกในภาคตะวันออก ดังนั้นทีมวิจัยภาคตะวันออกจึงได้ไปแนะนำแนวคิดแก่นายหานายบุญเลิศ ดุชิตา ผู้นำกลุ่มกวย นายบุญเลิศ ดุชิตาเกิดความเข้าใจและเห็นว่าการแลกเปลี่ยน นั้นเป็นวัฒนธรรมอย่างหนึ่งของกลุ่มกวยและยอมรับจะทดลองระบบแลกเปลี่ยนชุมชน

หลังจากที่แกนนำของเครือข่ายชุมชนพวามีความประสงค์ที่จะทดลองใช้ระบบแลกเปลี่ยนชุมชนแล้วก็ได้จัดงบประมาณให้ชาวบ้านไปดูงานในสถานที่ที่ได้เข้าร่วมโครงการระบบแลกเปลี่ยนชุมชน ฯลฯ ดังนั้นนักวิจัยจึงได้ลงไปปรึกษากับแกนนำเครือข่ายชุมชนพวถึงเรื่องการไปดูงาน กลุ่มแกนนำจึงได้พานักวิจัยไปปรึกษากับพระครูประโชติ ธรรมมาภิรมย์หรือพระอาจารย์สายเจ้าอาวาสวัดป่าอรัญยวงศ ซึ่งเป็นบุคคลที่ชาวบ้านให้ความเคารพนับถือ นักวิจัยได้แนะนำโครงการวิจัยและพัฒนาระบบแลกเปลี่ยนชุมชนฯ ให้พระอาจารย์สายทราบและปรึกษาเรื่องการไปดูงาน พระอาจารย์สายก็ให้การสนับสนุนเป็นอย่างดี ในที่สุดก็ได้ข้อสรุปว่าชาวบ้านไปดูงานที่จังหวัดบุรีรัมย์บ้านพ่อคำแดงและพ่อผายซึ่งเป็นปราชญ์ชาวบ้านภาคอีสานในวันที่ 14-15 ตุลาคม 2547

ในการไปดูงานครั้งนี้ประกอบไปด้วยสมาชิกกลุ่มบ้านกวย ชุมชนคลองพลอง (หมู่ที่ 4) กลุ่มคลองครก (หมู่ที่ 6) และกลุ่มคลองแดง (หมู่ที่ 12) ชาวบ้านได้ไปเรียนรู้เกี่ยวกับการเกษตรที่บ้านพ่อผายและพ่อคำแดง และได้แนวคิดเกี่ยวกับการแลกเปลี่ยนกลับมา

ขั้นตอนที่ 6: โครงการฯ ได้ติดตามผลหลังจากการที่ชาวบ้านไปดูงานแล้วและพบว่าชาวบ้านส่วนใหญ่มีความพึงพอใจและได้รับความรู้เกี่ยวกับการเกษตรซึ่งบางรายได้้นำกลับมาประยุกต์ใช้กับพื้นที่การเกษตรของตนเอง ส่วนเรื่องการแลกเปลี่ยนนั้นชาวบ้านยังไม่ค่อยให้ความสนใจเท่าที่ควรเนื่องจากเห็นว่าเป็นเรื่องที่ไกลตัวและชุมชนยังไม่มีความพร้อมที่จะทำระบบแลกเปลี่ยนชุมชนเนื่องจากยังติดกับวิถีชีวิตแบบบริโภคนิยมอยู่ ดังนั้นทางโครงการจึงได้พยายามที่จะกระตุ้นให้เกิดการแลกเปลี่ยนแบบค่อย ๆ เป็นค่อย ๆ ไปโดยให้แกนนำนั่นก็คือ ผู้ใหญ่บ้าน

ทองม้วน โพธิ์ชัยเลิศได้เข้าร่วมฟังการสัมมนาเกี่ยวกับระบบแลกเปลี่ยนชุมชนที่จัดขึ้นที่บ้านของ หมออุซึ่งเป็นหมอสุนไพรมุขคนหนึ่งในจังหวัดระยอง ภาคตะวันออกเมื่อวันที่ 24 พฤศจิกายน 2547 ซึ่งในการสัมมนานั้นก็จะมีกลุ่มเครือข่ายต่าง ๆ ที่ได้เข้าร่วมโครงการฯและเป็นกลุ่มต้นแบบ รวมทั้งกลุ่มที่สนใจที่จะเข้าร่วมโครงการระบบแลกเปลี่ยนชุมชน ฯลฯ มาด้วย ผู้ใหญ่บ้านทองม้วน โพธิ์ชัยเลิศได้ร่วมเรียนรู้และแลกเปลี่ยนประสบการณ์กับกลุ่มเครือข่ายต่างอีกทั้งยังได้คำแนะนำจากนักวิจัยของโครงการ ฯลฯ ในการเริ่มต้นทำการแลกเปลี่ยนให้เกิดขึ้นในชุมชน

หลังจากการเข้าร่วมสัมมนานั้นผู้ใหญ่บ้านทองม้วน โพธิ์ชัยเลิศก็ได้นำแนวคิดและคำแนะนำจากการสัมมนามาใช้โดยได้เริ่มต้นจากการจัดการประชุมพูดคุยกันและทานอาหารร่วมกัน โดยผู้ใหญ่ทองม้วนรับเป็นเจ้าภาพในการประชุมส่วนสมาชิกที่เข้าร่วมประชุมก็นำอาหารมาร่วมด้วย เมื่อวันที่ 25 ธันวาคม 2547 การประชุมครั้งนั้นเป็นการประชุมเพื่อแลกเปลี่ยนความรู้และสร้างความสามัคคีโดยการเอาแรงกัน และการประชุมครั้งนั้นนักวิจัยของโครงการวิจัยและพัฒนาระบบแลกเปลี่ยนชุมชนเพื่อการพึ่งตนเองได้พูดคุยและอธิบายเกี่ยวกับระบบแลกเปลี่ยนชุมชนเพื่อให้ชาวบ้านเกิดความเข้าใจมากยิ่งขึ้น

เนื่องจากผู้ใหญ่บ้านทองม้วน โพธิ์ชัยเลิศ มีภาระกิจที่ต้องรับผิดชอบมากมายทั้งงานของทางราชการและงานของชาวบ้าน ทำให้ไม่ค่อยมีเวลาที่จะดำเนินโครงการฯอย่างจริงจัง ดังนั้นจึงต้องเปลี่ยนแปลงเป้าหมายหลักไปที่กลุ่มตัวของนายบุญเลิศ ดุชิตา ซึ่งได้ทำงานของชุมชนอย่างเต็มตัว โดยได้ทาบทามนางสาวกัญญา ดุชิตา ซึ่งเป็นลูกสาวของนายบุญเลิศ ดุชิตาเข้ามาเป็นนักวิจัยท้องถิ่นของโครงการ ซึ่งนางสาวกัญญาก็ยอมให้ความร่วมมือ หลังจากนั้นก็ได้ให้นางสาวกัญญา เข้าร่วมการสัมมนาที่จัดขึ้นที่สถาบันการจัดการเพื่อชนบทและสังคม มูลนิธิบูรณะชนบทแห่งประเทศไทยในพระบรมราชูปถัมภ์ จังหวัดชัยนาทเมื่อวันที่ 3-4 มีนาคม 2548 เพื่อให้ นางสาวกัญญา ดุชิตา ได้เรียนรู้เกี่ยวกับระบบแลกเปลี่ยนชุมชนอย่างเข้าใจและได้ร่วมแลกเปลี่ยนความรู้กับกลุ่มต้นแบบและนำมาประยุกต์ใช้กับเครือข่ายของตนได้

หลังจากการสัมมนา นางสาวกัญญาก็ได้ริเริ่มนำแนวคิดเกี่ยวกับการแลกเปลี่ยนมาใช้กับเครือข่ายโดยอาศัยการประชุมที่กลุ่มได้จัดขึ้นทุก ๆ เดือนและเสริมกิจกรรมการแลกเปลี่ยนเข้าไป ซึ่งการแลกเปลี่ยนที่มีอยู่ก่อนแล้วโดยธรรมชาติในการประชุมก็คือ การแลกเปลี่ยนความรู้ การแลกเปลี่ยนแรงงานหรือการเอาแรง ส่วนกิจกรรมการแลกเปลี่ยนที่เสริมลงไปใหม่นั้นก็คือ การนำพันธุ์ไม้มาแลกเปลี่ยนกัน ซึ่งพันธุ์ไม้เป็นสิ่งที่มียู่แล้วในชุมชนและเกือบทุกบ้าน

ขั้นตอนที่ 7: จากการติดตามผลการประชุมทุก ๆ เดือนของเครือข่ายชุมชนพบว่าทำให้โครงการเห็นว่า เครือข่ายชุมชนพวเป็นชุมชนหนึ่งในภาคตะวันออกที่มีความสนใจและมีกิจกรรมการแลกเปลี่ยนที่เกิดขึ้นทุก ๆ เดือนอย่างเป็นธรรมชาติโดยมีแกนนำที่เข้มแข็งทำงาน

กันเป็นกลุ่มและมีความเป็นตัวของตัวเองสูง สามารถบริหารจัดการพัฒนากลุ่มของตนเองได้ ดังนั้นจึงมีความต้องการที่จะให้เครือข่ายชุมชนพวาเป็นกลุ่มต้นแบบในการทำระบบแลกเปลี่ยนชุมชนอย่างเป็นทางการ เมื่อวันที่ 9 สิงหาคม 2548 ทางโครงการวิจัยและพัฒนาระบบแลกเปลี่ยนชุมชนเพื่อการพึ่งตนเองพร้อมด้วยกลุ่มต้นแบบจึงได้ไปที่ชุมชนพวาเพื่อเข้าร่วมการประชุมที่จัดขึ้นของกลุ่มในทุก ๆ เดือนและเผยแพร่แนวคิดเกี่ยวกับระบบแลกเปลี่ยนชุมชนให้ชาวบ้านได้รับทราบและเข้าใจอย่างทั่วถึง เน้นการใช้ระบบแลกเปลี่ยนชุมชนในรูปแบบของคูปอง อีกทั้งให้กลุ่มต้นแบบ แต่ละกลุ่มได้เล่าถึงประสบการณ์การและวิธีการใช้ระบบแลกเปลี่ยนในชุมชนของตนเองให้ชาวบ้านชุมชนพวาฟัง โดยมีพระอาจารย์สายเข้ามาเป็นประธานร่วมรับฟังด้วย ทำให้ชาวบ้านเกิดความสนใจเป็นอย่างมาก

ขั้นตอนที่ 8: โครงการวิจัยและพัฒนาระบบแลกเปลี่ยนชุมชนเพื่อการพึ่งตนเองได้ติดตามผลหลังจากที่ได้ลงไปเสนอแนวคิดแล้วปรากฏว่าชาวบ้านเกิดความสนใจเกี่ยวกับการแลกเปลี่ยนในรูปแบบของคูปองและต้องการใช้คูปองเป็นสื่อกลางในการแลกเปลี่ยน ทั้งนี้ทางกลุ่มมีวัตถุประสงค์หลักที่จะใช้คูปองช่วยลดรายจ่ายในครัวเรือน

ขั้นตอนที่ 9: เมื่อมีมติเป็นที่แน่นอนแล้วว่าทางเครือข่ายต้องการเข้าสู่ระบบแลกเปลี่ยนชุมชนในรูปแบบของคูปองแล้ว ทางโครงการฯ ก็ได้ส่งนักวิจัยจากส่วนกลางที่มีประสบการณ์ในการทำงานกับชุมชนที่ใช้รูปแบบคูปองเป็นสื่อกลางในการแลกเปลี่ยนเข้ามาช่วยให้คำแนะนำปรึกษาเกี่ยวกับการใช้คูปองและวิธีการใช้คูปองเพื่อให้ชาวบ้านสามารถวางแผนทางและรูปแบบการใช้คูปองในชุมชนของตนได้ หลังจากที่ได้วางรูปแบบเป็นที่เรียบร้อยแล้วก็ได้สั่งซื้อคูปองโดยพระครูประโชติ ธรรมาภิรมย์ เป็นผู้ตั้งชื่อให้ว่า “คูปองรู้จักพอ” จากนั้นนักวิจัยของโครงการก็ได้ช่วยในการออกแบบคูปองและสนับสนุนเงินในการจัดพิมพ์คูปอง เมื่อออกแบบเป็นที่เรียบร้อยแล้วก็ได้ทำการจัดพิมพ์คูปอง แต่เนื่องจากมีปัญหาในเรื่องของการหาสถานที่พิมพ์และรูปแบบของคูปองนั้นค่อนข้างยากต่อการจัดพิมพ์จึงทำให้เกิดความล่าช้า จนกระทั่งในเดือนกุมภาพันธ์การจัดทำคูปองจึงได้สำเร็จพร้อมทั้งเปิดตัวแนะนำกับกลุ่มเครือข่ายที่เข้าร่วมโครงการระบบแลกเปลี่ยนชุมชนครั้งแรกในการจัดสัมมนาที่มหาวิทยาลัยเทคโนโลยีสุรนารี จังหวัดนครราชสีมา เมื่อวันที่ 17 กุมภาพันธ์ 2549

การเปิดตัวคูปองครั้งแรกและเริ่มใช้เกิดขึ้นเมื่อวันที่ 29 มีนาคม โดยทางโครงการวิจัยและพัฒนาระบบแลกเปลี่ยนชุมชนพร้อมทั้งกลุ่มเครือข่ายต่างๆที่เข้าร่วมโครงการมาร่วมงานเปิดตัวคูปองครั้งนั้นด้วยพร้อมทั้งมีการจัดตลาดซื้อขายแลกเปลี่ยนสินค้ากันซึ่งจะใช้คูปองเป็นสื่อกลางในการแลกเปลี่ยน มีชาวบ้านสนใจและเข้าร่วมการเปิดตัวคูปองอย่างมาก

ขั้นตอนที่ 10: หลังจากการใช้คูปองไปได้ระยะหนึ่งแล้วทางโครงการฯ ก็ได้ติดตามผล

การดำเนินงานเป็นระยะ ศึกษาถึงอุปสรรคที่เกิดขึ้นในการใช้คู่มือ วิธีการแก้ไขปัญหาและช่วยเหลือ ในการให้คำแนะนำปรึกษากับกลุ่ม

กิจกรรมต่าง ๆ ที่ทางโครงการวิจัยและพัฒนาระบบแลกเปลี่ยนชุมชนเพื่อการพึ่งตนเอง ที่ได้กระทำทั้งหมดนั้น เป็นกิจกรรมที่ทางชาวบ้านได้มีการดำเนินการอยู่ก่อนแล้วนั่นก็คือ การแลกเปลี่ยนอย่างไม่เป็นทางการซึ่งมีทั้งการร่วมกันเรียนรู้แลกเปลี่ยนความรู้ การเอาแรงกัน และการแลกเปลี่ยนกันแบบของต่อของตั้งแต่ครั้งอดีตที่ผ่านมาอย่างการแลกข้าวหรืออาหารทะเล ที่พวก นายทุนนำเข้ามากับไม้ของชาวบ้าน หรือในปัจจุบันที่มีการแลกเปลี่ยนพันธุ์ไม้กันในชุมชน หรือระหว่างชุมชนนั้นก็อยู่ในกลุ่มเครือข่ายวนเกษตรของผู้ใหญ่วิบูลย์และการแลกเปลี่ยนกัน ระหว่างกลุ่มส่วยที่จังหวัดสุรินทร์กับกลุ่มส่วยที่อพยพเข้ามาตั้งรกรากที่ชุมชนพวา ซึ่งการแลกเปลี่ยน ของกลุ่มส่วยนี้เป็นการแลกเปลี่ยนโดยใช้สัมพันธกันทางเครือญาติเกิดขึ้นเป็นประจำเกือบทุกปี ในช่วงสงกรานต์ซึ่งเป็นวันขึ้นปีใหม่ของไทย โดยกลุ่มส่วยจากชุมชนพวาจะขึ้นไปเยี่ยมญาติที่ จังหวัดสุรินทร์พร้อมทั้งนำผลไม้และของทะเลไปฝากด้วยส่วนทางด้านกลุ่มส่วยจากจังหวัด สุรินทร์ก็จะเตรียมข้าวและผ้าไหมซึ่งทอเองให้กลุ่มส่วยจากพวากลับมา কিনมาใช้ด้วย

ดังนั้นกิจกรรมการแลกเปลี่ยนของโครงการวิจัยฯ นั้น เป็นกิจกรรมเสริมอย่างหนึ่ง ที่ชาวบ้านได้ทดลองทำเพื่อลดปัญหาการใช้ยาฆ่าแมลงที่ชุมชนมีอยู่ การดำเนินกิจกรรม ทุกอย่างนั้นกลุ่มแกนนำสามารถบริหารจัดการกันเองได้ นักวิจัยมีหน้าที่คอยให้คำปรึกษาด้าน วิชาการและเทคนิคเพื่อให้แกนนำสามารถดำเนินกิจกรรมไปได้ด้วยดียิ่งขึ้น

กระบวนการแลกเปลี่ยนชุมชนของเครือข่ายชุมชนพวา

การแลกเปลี่ยนในชุมชนพวามี 2 ระยะ ได้แก่

การแลกเปลี่ยนโดยไม่ใช้สื่อกลาง

หลังจากที่โครงการวิจัยและพัฒนาระบบแลกเปลี่ยนชุมชนเพื่อการพึ่งตนเองได้เข้ามา เสนอแนวคิดเกี่ยวกับการแลกเปลี่ยนชุมชนและแนวคิดดังกล่าวได้รับการสนับสนุนจากพระครู ประโชติ ธรรมาภิรมย์ ในฐานะผู้นำทางศีลธรรมและผู้นำทางจริยธรรมแล้ว ผู้นำชาวบ้านกวย จึงได้นำระบบแลกเปลี่ยนชุมชนเข้าปรึกษากับสมาชิกในชุมชน เห็นว่าระบบแลกเปลี่ยน ชุมชนเป็นสิ่งที่สอดคล้องกับภูมิปัญญาดั้งเดิมของชาวอีสาน ดังนั้นจึงได้เริ่มกิจกรรมการแลกเปลี่ยน ตามรูปแบบวัฒนธรรมอีสานเดิมคือ การแลกเปลี่ยนโดยไม่ใช้สื่อกลาง กลุ่มผู้นำชาวบ้านได้กำหนด ฐานะและบทบาทของกิจกรรมแลกเปลี่ยนภายใต้เป้าหมายการพัฒนาแบบพึ่งตนเองตามแนว วนเกษตรของผู้ใหญ่วิบูลย์ เข้มเฉลิม โดยถือว่ากิจกรรมการแลกเปลี่ยนเป็นส่วนหนึ่งของการสร้าง ระบบการพึ่งตนเองของชุมชนบ้านกวย ดังนั้นกลุ่มผู้นำบ้านกวยจึงได้กำหนดวัตถุประสงค์

การแลกเปลี่ยนเพื่อช่วยลดค่าใช้จ่ายในครอบครัวที่เกิดจากการพึ่งสินค้าจากภายนอก
 อย่างไรก็ตามในขั้นแรกนั้น ในฐานะที่ระบบการแลกเปลี่ยนเป็นนวัตกรรมที่ฟื้นฟู
 วัฒนธรรมชุมชนภายใต้ระบบเงินตราของปัจจุบัน ผู้นำกลุ่มบ้านกวยจึงเริ่มต้นใช้ระบบคู่มือ
 เพื่อการเรียนรู้เป็นเป้าหมายหลักในระยะแรกโดยใช้การแลกเปลี่ยนแบบไม่ใช้สื่อกลางก่อน
 การแลกเปลี่ยนแบบไม่ใช้สื่อกลางเป็นการแลกเปลี่ยนที่มีในวัฒนธรรมเดิมของไทย เช่น ในกรณี
 ของกลุ่มกวยที่จังหวัดสุรินทร์นั้นมีประเพณีการแลกเปลี่ยนที่เรียกกันว่า “ของฝาก” กล่าวคือ
 ในชุมชนบ้านกวยจังหวัดสุรินทร์นั้นจะแบ่งคนในชุมชนออกเป็น 2 กลุ่มคือกลุ่มที่แข็งแรงกว่า
 และกลุ่มที่อ่อนแอกว่าในสมัยก่อนจะมีการแบ่งปันช่วยเหลือเกื้อกูลกันระหว่างผู้ที่แข็งแรงกับ
 ผู้ที่อ่อนแอกว่า ผู้ที่แข็งแรงกว่าคือผู้ที่มียี่นาหรือที่ดินทำกินมาก มีผลผลิตหรือรายได้ ส่วนผู้ที่
 อ่อนแอกว่าคือผู้ที่ยี่นาหรือมีที่ดินทำกินน้อย มีผลผลิตและรายได้น้อย ผู้ที่แข็งแรงกว่าจะนำของ
 ที่ตนเองมี เช่น พริกแห้ง ข้าว ผลไม้ นำไปถึงหน้าบ้านของผู้ที่อ่อนแอแล้วร้องตะโกนว่า
 “ของฝากเจ้าของฝาก” จากนั้นก็วางไว้ที่หน้าบ้าน ผู้ที่อ่อนแอหรือผู้ที่ได้รับของฝากนั้นก็จะนำ
 ของที่ตนเองมีจะเป็นอะไรก็ได้ นำลงมาไว้หน้าบ้านเป็นการแลกเปลี่ยน ผู้ที่แข็งแรงกว่าจะนำ
 สิ่งของต่าง ๆ ตระเวนไปหลายบ้านเมื่อวนกลับมาก็จะเจอของวางไว้ที่หน้าบ้านของผู้ที่ตนนำของ
 ไปฝากก็จะหยิบของนั้นกลับมา เป็นการรักษาว่าผู้รับของฝากนั้นวางไว้ให้แก่ตน (บุญเลิศ ดุสิตา,
 2550)

รากฐานของการพัฒนาแบบพึ่งตนเองของวนเกษตรชาวบ้านกวยได้จัดรูปแบบ
 การแลกเปลี่ยนแบบไม่ใช้สื่อกลางเป็น 3 รูปแบบคือ

1. การแลกเปลี่ยนความรู้
2. การแลกเปลี่ยนแรงงาน
3. การแลกเปลี่ยนสิ่งของ

การแลกเปลี่ยนความรู้ สมาชิกในเครือข่ายพวาประกอบไปด้วยชาวบ้านที่สนใจ
 เรื่องของการแลกเปลี่ยนประมาณ 10-20 คน ซึ่งมีชาวบ้านจากเครือข่ายพวาในหมู่ 2, 3, 4, 6, 12
 มารวมตัวกันในรูปแบบการเสวนาเพื่อแลกเปลี่ยนประสบการณ์ในการพัฒนาชุมชนครอบครัว
 และตัวเองโดยอาศัยการประชุมกลุ่มเดือนละครั้ง ในการประชุมแต่ละครั้งนั้น จะใช้ที่ประชุม
 เป็นบ้านของสมาชิกและหมุนเวียนกันไปแต่ละเดือน

การแลกเปลี่ยนแรงงาน ในการประชุมกลุ่มแต่ละเดือนนั้น จะมีกิจกรรมการแลกเปลี่ยน
 แรงงานระหว่างสมาชิก กล่าวคือ เมื่อสมาชิกในกลุ่มคนหนึ่งต้องการแรงงานจากเพื่อนสมาชิก
 คนอื่นในการทำกิจกรรมบางอย่าง เช่น การปลูกต้นไม้ การขุดบ่อ การดักปลา สมาชิกคนนั้นก็
 ขอให้เพื่อนสมาชิกไปทำงานที่บ้านของตนเอง หลังจากนั้นก็จะเวียนไปช่วยงานของครอบครัว

สมาชิกตามที่เรียกร้อง ดังนั้นการแลกเปลี่ยนแรงงานรูปแบบนี้จึงเป็นการฟื้นฟูวัฒนธรรมการลงแขก หรือการลงแรงในอดีต

การแลกเปลี่ยนสิ่งของ ในการประชุมกลุ่มแต่ละเดือนนั้น สมาชิกจะนำผลิตภัณฑ์หรือ สิ่งของที่ตนเองมีอยู่มาแลกเปลี่ยนกับผลิตภัณฑ์หรือสิ่งของที่สมาชิกคนอื่นมี เช่น พันธุ์ไม้ ผัก ผลไม้ เป็นต้น การแลกเปลี่ยนสิ่งของจะทำได้ง่าย ๆ คือ สมาชิกแต่ละคนจะนำผลิตภัณฑ์หรือสิ่งของกองไว้ที่บ้าน ของสถานที่ประชุม เมื่อเสร็จสิ้นการประชุมแล้ว แต่ละคนก็จะหยิบผลิตภัณฑ์หรือสิ่งของของตนเอง ต้องการนำกลับไปที่บ้านของตนเอง

ผลจากการเรียนรู้ระบบแลกเปลี่ยนโดยไม่ใช้สื่อกลางดังกล่าว ทำให้ชาวบ้านกวยตระหนักถึงประโยชน์ของการแลกเปลี่ยนที่มีต่อการพัฒนาชุมชนแนววนเกษตรที่กลุ่มยึดถืออยู่ เช่น การแลกเปลี่ยนพันธุ์ไม้ระหว่างสมาชิก ทำให้สามารถพัฒนาไปสู่การจัดตั้งศูนย์พันธุ์ไม้ เพื่อรวบรวมพันธุ์และข้อมูลเกี่ยวกับไม้ในท้องถิ่น เนื่องจากพันธุ์ไม้เป็นทุนทางกายภาพของ ชาวบ้านที่อาศัยอยู่ในเขตป่าสงวนเสื่อมโทรมดังเช่น กลุ่มกวยแก่งหางแมว นอกจากนี้การประชุมเพื่อ แลกเปลี่ยนความรู้ทำให้สมาชิกกลุ่มแลกเปลี่ยนได้รับรู้ถึงปัญหาที่สมาชิกแต่ละครอบครัวเผชิญอยู่ ในชีวิตประจำวัน โดยเฉพาะอย่างยิ่งค่าใช้จ่ายที่ครอบครัวต้องเสียไปในการซื้อของใช้ประจำวัน ดังนั้นกลุ่มผู้นำบ้านกวยจึงได้ทำโครงการผลิตภัณฑ์ใช้ในครัวเรือน โดยกลุ่มชาวบ้านเป็นผู้จัดทำ พร้อมกัน เช่น ยาสระผม น้ำยาบ้วนปาก สบู่ น้ำยาล้างจาน เป็นต้น อย่างไรก็ตามการแลกเปลี่ยนโดยไม่ใช้ สื่อกลางก็มีข้อจำกัดคือ การแลกเปลี่ยนโดยใช้การประชุมเดือนละครั้งไม่สามารถผนวกระบบ แลกเปลี่ยนเข้าในชีวิตประจำวันของชาวบ้านได้ เนื่องจากในแต่ละวันชาวบ้านกวยต้องออกไป กริดยางตั้งแต่เวลา 1.00 นาฬิกา ถึง 6.00 นาฬิกา เวลากลางวันนั้น ชาวบ้านบางคนก็จะพักผ่อน โดยการนอนบ้าง ดูเลสวนหรือพืชผักสวนครัวที่ตนปลูกไว้บ้าง ดังนั้นการจะให้ชาวบ้านมาประชุม กลุ่มทุกวันเพื่อแลกเปลี่ยนสินค้าจึงเป็นไปได้ยาก ปัญหาที่จะหารูปแบบการแลกเปลี่ยนอย่างไร ให้สอดคล้องกับการทำกิจกรรมในแต่ละวันของชาวบ้าน ปมปัญหานี้ ผู้นำกลุ่มกวยได้เรียนรู้คำตอบ จากการไปเรียนรู้ระบบแลกเปลี่ยนโดยใช้รูปของที่วัด โนนตากกลาง อำเภอโนนสูง จังหวัด นครราชสีมา ประกอบกับโครงการวิจัยระบบแลกเปลี่ยนฯ ได้นำความรู้การแลกเปลี่ยนในระบบ เครดิตจากเยอรมันมาเผยแพร่แก่ผู้นำกลุ่มบ้านกวยด้วย ดังนั้นชุมชนกวยจึงได้หันมาทดลองใช้ ระบบอุปถัมภ์เพื่อการแลกเปลี่ยนในขั้นต่อมา

การแลกเปลี่ยนโดยใช้ระบบอุปถัมภ์

อุปถัมภ์เป็นสื่อกลางการแลกเปลี่ยนแทนเงินสดที่ใช้ในร้านค้าชุมชนเพื่อเป็นการเรียนรู้ ข้อมูลเศรษฐกิจชุมชนและนำสมาชิกไปสู่การเรียนรู้และการจัดการทรัพยากรท้องถิ่นเพื่อแก้ปัญหา

ในครัวเรือน (เครือข่ายชุมชนพวา, 2550, หน้า 15)

วัตถุประสงค์ของการแลกเปลี่ยนโดยใช้รูปของ

1. เพื่อใช้รูปของเป็นเครื่องควบคุมค่าใช้จ่ายในครอบครัว
2. เพื่อใช้ระบบแลกเปลี่ยนด้วยรูปของกระตุ้นให้เกิดการผลิตสินค้าและบริการอื่นในชุมชนมากขึ้น

1. การที่ชาวบ้านกลุ่มบ้านกวยคาดหวังว่าจะใช้ระบบรูปของควบคุมค่าใช้จ่ายของครอบครัวนั้น เนื่องจากความตระหนักของชุมชนถึงปัญหาหนี้สินที่เกิดขึ้นในชุมชนหลังจากที่ชุมชนชาวบ้านกวยได้เข้าไปร่วมในระบบตลาดและการพึ่งพาระบบเงินตรา เช่น การผลิตเพื่อขาย การกู้เงินจากธนาคารเพื่อการเกษตรและสหกรณ์ แต่ชาวบ้านกวยไม่มีอำนาจต่อรองในระบบดังกล่าวได้ ดังนั้นจึงเป็นเบี่ยงเบนของระบบตลาดและเศรษฐกิจเงินตรา ทำให้เกิดปัญหาหนี้สินเรื้อรัง ผู้นำชาวบ้านกวยเห็นว่าปัญหาหนี้สินของชุมชนเป็นปัญหาหลักที่ต้องได้รับการแก้ไขเป็นอันดับแรก ดังนั้นจึงได้จัดกิจกรรมเพื่อแก้ไขปัญหานี้ขึ้นในรูปแบบดังกล่าว เช่น กลุ่มตั้งจะหอมทรัพย์ สหกรณ์ร้านค้า การทำวนเกษตร เป็นต้น จนมาถึงปัจจุบันเมื่อรูปแบบรูปของเข้ามาในชุมชน ชาวบ้านจึงได้ใช้รูปของเป็นเครื่องมือในการแก้ปัญหารายจ่ายเกินตัว ซึ่งนำไปสู่ปัญหาหนี้สิน (บุญเลิศคูชิตา, 2548)

2. เพื่อใช้ระบบแลกเปลี่ยนด้วยรูปของกระตุ้นให้เกิดการผลิตสินค้าและบริการอื่นในชุมชนมากขึ้น เราสามารถตีความได้ว่า วัตถุประสงค์ข้อที่ 2 นี้ เป้าหมายสูงสุดอยู่ที่การพึ่งตนเองแบบวนเกษตร กล่าวคือ การที่ชุมชนบ้านกวยสามารถพึ่งตนเองด้านผลิตภัณฑ์โดยเฉพาะปัจจัยด้านอาหารได้นั้น จำเป็นที่ชุมชนต้องมีการผลิตโดยอาศัยแรงงานหรือวัตถุดิบในท้องถิ่น ในการนี้กลุ่มบ้านกวยได้ทำกิจกรรมการผลิตมาก่อนแล้วภายใต้การสนับสนุนของเครือข่ายวนเกษตรที่ส่งเสริมให้ช่วยกันทำของใช้ในครอบครัว เช่น สบู่ น้ำยาล้างจาน แชมพูสระผม น้ำยาล้างจาน ยาสีฟัน เป็นต้น แต่การผลิตดังกล่าวเป็นการทำการผลิตรวมหมู่แบบที่ใช้แรงงานร่วมกันโดยอาศัยงบประมาณสนับสนุนจากภายนอก และนำผลิตภัณฑ์ที่ได้มาแบ่งปันกันเอง ผู้นำของชุมชนบ้านกวยจึงคาดหวังว่า ระบบรูปของจะช่วยให้เกิดการผลิตที่หลากหลายขึ้นในชุมชน เนื่องจากในกระบวนการแลกเปลี่ยนสินค้า อุปสงค์ (DEMAND) เป็นตัวกระตุ้นให้เกิดอุปทาน (SUPPLY) ซึ่งนำมาสู่การผลิตในชุมชนมากขึ้น ที่ทำให้แต่ละครอบครัวทำการผลิตผลิตภัณฑ์ต่าง ๆ มากขึ้นเพื่อนำมาแลกเปลี่ยน

กระบวนการแลกเปลี่ยน

ทางกลุ่มพบว่าได้วางขั้นตอนในการใช้ระบบคูปองเป็น 3 ช่วงใหญ่ ๆ คือ

1. การเรียนรู้ระบบคูปองมีเป้าหมายเพื่อการทดลองการใช้คูปองซึ่งถือว่าเป็นสิ่งใหม่สำหรับชาวบ้าน ทางกลุ่มจึงคาดหวังว่าเมื่อใช้คูปองระยะหนึ่งจะได้รับประสบการณ์เพียงพอที่กลุ่มไว้ตัดสินใจว่า ระบบคูปองเป็นนวัตกรรมที่สอดคล้องต่อชุมชนหรือไม่

2. วางแผนให้เป็นคนรู้จักพอ กล่าวคือ เป็นเรื่องของการปลูกจิตสำนึกให้สมาชิกในชุมชนเห็นคุณค่าของการมีชีวิตเพียงพอ ตามแนวเศรษฐกิจพอเพียง โดยใช้คูปองเป็นเครื่องมือควบคุมการใช้จ่าย

3. ขั้นตอนการซื้อสินค้า หลังจากที่ได้รับแรงจูงใจเกี่ยวกับจิตสำนึกรู้จักพอแล้วทางชุมชนพวคาดว่าจะสามารถลดการซื้อสินค้าที่ใช้เงินตราจากภายนอกได้ โดยอยู่บนพื้นฐานการผลิตทั้ง 4 ฐานที่ได้กล่าวไว้แล้วในข้างต้น

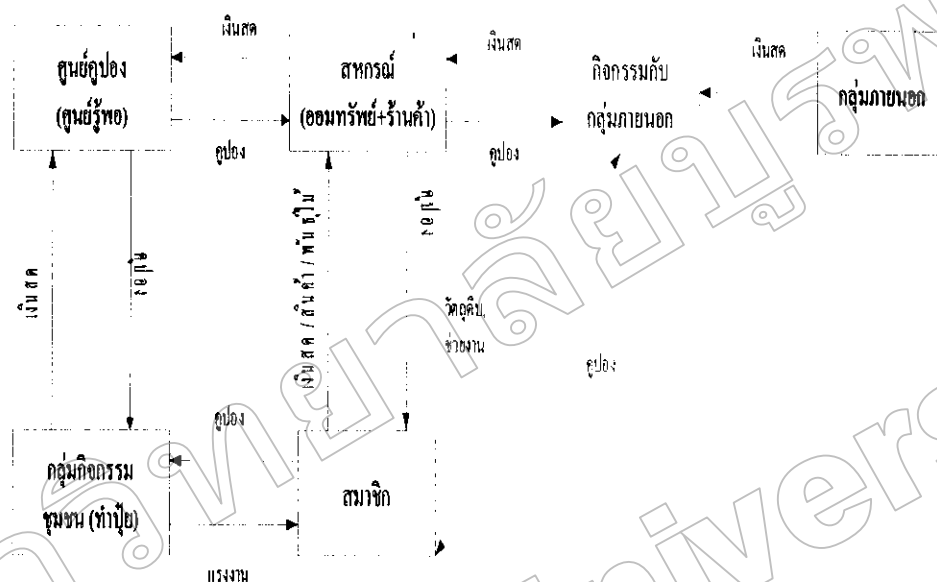
ขั้นที่ 1 การเรียนรู้พฤติกรรมการใช้จ่ายในชุมชนโดยอาศัยคูปอง ในการที่จะควบคุมการใช้จ่ายให้รู้จักพอได้นั้น จำเป็นต้องมีข้อมูลเพื่อใช้ในการวางแผนสำหรับครัวเรือนและชุมชนในระดับครัวเรือนนั้น การเรียนรู้กับการใช้จ่ายโดยอาศัยคูปองจะเป็นการจดบันทึกการใช้คูปอง จะแบ่งค่าใช้จ่ายออกเป็นประเภทต่าง ๆ เช่น หมวดอาหาร หมวดของใช้ หมวดสมุนไพรและยารักษาโรค ส่วนการเรียนรู้พฤติกรรมการใช้จ่ายในระดับชุมชนพบว่า หลังการใช้คูปองผ่านมา 6 เดือน ผู้ใช้คูปอง 22 ครัวเรือน มียอดประมาณ 100,000 บาท ร้อยละ 95 เป็นการแลกด้วยเงินสด เพียงร้อยละ 5 เท่านั้นที่ทำงานแลกและนำผลผลิตหรือผลิตสินค้ามาแลกเปลี่ยนพบว่าสมาชิกร้านค้าชุมชนแลกคูปองเพื่อซื้อผลิตภัณฑ์ที่มาจากภายในชุมชน เพียงร้อยละ 5 เท่านั้น นอกนั้นเป็นการซื้อสินค้าที่มาจากภายนอกซึ่งชุมชนสามารถเรียนรู้ที่จะเปลี่ยนแปลงได้โดยเพิ่มการผลิตและเพิ่มการมีส่วนร่วมในร้านค้าชุมชนมากขึ้น

ขั้นที่ 2 การวางแผนควบคุมค่าใช้จ่ายในครัวเรือน เมื่อสมาชิกได้เรียนรู้ข้อมูลค่าใช้จ่ายแล้ว จะสามารถวางแผนให้มีรายจ่ายที่เหมาะสมกับรายได้โดยตั้งเป้าหมายในการใช้แล้วแลกคูปองไว้ตามที่ต้องการใช้ เช่นภายใน 1 เดือนจะแลกคูปองไว้ 1,000 พอ เพื่อที่จะควบคุมตนเองให้ได้ว่า เดือนนี้จะใช้จ่ายเท่านี้ หรือการควบคุมค่าใช้จ่ายของบุตรหลาน เช่นการจ่ายค่าขนมให้เป็นคูปองเพื่อให้บุตรหลานของตนใช้จ่ายแต่ในสิ่งที่จำเป็นไม่ใช่ซื้อของฟุ่มเฟือยเพราะคูปองนั้นสามารถใช้ได้แต่ในสหกรณ์ร้านค้าเท่านั้น ซึ่งสหกรณ์ร้านค้าจะไม่ขายของเล่น หรือของที่เป็นอบายมุขเช่น สุรา เบียร์ บุหรี่ เป็นต้น

ขั้นที่ 3 การกระตุ้นการผลิตในชุมชน หลังจากมีการเรียนรู้และการวางแผนค่าใช้จ่ายของสมาชิกแล้วก็จะใช้คูปองเป็นสิ่งที่กระตุ้นการผลิตให้เกิดขึ้นในชุมชนโดยสมาชิกอาจนำ

ผลผลิตหรือ ผลิตภัณฑ์ที่ตนผลิตมาแลกคูปองเพื่อใช้จ่ายของใช้ที่จำเป็นในร้านค้าชุมชนมากขึ้น
ทดแทนการใช้เงิน

ระบบการใช้คูปอง

ภาพที่ 1 ระบบแลกเปลี่ยนโดยใช้คูปอง

จากแผนภาพเราสามารถแบ่งระบบแลกเปลี่ยนโดยใช้คูปองออกเป็นส่วนย่อยได้

4 ส่วนใหญ่คือ

1. โครงสร้างพื้นฐานของระบบคูปอง
2. กลไกขับเคลื่อนการใช้คูปอง
3. ผู้กระทำการของระบบคูปอง
4. กลไกภายนอกชุมชน

1. โครงสร้างพื้นฐานของระบบคูปอง ในการที่จะสร้างกิจกรรมการแลกเปลี่ยนโดยใช้คูปองภายใต้วัฒนธรรมการผลิตสมัยใหม่นั้นจำเป็นต้องมีโครงสร้างที่ทำหน้าที่ 3 ประการคือ

- 1.1 การระดมทุนเพื่อการผลิต
- 1.2 การใช้แรงงานในการผลิต
- 1.3 การกระจายสินค้าและบริการ

ในชุมชนพวามีโครงสร้างที่ทำหน้าที่ 3 ประการข้างต้น คือ สหกรณ์และกลุ่มการผลิตของชุมชนคือ

1.1 สหกรณ์ทำหน้าที่ระดมทุนและกระจายสินค้า สหกรณ์ออมทรัพย์เกิดขึ้นจากการนำของกลุ่มกวยได้อาศัยวัฒนธรรมความร่วมมือช่วยเหลือแบบอีสานและพระราชดำริเศรษฐกิจพอเพียงของในหลวงจัดตั้งกลุ่มสหกรณ์ออมทรัพย์ซึ่งดำเนินการเก็บเงินออมจากสมาชิกคนละ 50 บาทต่อเดือนและให้สมาชิกสามารถกู้ได้คนละ 1-2 หมื่นบาท สหกรณ์ออมทรัพย์เป็นฐานของการทำร้านค้าชุมชนเพื่อกระจายสินค้า นั่นคือการขายของให้แก่สมาชิกในชุมชนซึ่งในแต่ละปีร้านค้าชุมชนก็จะมีกำไรจากการขายของและมีการคืนกำไรให้แก่สมาชิกด้วย

1.2 การใช้แรงงานในการผลิตซึ่งกลุ่มพวได้แบ่งฐานการผลิตเป็น 5 ฐานคือ

1.2.1 ฐานอาหารและแปรรูป สมาชิกในฐานนี้คือ นายประเสริฐ ดุชิตา, นางเอื้อย ชมชื่น, นางสมหวัง สมแสน, นางแสงเดือน สุภาวหา, ผักพื้นบ้าน อาหารท้องถิ่น เป็นอาหารที่มีในไร่นาสวนของคนในชุมชนตามธรรมชาติหรือในที่สาธารณะ ซึ่งจากภูมิปัญญาด้านอาหารของคนไทยที่สืบทอดมายาวนานเป็นการบริโภคทรัพยากรที่มีอยู่ในท้องถิ่นจึงมีข้อดีคือ ได้กินอาหารที่ดี ปลอดภัยและมีสรรพคุณเป็นยาช่วยให้มีสุขภาพดี ส่วนการแปรรูปอาหารคือ อาหารธรรมชาติหรือผลผลิตทางการเกษตรจะสามารถเก็บเกี่ยวได้ตามฤดูกาล เป็นการจัดการทรัพยากรอาหารเพื่อให้สามารถเก็บไว้บริโภคได้นานขึ้นและยังเป็นการเพิ่มคุณค่าผลผลิตให้มีมูลค่าใหม่กลายเป็นรายได้ให้กับครัวเรือนอีกด้วย (เครือข่ายชุมชนตำบลพวา, 2550, หน้า 13)

1.2.2 ฐานสมุนไพร ผู้นำฐานคือ นายบรรทม สมแสน, นายวัฒนา คำรักเกียรติเจริญคนไทยในอดีตได้ปลูกฝังพฤติกรรมการกินที่เหมาะสมกับสุขภาพและสอดคล้องกับพื้นบ้านทางทรัพยากรของคนไทยสืบทอดกันมาจนถึงปัจจุบัน ความรู้เหล่านี้สอดแทรกอยู่ในการกินพืชสมุนไพรให้เป็นอาหาร คนไทยมีความรู้เบื้องต้นในการบำบัดโรคพื้นฐานโดยการแลกเปลี่ยนสรรพคุณทางยาของพันธุ์ไม้ต่าง ๆ ในท้องถิ่นจากผู้รู้สมุนไพรซึ่งทำให้ทรัพยากรที่มีสร้างการพึ่งตนเองด้านสุขภาพได้ รวมถึงเป็นการสืบทอดภูมิปัญญาท้องถิ่น ไม่ให้สูญหาย (เครือข่ายชุมชนตำบลพวา, 2550, หน้า 13)

1.2.3 ฐานผลิตภัณฑ์ของใช้ในครัวเรือน ผู้นำฐานนี้คือ นางสาวกัญญา ดุชิตา นางสาวมลลิกา คุณสุข มีผลิตภัณฑ์ของใช้ในครัวเรือนหลายชนิดที่สามารถผลิตใช้เองในครัวเรือนหรือในครอบครัวได้ เช่น น้ำยาอเนกประสงค์ สบู่ ยาสระผม ยาสีฟัน เป็นต้น ซึ่งเป็นการลดค่าใช้จ่ายและเป็นการเรียนรู้การใช้ทรัพยากรมากขึ้น (เครือข่ายชุมชนตำบลพวา, 2550, หน้า 14)

1.2.4 ฐานปศุสัตว์ ผู้นำฐานนี้คือ นายจอห์น สมแสน เกษตรอินทรีย์เป็นการทำ

เกษตรโดยไม่ใช้สารเคมี และเป็นการสร้างความอุดมสมบูรณ์ให้แก่ผืนดิน ถือเป็นการฟื้นฟูสภาพดินหลังจากที่ถูกทำลายโดยสารเคมีทางการเกษตรมา ยาวนาน “ปุ๋ยชีวภาพไม่ใช่อาหารของพืชโดยตรงแต่เป็นการฟื้นฟูดินให้มีชีวิตมีกระบวนการย่อยสลายอินทรีย์วัตถุเพื่อให้กลายเป็นสารอาหารที่มีประโยชน์กับพืช ดังเช่นในธรรมชาติ” (เครือข่ายชุมชนตำบลพวา, 2550, หน้า 14)

1.2.5 ฐานการจัดการกลุ่มและสวัสดิการ ผู้นำฐานนี้คือ นายบุญเลิศ ดุสิตา นายเทพ หนาแน่น เกษตรอินทรีย์เป็นการทำเกษตรโดยไม่ใช้สารเคมี และเป็นการสร้างความอุดมสมบูรณ์ให้แก่ผืนดิน ถือเป็นการฟื้นฟูสภาพดินหลังจากที่ถูกทำลายโดยสารเคมีทางการเกษตรมา ยาวนาน “ปุ๋ยชีวภาพไม่ใช่อาหารของพืชโดยตรงแต่เป็นการฟื้นฟูดินให้มีชีวิตมีกระบวนการย่อยสลายอินทรีย์วัตถุเพื่อให้กลายเป็นสารอาหารที่มีประโยชน์กับพืช ดังเช่นในธรรมชาติ” (เครือข่ายชุมชนตำบลพวา, 2550, หน้า 14)

1.3 การกระจายสินค้าและบริการ สหกรณ์ร้านค้าจะเป็นศูนย์ในการกระจายสินค้าให้แก่สมาชิก กล่าวคือสหกรณ์ร้านค้าจะจำหน่ายสินค้าให้แก่สมาชิกในชุมชน ซึ่งของที่วางจำหน่ายในสหกรณ์ร้านค้านั้นจะเป็นของใช้ต่างๆที่จำเป็นเท่านั้น ไม่มีสิ่งที่เป็นอบายมุขวางจำหน่าย รวมไปถึงผลิตภัณฑ์ต่างที่สมาชิกผลิตขึ้นมาแล้วฝากสหกรณ์ร้านค้าจำหน่ายด้วย

2. กลไกการขับเคลื่อนระบบอุปถัมภ์ นั่นก็คือ ศูนย์รู้จักพอ กลไกการขับเคลื่อนการใช้
อุปถัมภ์ของชุมชนพวาเป็นสิ่งที่กลุ่มผู้นำบ้านกวยได้พัฒนาขึ้นมาในรูปแบบของศูนย์อุปถัมภ์ของพระอาจารย์
ที่นครราชสีมาผสมผสานกับระบบเครดิตของกลุ่มในเยอรมันซึ่งเป็นความรู้ที่นำเข้ามาโดยโครงการ
วิจัยและพัฒนาาระบบแลกเปลี่ยนชุมชน

ศูนย์อุปถัมภ์ของชุมชนพวามีบทบาทสำคัญในการแลกเปลี่ยนดังนี้

2.1 การผลิตอุปถัมภ์ กระบวนการผลิตอุปถัมภ์เป็นการดำเนินการฐานคิดเชิงวัฒนธรรม
อีสานและการตัดสินใจของชุมชนพวาโดยทีมวิจัยภาคตะวันออกเฉียงเหนือและส่วนกลางช่วยสนับสนุน
ทางด้านเทคนิคในการผลิตอุปถัมภ์ กลุ่มชุมชนพวาได้ตั้งชื่ออุปถัมภ์ของตนเองว่า “อุปถัมภ์รู้จักพอ”
โดยการนำของพระอาจารย์สายพระเนตพัฒนาเพื่อให้ได้รับความเชื่อถือจากชาวบ้านในชุมชน
อุปถัมภ์รู้จักพอเป็นการสะท้อนแนวคิดพุทธศาสนาที่ใช้ในกลุ่มกวย กล่าวคือ การใช้ระบบแลกเปลี่ยน
ของชาวบ้านกวยนั้น มีจุดหมายเพื่อแก้ไขปัญหาหนี้สินเรื้อรังที่เกิดขึ้นจากระบบตลาดแบบทุนนิยม
ที่มีมาหลังจากการคมนาคมในเขตแอ่งทางแอ่งสะดวกขึ้น ดังนั้นในการแก้ไขปัญหาหนี้สินของ
กลุ่มกวยใน พวาสามารถจัดการได้ด้วยดีในการควบคุมรายจ่าย เนื่องจากการหารายได้จาก
การปลูกพืชเศรษฐกิจ เช่นมันสำปะหลังหรือยางพาราจะถูกกำหนดจากตลาดภายนอกหรือตลาดโลก
เป็นหลัก ในการควบคุมรายจ่ายนั้น จำเป็นต้องปลูกจิตสำนึกฟื้นฟูวัฒนธรรมเดิมขึ้นมาต่อสู้กับ

วัฒนธรรมการบริโภคนิยม การรู้จักพอเป็นแนวคิดของพุทธศาสนาที่ชุมชนกวยรู้จักมักคุ้นในอดีต ดังนั้นพระอาจารย์สายในฐานะปัญญาชนเชิงศีลธรรมจึงได้สรุปรวบยอดวิถีชีวิตแบบเดิมของชาวบ้านภายใต้กรอบพระพุทธศาสนาในข้อธรรมะที่ว่าด้วยสันโดษมาประยุกต์ใช้ในการตั้งชื่อคูปองโดยพระอาจารย์สายได้ให้คำขวัญสำหรับระบบคูปองของชุมชนพาวว่า

“สิ่งที่รู้จริงจะรู้จักพอ” ซึ่งสะท้อนแนวธรรมะของพระพุทธทาสภิกขุแห่งสวนโมกข์ซึ่งพระอาจารย์สายได้มีโอกาสไปฝึกปฏิบัติธรรมมาก่อน กล่าวคือในการที่จะให้คนเกิดจิตสำนึกรู้จักพอได้นั้นจะต้องมีการปฏิบัติให้เกิดผลเป็นที่ประจักษ์แก่ใจของแต่ละคนซึ่งเรียกว่า “การรู้จริง” นอกจากนี้ในการกำหนดราคาของคูปอง พระอาจารย์สายขอให้ใช้หน่วยที่เป็นคำว่า “พอ” โดยพิมพ์ราคาคูปองออกมา 6 ราคา คือ 1 พอ 5 พอ 10 พอ 20 พอ 50 พอ 100 พอ การใช้หน่วยพอดังกล่าวเป็นเครื่องช่วยเตือนสติให้สมาชิกผู้ใช้คูปองได้ตระหนักถึงคุณค่าการรู้จักพอในเวลาจ่ายซื้อของในชีวิตประจำวัน (พระครูประโชติ ธรรมมาภิรมย์, 2548)

รูปคูปองของชุมชนพาวจะพบว่ามีสัญลักษณ์ 2 สิ่ง ซึ่งเป็นตัวสะท้อนถึงระบบคิดของชาวบ้านคือ รูปพระสงฆ์และรูปต้นปรัง รูปพระสงฆ์ซึ่งชาวชุมชนพาวกำหนดให้มีในคูปองสะท้อนถึงระบบคุณค่าของการใช้ชีวิตในการบริโภคให้เพียงพอตามความเหมาะสมของธรรมชาติของมนุษย์ ดังนั้นรูปพระสงฆ์จึงเป็นสัญลักษณ์ของธรรมะเรื่องสันโดษโดยเป็นสำคัญ (พระครูประโชติ ธรรมมาภิรมย์, 2548)

ส่วนรูปปรังนั้นเป็นสัญลักษณ์สะท้อนอุดมการณ์ธรรมชาติลักษณะอยู่กับป่าได้ เนื่องจากพื้นฐานการตั้งถิ่นฐานของชุมชนพาวนั้นอยู่ในเขตป่าสงวนเสื่อมโทรมแล้วทั้งสิ้นโดยไม่มีกรรมสิทธิ์เป็นของตนเอง การจะตั้งถิ่นฐานอยู่ได้หรือไม่ขึ้นอยู่กับการนโยบายของรัฐ ดังนั้นชาวชุมชนพาวจึงต้องแสดงให้เห็นว่า ชุมชนสามารถดำเนินชีวิตโดยไม่ทำลายป่า แต่จะอนุรักษ์ป่าให้คงไว้ยั่งยืน อุดมการณ์อยู่ร่วมกันระหว่างคนกับป่าของชาวชุมชนพาวแสดงผ่านต้นปรัง ต้นปรังเป็นไม้หายากขึ้นตามหน้าผาในอำเภอแก่งหางแมวและมีความสวยงามเหมาะสำหรับการประดับบ้าน จึงทำให้ต้นปรังเป็นต้นไม้ที่มีราคาแพงถึงต้นละเป็นพันเป็นหมื่น แต่ปัจจุบันต้นปรังใกล้ที่จะสูญพันธุ์ เนื่องจากมีผู้ลักลอบตัดต้นปรังไปขายให้คนมีเงินในเมืองจำนวนมาก ดังนั้นการอนุรักษ์ต้นปรังจึงเป็นสิ่งที่ทำให้รัฐและข้าราชการที่รับผิดชอบเข้าใจถึงอุดมการณ์การอยู่ร่วมกันกับป่าของชาวบ้านพาว ได้เป็นอย่างดี ชาวบ้านพาวโดยการแนะนำของพระอาจารย์สาย พระนักพัฒนาเชิงอนุรักษ์จึงได้สร้างประเพณีงานปลงคืนถิ่นขึ้นมา ประเพณีดังกล่าวจัดขึ้นทุกปี โดยเชิญชวนข้าราชการที่เกี่ยวข้องรวมทั้งชุมชนต่าง ๆ ในอำเภอเขตแก่งหางแมวเข้าร่วมงานประจำปีในวันขึ้น 3 ค่ำ เดือน 3 การกำหนดงานปลงคืนถิ่นในวันขึ้น 3 ค่ำ เดือน 3 สะท้อนให้เห็นถึงการฟื้นฟูวัฒนธรรมอีสานการทำบุญผีปู่ตาของกลุ่มบ้านกวย และงานบุญข้าวหลามของกลุ่มคลองพลอย

ซึ่งทั้ง 2 กลุ่มเป็นแกนนำหลักในการสร้างประเพณีปลงคืนถิ่น (บุญเลิศ ดุชิตา, 2549)

การนับถือผีปู่ตาเป็นประเพณีโดยทั่วไปของชาวอีสานในอดีตจนถึงปัจจุบัน กลุ่มทวยในพวบบางครอบครัวนั้นยังคงมีความเชื่อและมีการประกอบพิธีกรรมไหว้ผีปู่ตาทอยู่ การไหว้ผีปู่ตานี้เป็นการเซ่นไหว้ผีปู่ย่าตายายแสดงถึงความเคารพกตัญญูและทำนวยถึงการทำมาหากินว่าปีนี้จะการทำมาหากินจะดีหรือไม่ สิ่งที่จะใช้ในพิธีกรรมก็จะมี

1. ไช้ไก่ หรือไก่ก็ได้
2. หมากพลู
3. น้ำหวาน หรือเหล้า
4. รูปและเทียน

วิธีการนั้นก็มียู่ว่านำไช้ไก่หรือไก่มาต้มให้สุกจากนั้นก็สังเกตดูถ้าเป็นไช้เมื่อปลอกเปลือกออกมาแล้วหากไช้มีรูปร่างสวยงามไม่บุบบิ่ดเบี้ยวก็แสดงว่าการทำมาหากินในปีนี้เป็นไปอย่างราบรื่นไม่มีอุปสรรคแต่ถ้าไช้ที่ต้มออกมาไม่สวยก็หมายถึงปีนี้จะการทำมาหากินไม่ค่อยดีมีอุปสรรค ถ้าเป็นไก่ให้ดูที่คอตรงเงี่ยงไก่ ถ้าเงี่ยงไก่คดงอก็หมายถึงการทำมาหากินไม่ราบรื่นถ้าเงี่ยงไก่ตรงเรียบเหมือนงาช้างก็แสดงว่าการทำมาหากินในปีนี้จะมืผลผลิตดี ผู้ที่ทนายจะเป็นคนที่มิวิชาอาคมมีความรอบรู้ในเรื่องของศาสตร์ลึกลับเรียกว่า “เจ้าจ้ำ” เป็นผู้ประกอบพิธีกรรมให้พิธีกรรมอื่นที่ในเครือข่ายปฏิบัติก็คือพิธีกรรมในพุทธศาสนา นั่นก็คือการทำบุญในวันสำคัญต่างๆ ที่ต้องนิมนต์พระสงฆ์มาเป็นผู้ทำพิธีให้ (อานวย ดุชิตา, 2547)

เรื่องของการบูชาผีปู่ตานี้เป็นเรื่องของการทำนวยเกี่ยวกับการทำมาหากินในแต่ละปี ถ้าหากว่าบ้านใดเสี่ยงทายได้ว่าปีนี้จะทำกินดี ปลุกพืชหรือทำนาก็จะเก็บเกี่ยวได้ผลก็จะทำให้มีกำลังใจในการทำกินแต่ถ้าบ้านใดที่ทนายออกมาว่าจะทำกินไม่ดีก็จะทำให้เกิดความระมัดระวังตัวไม่ประมาทเกี่ยวกับการทำมาหากินและไม่ฟุ่มเฟือย (เสาร์ แอ่งสุข, 2549)

2.2 การแลกเปลี่ยนคูปอง หลังจากทีศูนย์คูปองได้ผลิตคูปองแล้ว ศูนย์คูปองจะเป็นกลไกหลักในการที่สมาชิกจะได้มาซึ่งคูปองสำหรับการแลกเปลี่ยน การได้มาซึ่งคูปองจะผ่านช่องทางดังนี้

2.2.1 การใช้เงินแลกคูปองสำหรับแลกเปลี่ยนในช่วงเวลา 1 เดือน เช่น ครอบครัวอาจจะนำเงินแลกคูปอง 3,000 บาท จะแลกคูปอง 3,000 ฟอ โดยคาดหวังว่าจะใช้เงินดังกล่าวภายในเวลา 1 เดือน

2.2.2 การส่งพันธุ์ไม้หรือผลิตภัณฑ์ที่ผลิตขึ้นของแต่ละครอบครัวเพื่อนำไปจำหน่ายในร้านค้า สหกรณ์โดยได้รับค่าตอบแทนเป็นคูปอง

2.2.3 เครดิตจากหุ้นของสหกรณ์ออมทรัพย์ สหกรณ์ร้านค้าจะให้คูปองก่อนเมื่อ

สมาชิกมีความต้องการที่จะใช้ตามจำนวนหุ้นที่มีอยู่ในสหกรณ์ร้านค้า เช่น มีหุ้นอยู่ 300 บาท ก็จะได้คูปองไป 300 พอ ทั้งนี้เพื่อเป็นการส่งเสริมให้สมาชิกได้ใช้คูปอง

2.2.4 ได้จากแรงงานจากการทำกิจกรรมต่าง ๆ เช่น ทำปุ๋ย พันธุ์ไม้ ฯลฯ คูปองนั้นสามารถนำไปใช้ในการจ้างแรงงานได้ กล่าวคือเมื่อมีการจ้างงานกันก็จะจ่ายค่าจ้างเป็นคูปองให้กันได้แล้วแต่การตกลงกันระหว่างทั้งสองฝ่ายหรือการลงแรงในการร่วมกันผลิตก็จะได้รับค่าตอบแทนเป็นคูปองหรือเป็นผลิตภัณฑ์ก็ได้หรือแม้แต่การแลกเปลี่ยนสิ่งของเมื่อมีผลต่างในมูลค่าของสิ่งที่นำมาแลกเปลี่ยนกันก็สามารถที่จะใช้คูปองให้เพื่อทดแทนผลต่างของมูลค่านั้นได้

2.2.5 การจ่ายยอเชินที่เป็นส่วนทอน เมื่อสมาชิกซื้อของในสหกรณ์ร้านค้าเป็นเงินเชื่อ เมื่อมาชำระหนี้กับสหกรณ์ไม่ว่าจะชำระด้วยเงินสดหรือผลิตภัณฑ์ที่ผลิตขึ้นเองหรือผลผลิตทางการเกษตรก็แล้วแต่หากเงินหรือผลิตภัณฑ์นั้นมากกว่าจำนวนเงินที่เชื่อกับสหกรณ์ร้านค้าไว้ก็จะได้รับส่วนทอนเป็นคูปองหรือในทางกลับกันก็สามารถที่จะใช้คูปองชำระหนี้กับสหกรณ์ร้านค้าได้

3. ผู้กระทำการของระบบคูปอง ผู้ที่มีบทบาทในระบบคูปองของชุมชนพวาได้แก่สมาชิกของกลุ่มคูปองและสมาชิกของสหกรณ์ออมทรัพย์ สมาชิกกลุ่มคูปองเป็นสมาชิกชุมชนคนใดก็ได้ที่สมัครใจเข้าร่วมใช้คูปองและจะหมดความเป็นสถานภาพของสมาชิกเมื่อย้ายออกจากชุมชนพวาโดยสมาชิกจะได้รับเงินคืนตามราคาคูปอง สมาชิกผู้เข้าร่วมกับคูปองจะได้รับประโยชน์แตกต่างจากสมาชิกคนอื่นก็จะได้อีกจำนวนเงินกำไร 50% ของกำไรยอชื้อและมีสิทธิ์ที่จะนำผลิตภัณฑ์ต่าง ๆ มาวางขายและแลกเปลี่ยนคูปอง แต่สมาชิกคูปองต้องร่วมเรียนรู้ประสิทธิผลของการใช้คูปองโดยจดบันทึกรายรับรายจ่าย ส่วนสมาชิกของสหกรณ์ออมทรัพย์ถือว่ามีสิทธิ์ในการเข้าร่วมใช้คูปองซึ่งประโยชน์และกฎเกณฑ์การใช้คูปองก็เป็นเช่นเดียวกับสมาชิกของกลุ่มคูปอง

4. กลไกภายนอกชุมชน กลไกภายนอกชุมชนที่เกี่ยวข้องกับระบบแลกเปลี่ยนของ ได้แก่ ผู้รับซื้อสินค้านอกชุมชน ผู้รับซื้อสินค้าให้กับชุมชนและโครงการพัฒนาชุมชน

4.1 ผู้รับซื้อสินค้านอกชุมชน หมายถึงผู้รับซื้อสินค้าจากสมาชิกของกลุ่มคูปองไม่ว่าจะเป็นพันธุ์ไม้ ผลิตภัณฑ์ต่าง ๆ เช่น สมุนไพร แชมพู น้ำยาล้างจาน สบู่ เป็นต้น แต่เดิมนั้นถือว่าสิ่งเหล่านี้เป็นทุนทางเศรษฐกิจของชุมชนโดยเฉพาะอย่างยิ่งพันธุ์ไม้ เนื่องจากว่าชุมชนพวาเป็นชุมชนที่อยู่ในป่าสงวน แต่เดิมนั้นผู้นำชุมชนวางแผนจะตั้งศูนย์พันธุ์ไม้ เพื่อเป็นตัวกลางในการขยายพันธุ์ไม้แก่คนภายนอกและเป็นเครติดระหว่างกระบวนการแลกเปลี่ยน แต่ในทางปฏิบัติระบบการใช้คูปองของชุมชนพวาขับเคลื่อนได้โดยไม่ต้องใช้ศูนย์พันธุ์ไม้เป็นตัวสร้างทุนสำหรับการแลกเปลี่ยนตามแผนที่กลุ่มวางไว้แต่แรก เนื่องจากแต่ละกลุ่มที่มีพันธุ์ไม้สามารถนำพันธุ์ไม้ไปขายได้โดยตรงซึ่งสะดวกกว่าการขายผ่านศูนย์พันธุ์ไม้ ดังนั้นสมาชิกจึงปรับศูนย์พันธุ์ไม้เป็น

เพียงศูนย์ข้อมูลเกี่ยวกับพันธุ์ไม้

4.2 ผู้ที่ขายสินค้าให้กับชุมชนได้แก่ ร้านขายส่งที่ตลาดนายายอามซึ่งชุมชนซื้อสินค้าผ่านสหกรณ์ร้านค้า ซึ่งการทำธุรกรรมส่วนนี้ เป็นกวยที่ทำให้ชุมชนต้องเสียเงินบาทให้กับภายนอก ในขณะที่การขายพันธุ์ไม้ของชุมชน ทำให้ชุมชนรับเงินบาทเข้ามาในชุมชน

4.3 โครงการพัฒนาชุมชน เช่น โครงการทางช้างผ่าน โครงการปลูกป่า ซึ่งโครงการเหล่านี้จะเป็นช่องทางนำเงินบาทเข้ามาในชุมชน จากการนำกิจกรรมการพัฒนา นอกจากนี้สมาชิกยังสามารถหาอุปโภคได้จากการใช้แรงงาน 2 รูปแบบคือ

4.3.1 การใช้แรงงานเพื่อทำกิจกรรมชุมชน เช่น การทำปุ๋ยโดยกลุ่มจะจ่ายค่าตอบแทนให้เป็นอุปโภค

4.3.2 การใช้แรงงานในกิจกรรมของกลุ่มอุปโภค เช่น การอบรมสัมมนาโดยใช้งบประมาณของหน่วยงานภายนอกชุมชนชนบท

การใช้อุปโภคในบ้านกวย

กลุ่มบ้านกวยมีสมาชิกที่ใช้อุปโภคทั้งหมด 22 ครัวเรือนจากสมาชิกสหกรณ์ทั้งหมด 32 ครัวเรือน สมาชิกที่ใช้อุปโภครวมทั้งสิ้น 17 คน จากสมาชิกทั้งหมด 51 คน เปิดให้แลกใช้อุปโภคได้ทุกวันทั้งนี้เนื่องจากสมาชิกส่วนใหญ่มีรายได้จากการปลูกพืชเศรษฐกิจคือยางพาราซึ่งสามารถจำหน่ายได้อาทิตย์ละครั้ง (ทา ทองทา, สัมภาษณ์ 26 มกราคม 2550) ดังนั้นรายได้ของสมาชิกจึงไม่มีความแน่นอน วันที่จำหน่ายยางมีรายได้ไม่ตรงกับวันที่เปิดทำการแลกอุปโภค เมื่อรายได้ของสมาชิกไม่แน่นอน ทางกลุ่มจึงต้องผ่อนผันตามสถานการณ์ โดยยอมเปิดให้แลกอุปโภคได้ทุกวัน ก่อให้เกิดพฤติกรรมกรรมการแลกใช้อุปโภคดังต่อไปนี้

1. สมาชิกบางคนแลกใช้อุปโภคทุกวัน ทั้งนี้มีวัตถุประสงค์ดังต่อไปนี้

1.1 ต้องการที่จะควบคุมค่าใช้จ่ายในแต่ละวันของตนเอง (เสาร์ แอ่งสุข, สัมภาษณ์ 18 ตุลาคม 2549)

1.2 เพื่อให้ทราบยอดที่แน่นอนของการใช้อุปโภคในแต่ละวันของการใช้อุปโภคและง่ายต่อการจดบันทึกค่าใช้จ่าย (เสาร์ แอ่งสุข, สัมภาษณ์ 18 ตุลาคม 2549)

1.3 เพื่อควบคุมค่าขนมของลูกหลานในแต่ละวัน (ทา ทองทา, สัมภาษณ์ 5 มกราคม 2549) เพราะอุปโภคสามารถซื้อของได้เฉพาะในสหกรณ์ร้านค้าเท่านั้น ถ้าของเล่นที่ไม่มีประโยชน์ก็ไม่สามารถใช้อุปโภคซื้อได้ซึ่งเป็นการช่วยประหยัดค่าใช้จ่ายในแต่ละวัน

2. แลกเฉพาะตอนซื้อของ คือ เมื่อสมาชิกมาซื้อของทีก็จะแลกที แลกแล้วก็จะซื้อเลย

3. ซื้อเงินเชื่อ แลกเมื่อชำระหนี้ ไม่ถืออุปโภค กล่าวคือ สมาชิกซื้อของในสหกรณ์ร้านค้า

เป็นเงินเชื่อก่อนเมื่อเวลาที่มีเงินก็นำมาแลกเป็นคูปองแล้วมาชำระหนี้เลย

4. ซื้อสินค้าเงินเชื่อ แลกเมื่อชำระหนี้ ไม่ถือคูปองแต่นำสินค้ามาฝากขายตัดหนี้ กล่าวคือซื้อของในสหกรณ์ร้านค้าเป็นเงินเชื่อและนำสินค้าของตนเช่นผักผลไม้ หรือผลิตภัณฑ์แปรรูปมาฝากขายที่สหกรณ์และรับเป็นคูปองจากนั้นก็คิดราคาตัดหนี้โดยใช้คูปอง

สิ่งที่สำคัญที่สุดในการใช้คูปองของกลุ่มบ้านกวยนั้น เน้นที่ความรักความสามัคคีกันอันเป็นพื้นฐานทางด้านจิตใจของวัฒนธรรมอีสานอยู่แล้ว การใช้คูปองช่วยให้เกิดความรักความสามัคคีกันเนื่องจาก กลุ่มเครือข่ายชุมชนพวามีการทำงานร่วมกันเป็นทีม โดยอาศัยความผูกพันกันทางเครือญาติและนับถือกันฉันท์พี่น้องด้วยสำนึกของความรู้สึกเป็นคนที่ใช้วัฒนธรรมอีสานร่วมกัน ดังนั้นการใช้คูปองจึงเป็นการกระตุ้นให้เกิดความร่วมมือในการทำงานมากขึ้น เพราะการดำเนินการแลกเปลี่ยนไม่สามารถที่จะประสบความสำเร็จได้หากว่าขาดความร่วมมือร่วมใจกัน

ถึงแม้ว่าสมาชิกที่ใช้คูปองบางคนจะมีความเห็นว่าคูปองเป็นสิ่งแปลกใหม่สำหรับตน ยังไม่คุ้นเคยในการใช้กับชีวิตประจำวันเพราะเคยใช้เงินมาก่อนนั้น แต่จากพฤติกรรมการใช้คูปองของสมาชิกกลุ่มบ้านกวยนั้นจะสังเกตได้ว่า สมาชิกใช้คูปองอย่างคล่องมือ สามารถบูรณาการวิธีใช้ให้เหมาะสมกับชีวิตประจำวันได้ ยิ่งนานวันสมาชิกเริ่มเข้าใจความสำคัญและประโยชน์ของคูปองมากขึ้น

คูปองได้ให้ประโยชน์แก่สมาชิกบางคนในด้านการจัดบันทึกรายรับรายจ่ายในแต่ละวัน ทำให้ทราบถึงการใช้จ่ายเงินในครัวเรือนของตนแล้ว ยังช่วยในการกระตุ้นการผลิตและการวางแผนการบริโภคเช่น ในการกระตุ้นการผลิตนั้น สมาชิกที่ซื้อของเงินเชื่อกับสหกรณ์ร้านค้าไว้ เมื่อไม่มีเงินสดที่จะนำมาใช้หนี้กับสหกรณ์ ก็สามารถนำผลผลิตจากการเกษตรหรือผลิตภัณฑ์แปรรูปมาแลกเปลี่ยนเป็นคูปองและหักหนี้กับสหกรณ์ร้านค้าได้ ในการประกอบอาหารของแม่ครัวมีการเปลี่ยนแปลงไปจากเดิมเคยกำหนดเมนูอาหารก่อนแล้วจึงหาของที่จะประกอบอาหารนั้น หลังจากได้เริ่มใช้คูปองแล้วแม่ครัวก็จะสำรวจดูสิ่งของที่มีอยู่แล้วจึงกำหนดเมนูอาหารทำให้ประหยัดค่าใช้จ่ายลงมามาก

สรุปผลการใช้คูปอง

1. การใช้คูปองในชุมชนพวา

1.1 ผู้เข้าร่วมโครงการแลกเปลี่ยนคูปองในชุมชนพวาระยะเวลา 6 เดือนแรกได้แก่สมาชิกกลุ่มบ้านกวยจำนวน 17 คน จากสมาชิกทั้งสิ้น 51 คน สมาชิกที่ใช้คูปองของกลุ่มบ้านกวยนั้นจะเป็นคนที่สนใจและต้องการที่จะเรียนรู้การใช้คูปองเป็นเครื่องมือในการลดค่าใช้จ่ายในครอบครัว โดยการแลกคูปองนั้นจะไม่คิดค่าธรรมเนียมจากสมาชิก ซึ่งสมาชิกสามารถที่จะนำ

เงินสดหรือผลิตภัณฑ์มาแลกเป็นคูปองจากคณะกรรมการคูปองได้เลยหรือหากสมาชิกคนใด
ยังไม่มีเงินสดหรือผลิตภัณฑ์ แต่มีใจหรือมีความต้องการที่จะร่วมเรียนรู้ในการลดค่าใช้จ่ายด้วย
การใช้คูปอง คณะกรรมการก็จะให้คูปองแก่สมาชิกไปใช้ได้โดยคิดคูปองให้ตามเครดิตที่มีอยู่
กล่าวคือให้ตามหุ้นที่มีอยู่กับสหกรณ์ เช่น มีหุ้นกับสหกรณ์ 100 บาทก็จะได้คูปองไปใช้ 100 พอ
เป็นต้น เมื่อพิจารณา ผู้ที่ใช้คูปองในกลุ่มบ้านกวนนั้น เมื่อดูจากรายชื่อจะพบว่า ผู้ที่ใช้คูปองนั้น
ส่วนใหญ่จะเป็นแกนนำและเครือญาติที่ใกล้ชิดกับแกนนำของกลุ่ม เช่น นายบุญเลิศ ดุชิตา
นายสงวน เสามั่น, นายรุน ดุชิตา, นางบัวลา ผิวอินทร์ เป็นต้น ซึ่งบุคคลเหล่านี้ล้วนเป็นญาติ
สนิทกันตั้งแต่อพยพเข้ามาก่อตั้งรกรากอยู่ในชุมชนพวเมื่อ พ.ศ. 2509

1.2 การหมุนเวียนของคูปอง พบว่า คูปอง 1 พอมีการหมุนเวียนไป 10 รอบ คือ
การใช้คูปอง 1 รอบคิดจากเมื่อสมาชิกรับเงินมาแลกคูปองที่สหกรณ์ แล้วใช้คูปองซื้อของใน
สหกรณ์ร้านค้าให้คูปองหมุนกลับไปสู่สหกรณ์ หลังจากนั้นก็จะจะมีสมาชิกคนอื่น ๆ มาแลกคูปอง
ใบเดิมไปสู่อรอบใหม่อีก

2. การเรียนรู้พฤติกรรมกรรมการบริโภค

การใช้คูปองนั้นมีผลต่อการควบคุมพฤติกรรมกรรมการบริโภคของสมาชิกเนื่องจากว่า
คูปองนั้นสามารถซื้อของได้เนื่องจากว่าคูปองนั้นสามารถซื้อของได้แต่ในสหกรณ์ร้านค้า
แต่เพียงแห่งเดียว ซึ่งสหกรณ์ร้านค้าจะไม่มีของฟุ่มเฟือยและสิ่งที่เป็นอบายมุขจำหน่าย เช่น เหล้า
เบียร์ บุหรี่ หอย เป็นต้น ดังนั้นสมาชิกที่ใช้คูปองในกลุ่มบ้านกวนจะไม่สามารถหาซื้อสิ่งฟุ่มเฟือยเหล่านี้
ได้จาก สหกรณ์ร้านค้า การใช้คูปองยังเป็นการสร้างจิตสำนึกในการใช้เงินของสมาชิกด้วย
เพราะการใช้คูปองนั้น จะมีการให้สมาชิกจดบันทึกการแลกใช้ในสมุดทะเบียนคูปอง ซึ่งจะทำให้
สมาชิกมองเห็นรายจ่ายในแต่ละวันทำให้เป็นสิ่งที่ย้ำเตือนใจอยู่เสมอ กล่าวคือ เมื่อสมาชิกมีเงินสด
ก็จะจับจ่ายซื้อสินค้าต่าง ๆ ไม่ว่าจะเป็นเครื่องอุปโภคบริโภคโดยไม่คิดถึงความเป็นหรือจำนวน
เงินที่ใช้อย่างไรเป็นจำนวนเท่าไร แต่ถ้าสมาชิกถือคูปองเมื่อใช้จ่ายออกไปก็จะทำให้มองเห็น
ถึงรายรับรายจ่ายของตนได้ชัดเจนขึ้นว่าได้ใช้อะไรไปเท่าไรบ้างซึ่งจะทำให้สมาชิกควบคุมระวัง
ค่าใช้จ่ายของตนมากขึ้น นอกจากนี้ศูนย์คูปองจะปล่อยคูปองให้สหกรณ์เพียง 5,300 พอ(หน่วย)
หลังจากนั้นสมาชิกจะนำเงินบาทมาแลกคูปองในจำนวนจำกัด เช่น ครอบครัวหนึ่งแลกคูปอง
2,000 หน่วยต่อเดือน เพื่อซื้อข้าวสาร ของใช้ สินค้าที่จำเป็น ทางสหกรณ์จะมีระบบบันทึกยอด
บัญชีอย่างง่าย ๆ เพื่อช่วยให้สมาชิกสามารถติดตามการบริโภคของตนเองได้

3. การขยายผลผลิตและการใช้งานในชุมชน

การขยายผลการผลิตเกิดจากการที่สหกรณ์จ่ายคูปองให้แก่ผลิตภัณฑ์ที่สมาชิกรับมาขาย

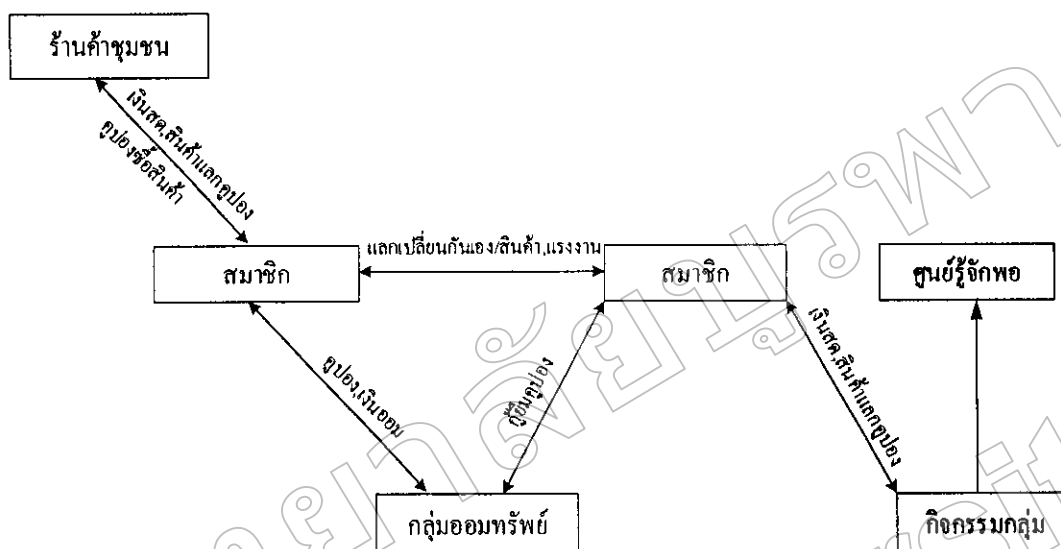
ที่สหกรณ์ เช่น ผัก ผลไม้ พันธุ์ไม้ เป็นต้น กล่าวคือ หากสมาชิกไม่มีเงินสดหรืออุปโภคที่จะหาซื้อของในสหกรณ์ร้านค้า แต่ถ้าสมาชิกมีผลิตภัณฑ์ที่สามารถนำมาฝากขายที่สหกรณ์ได้ ซึ่งสหกรณ์จะจ่ายเป็นอุปโภคให้แก่สมาชิกไว้ซื้อของในสหกรณ์ร้านค้า นอกจากนี้การจ้างแรงงานกันเองในชุมชน ไม่ว่าจะเป็นการจัดทำอาหารเพื่อโครงการในชุมชนทางกลุ่ม พวกจะจ้างแม่ครัวโดยให้ค่าแรงเป็นอุปโภคโดยกลุ่มชุมชนพวกจะกำหนดเมนูอาหารใช้วัตถุดิบในท้องถิ่น หรือการจ้างแรงงานกันเองระหว่างสมาชิกแล้วจ่ายค่าจ้างเป็นอุปโภคทำให้เกิดการหมุนเวียนของอุปโภคในชุมชน ผลของการใช้อุปโภคในเรื่องของการขยายการผลิตดังกล่าว ทำให้ชุมชนสามารถควบคุมลดการไหลออกของเงินสู่นอกชุมชนได้ 6 %

ยอดการแลกเปลี่ยนอุปโภครู้จักพอ

มีอุปโภครู้จักพอทั้งหมด	190,000 พอ
เปิดทำการแลกเปลี่ยนครั้งแรก 28 มี.ค. 49 – 6 เม.ย. 49 รวมยอดได้	5,661 พอ
7 เม.ย. 49 – 30 เม.ย. 49	15,961 พอ
เดือนพฤษภาคม	22,040 พอ
เดือนมิถุนายน	17,720 พอ
เดือนกรกฎาคม	20,485 พอ
เดือนสิงหาคม	25,960 พอ
เดือนกันยายน	15,454 พอ
รวม 6 เดือน ยอดการแลกเปลี่ยนอุปโภครู้จักพอ	117,620 พอ

ใน 117,620 พอนี้ เป็นค่าจ้างแรงงานและนำผักผลไม้มาแลก 5,443 พอ นอกนั้นเป็นการนำเงินสดมาแลกทั้งสิ้น จะเห็นได้ว่ายอดการแลกเปลี่ยนมีจำนวนสูงมาก หากมีการทำเป็นบัญชีให้เห็นได้ชัดเจนว่าสมาชิกซื้อสินค้าอะไร และสินค้านั้นเป็นผลิตภัณฑ์ในชุมชนหรือนำเข้ามาจาก ข้างนอก ก็จะแสดงให้เห็นได้ว่า ภายในแต่ละเดือน เงินออกสู่ภายนอกชุมชนเท่าไร และทางชุมชนจะสามารถคิดผลิตภัณฑ์นั้นทดแทนได้หรือไม่หรือจะมีการรณรงค์อย่างไรซึ่งเรื่องนี้พระครูประโชติ ธรรมาภิรมย์ เสนอว่า การที่ร้านค้าซื้อของจากข้างนอกสินค้านั้นสามารถทำเองได้หรือไม่ ให้คณะกรรมการบริหารจัดการแจกแจงบัญชีมาให้ชัดเจนว่าสินค้านั้นมีความจำเป็นหรือไม่แล้วมาระดมความคิดในการผลิต มีข้อเสนอแนะจากนักวิจัยของส่วนกลางในเรื่องของการทำบัญชีว่า การเก็บรายการจ่าย วิธีการคือดูใบเสร็จรายการที่ซื้อของจากภายนอก อีกทั้งในเรื่องของการผลิต หน่วยงานราชการสามารถส่งเสริมศักยภาพด้านการผลิตได้

การใช้คู่มือของกลุ่มบ้านกวย

ภาพที่ 2 ระบบการใช้คู่มือของกลุ่มบ้านกวย

ปัญหาและอุปสรรคในการใช้ระบบคู่มือ

ปัญหาอุปสรรคในการฟื้นฟูระบบแลกเปลี่ยนชุมชน ในการฟื้นฟูระบบการแลกเปลี่ยนชุมชนในระบบคู่มือหลังจากได้ทดลองใช้มาเป็นเวลา 7 เดือนนั้นสามารถแบ่งปัญหาอุปสรรคได้ออกเป็นต่อไปนี้

1. คู่มือไม่สามารถตอบสนองความต้องการสินค้าบางประเภทของสมาชิกได้ ชาวพวในอดีตหาเลี้ยงชีพโดยอาศัยธรรมชาติ หากินกับทรัพยากรที่มีในชุมชน ไม่ว่าจะเป็นพืชผักสวนครัวก็จะปลูกไว้บริโภคเอง อาหารประเภทโปรตีนจากเนื้อสัตว์ก็เน้นปลาเพราะสามารถหาได้ในคลองไม่จำเป็นต้องหาซื้อ เมื่อระบบเศรษฐกิจเปลี่ยนแปลงไปจากการตัดถนนผ่านชุมชนจึงทำให้มีพ่อค้าแม่ค้านำของไม่ว่าจะเป็นสิ่งอุปโภคบริโภคมาขายได้ถึงชุมชน ดังนั้นชาวบ้านจึงเริ่มเปลี่ยนแปลงวิถีการผลิตจากผลิตเพื่อยังชีพเป็นการปลูกพืชเศรษฐกิจเพื่อขายให้ได้เงินมาซื้อของฟุ่มเฟือยต่าง ๆ ที่หึงโหลเข้ามาในชุมชน จากเคยบริโภคพืชผักที่ปลูกเองก็หันมาซื้อผักที่พ่อค้าแม่ค้านำมาขายในชุมชน และปลาที่เคยหามาบริโภคได้โดยไม่ต้องซื้อก็เปลี่ยนพฤติกรรมหันมาบริโภคเนื้อสัตว์ชนิดอื่น เช่น เนื้อหมู เนื้อวัว เป็นต้น

ตั้งแต่นั้นมาชาวบ้านส่วนใหญ่ก็มีความต้องการบริโภคสิ่งที่หลากหลายไม่ว่าจะเป็นสินค้าฟุ่มเฟือยหรือจำเป็นก็ตาม ซึ่งสหกรณ์ร้านค้านั้นไม่สามารถที่จะตอบสนองความต้องการ

ได้ทุกอย่างเพราะมีข้อจำกัดคือ จะไม่ขายของที่เป็นอย่างมุข เช่น เหล้า บุหรี่ เป็นต้น เน้นสินค้าที่มีความจำเป็นต่อการดำรงชีวิต แต่สินค้าบางอย่างแม้จะเป็นสินค้าฟุ่มเฟือยและต้องนำเข้ามาจากภายนอกชุมชน เช่นขนมขบเคี้ยว น้ำอัดลม ฯลฯ ก็จำเป็นที่จะต้องจำหน่ายเนื่องจากชาวบ้านนั้นมีความต้องการที่จะบริโภคและเห็นว่าสินค้าฟุ่มเฟือยเหล่านี้กลายเป็นสิ่งที่จำเป็น หากสหกรณ์ร้านค้าไม่มีจำหน่ายก็ไม่สามารถที่จะจูงใจให้ชาวบ้านมาอุดหนุนสหกรณ์ร้านค้าได้ จึงต้องมีข้อยกเว้นในสินค้าบางประเภท

เมื่อได้ทดลองใช้คุปอง จึงทำให้มองเห็นปัญหานี้ได้ชัดเจนมากขึ้น เนื่องจากการใช้คุปองนั้นมีวัตถุประสงค์เพื่อต้องการลดค่าใช้จ่ายในครัวเรือนและชะลอการไหลออกของเงินในชุมชนไปสู่ร้านค้าภายนอกหรือตลาดนครวมไปถึงห้างสรรพสินค้า การใช้ระบบของคุปองมีการติดตามผลและการจัดบันทึกอย่างเป็นระบบ มีการสรุปผลหลังจากการใช้คุปองซึ่งจะเห็นได้ว่าการที่สมาชิกนั้นยังคงอุดหนุนสินค้าจากตลาดภายนอกชุมชนเป็นส่วนใหญ่ นั่นเพราะ ร้านค้าภายนอกหรือตลาดนั้นนั้นมีสินค้าที่หลากหลายมากกว่า บางอย่างก็มีราคาถูกกว่าร้านค้าชุมชน เช่น ตลาดนัดมีอาหารสดอย่างเนื้อสัตว์ อาหารสำเร็จรูปขาย แต่สหกรณ์ร้านค้าไม่มีเพราะอาหารสดประเภทเนื้อสัตว์ต่าง ๆ นั้นไม่สามารถเก็บเอาไว้ได้นาน ถ้าจำหน่ายไม่หมดก็จะเสียไปและสหกรณ์ก็จะขาดทุนและการรับอาหารสดมาจำหน่ายนั้นต้องมีการลงทุนสูงหากจำหน่ายได้ก็ไม่คุ้มทุน หรือหากว่าเป็นอาหารสำเร็จรูปก็ไม่สามารถที่จะนำมาจำหน่ายได้เพราะชาวบ้านส่วนใหญ่ประกอบอาชีพปลูกยางพาราทำสวนผลไม้เสียเป็นส่วนใหญ่จึงไม่มีชาวบ้านคนใดที่สามารถจะทำอาหารสำเร็จรูปมาฝากขายที่ สหกรณ์ร้านค้าได้

ดังนั้นสมาชิกที่ใช้คุปองซื้อสินค้าในสหกรณ์ร้านค้าแล้ว ยังมีรายจ่ายที่ออกไปภายนอกชุมชนอีกเป็นจำนวนมาก เพราะสหกรณ์ยังไม่มีสินค้าตามที่สมาชิกต้องการอย่างครบถ้วนเนื่องจากยังขาดเทคนิควิธีการที่จะหาวิธีการผลิตหรือจัดการกับสินค้าที่ยังไม่ครบถ้วนนี้ได้

สินค้าส่วนใหญ่ในสหกรณ์ร้านค้าเป็นเครื่องอุปโภคบริโภคที่จำเป็นไม่มีสิ่งอย่างมุขจำหน่าย เช่นเหล้า เบียร์ บุหรี่ เป็นต้น ดังนั้นสมาชิกจึงได้นิยามอุดหนุนร้านค้าภายนอกเพราะร้านค้าภายนอกนั้นจำหน่ายสิ่งที่เป็นอย่างมุขและสินค้าที่จำหน่ายในร้านค้าภายนอกนั้นก็ยังมีหลากหลายและมีราคาใกล้เคียงกับสหกรณ์ร้านค้าหรือสินค้าบางอย่างจะราคาถูกกว่า

ดังนั้นเมื่อสินค้าจากภายนอกมีความหลากหลายน่าซื้อราคาก็ไม่แตกต่างจากสหกรณ์ร้านค้า จึงเป็นเหตุให้สหกรณ์ร้านค้าไม่สามารถที่จะขายแข่งขันกับร้านค้าภายนอกได้ หรือการคิดที่จะให้สมาชิกทำอาหารสำเร็จรูปมาฝากสหกรณ์ร้านค้าจำหน่ายเพื่อให้มีสินค้าที่หลากหลายขึ้นก็ไม่สามารถทำได้เพราะสมาชิกส่วนใหญ่ประกอบอาชีพทำสวนยางและสวนผลไม้ ไม่มีเวลาที่จะผลิตสินค้าขึ้นมาจำหน่ายเอง สหกรณ์ร้านค้าจึงมีขีดจำกัดในการจำหน่ายสินค้า

2. ชาวบ้านส่วนใหญ่ยังยึดติดกับพฤติกรรมบริโภคนิยมคือการซื้อของฟุ่มเฟือยใช้จ่ายในเรื่องที่ไม่จำเป็น การใช้ชีวิตของชาวบ้านในชุมชนพวตั้งแต่แรกเริ่มที่อพยพเข้ามานั้น ยังคงมีวัฒนธรรมชุมชนที่เป็นพื้นฐานในการดำรงชีวิตไม่ว่าจะเป็นการผลิตหรือการบริโภค กล่าวคือ มีการผลิตเพื่อยังชีพ บริโภคแต่สิ่งที่จำเป็น มีการแลกเปลี่ยนเมื่อผลิตเกินความต้องการและขายเพื่อให้ได้เงินมาซื้อเครื่องอุปโภคบริโภคแต่ที่จำเป็นเท่านั้น การคัดถนนผ่านชุมชนเป็นช่องทางหนึ่งที่ทำให้สิ่งของฟุ่มเฟือยต่าง ๆ หลั่งไหลเข้าสู่ชุมชนจากพ่อค้าแม่ค้า จึงทำให้การผลิตและการบริโภคเปลี่ยนแปลงไปจากการผลิตแบบยังชีพเป็นการปลูกพืชเศรษฐกิจเพื่อขายให้ได้เงินมาซื้อของฟุ่มเฟือยที่เข้ามาขายในชุมชน การเข้ามาของลัทธิบริโภคนิยมนี้มีปัจจัยหลักคือ

2.1 การมีคัดถนนผ่านชุมชน

2.2 การขยายตัวของเศรษฐกิจเงินตรา ซึ่งเข้ามากับนายทุน

2.3 การเข้ามาของโครงการธนาคารเพื่อการเกษตรและสหกรณ์ (ธ.ก.ส.) ที่แนะนำให้ชาวบ้านปลูกยางพารา ซึ่งชาวบ้านมีความเข้าใจว่าการปลูกยางพารานั้นจะทำให้มีรายได้ดีขึ้น สามารถที่จะซื้อของฟุ่มเฟือยต่าง ๆ ได้

เมื่อลัทธิบริโภคนิยมได้แพร่เข้าสู่ชาวบ้านแล้วจึงทำให้เกิดปัญหาตามมาโดยเฉพาะอย่างยิ่งปัญหาหนี้สิน เพราะชาวบ้านมีความต้องการบริโภคเกินความจำเป็น ใช้จ่ายเกินรายได้ของตน ดังนั้นจึงได้เกิดการกู้หนี้ยืมสินในระบบและนอกระบบ กล่าวคือ ชาวบ้านกู้เงินของธ.ก.ส.เพื่อลงทุนปลูกยางพารา และเริ่มใช้หนี้เมื่อยางพารานั้นสามารถรีดได้แล้วซึ่งต้องใช้เวลา 7 ปีขึ้นไป ในระหว่างนั้นของฟุ่มเฟือยต่าง ๆ โดยเฉพาะเครื่องใช้ไฟฟ้าที่มีตัวแทนจากบริษัทมาเสนอขายให้แก่ชาวบ้านถึงในชุมชนทั้งสดและผ่อน ชาวบ้านมีรายได้น้อยแต่ต้องแบกรับภาระค่าครองชีพที่สูงขึ้นจากการบริโภคของฟุ่มเฟือยจึงต้องกู้เงินจากนายทุนนอกชุมชนแม้จะต้องจ่ายดอกเบี้ยในราคาสูง ก็ตาม ตั้งแต่นั้นมาลัทธิบริโภคนิยมก็กลายเป็นวัฒนธรรมหนึ่งของชาวบ้านไปซึ่งยากที่จะทำให้ชาวบ้านปรับเปลี่ยนพฤติกรรมได้

อุปถัมภ์เป็นเครื่องมือหนึ่งที่ชุมชนหวังว่าจะช่วยลดค่าใช้จ่ายได้เพราะมีข้อจำกัดในการใช้คือใช้ได้ในสหกรณ์ร้านค้าเท่านั้นซึ่งสินค้าส่วนใหญ่เน้นความจำเป็น ไม่ขายสิ่งที่เป็นอบายมุขหรือสิ่งที่ไม่มีความจำเป็นในการดำรงชีวิต ดังนั้นจึงทำให้ชาวบ้านไม่มีความสะดวกในการใช้อุปถัมภ์ เพราะการใช้อุปถัมภ์นั้นชาวบ้านเห็นเป็นเรื่องยุ่งยากและมากขั้นตอน เมื่อสหกรณ์ร้านค้าไม่มีสินค้าที่สมาชิกต้องการ โดยเฉพาะอย่างยิ่งของใช้ที่ไม่จำเป็นจึงทำให้สมาชิกไม่นิยมใช้อุปถัมภ์มาซื้อของในสหกรณ์ร้านค้า นอกจากของที่มีความจำเป็นต้องใช้เท่านั้นจึงมาซื้อที่สหกรณ์เพื่อความสะดวกและยังได้ปันผลด้วย

3. การเข้ามาของระบบตลาดในรูปแบบของแมคโคร โลตัส โดยเฉพาะอย่างยิ่งตลาดนัด ที่มีอิทธิพลต่อชาวบ้าน เพราะตลาดนัดตั้งอยู่ในชุมชน การคมนาคมสะดวกเพราะอยู่ติดกับถนน ในตลาดนัดมี สินค้าหลากหลายไม่ว่าจะเป็นเครื่องอุปโภคและบริโภคส่งผลให้ชาวบ้านซื้อของที่ ตลาดนัดมากกว่าร้านค้าชุมชน อิทธิพลของตลาดทุนนิยมที่ใช้เงินตราเป็นตัวตั้งซึ่งมาใน 2 รูปแบบ คือ

3.1 ห้างสรรพสินค้า เช่น แมคโคร โลตัส ฯลฯ

3.2 ตลาดนัดชุมชน

ชุมชนพวาได้รับอิทธิพลของตลาดจากการขยายตัวของเศรษฐกิจเงินตราที่ทำให้ เกิดการคมนาคม นั่นก็คือการตัดถนนผ่านชุมชนส่งผลให้สื่อโฆษณาต่าง ๆ สามารถเข้าถึงชุมชน ได้โดยเริ่มจากป้ายโฆษณาเป็นอันดับแรกทำให้ชาวบ้านเกิดความสนใจอย่างมาก นอกจากนั้นแล้ว การมีถนนก็ทำให้มีพ่อค้าแม่ค้าสามารถนำของเข้ามาขายถึงชุมชนและเกิดตลาดนัดของชุมชนพวา ขึ้นมา หลังจากการเกิดตลาดนัดแล้ว สื่อโฆษณาอื่น ๆ ก็หลั่งไหลเข้ามาในชุมชนนอกเหนือจาก ป้ายโฆษณา เช่น แผ่นพับใบปลิวเข้ามาจากการสำรวจทางการตลาด วิทยุ โทรทัศน์ มากับตัวแทน จำหน่ายเครื่องใช้ไฟฟ้าซึ่งเป็นสื่อที่ดึงดูดใจชาวบ้านมากที่สุด

นอกจากระบบตลาดที่อยู่ในรูปของห้างสรรพสินค้าแล้ว ก็ยังมีตลาดนัดชุมชนที่เข้ามา ทำให้ชาวบ้านมีความสะดวกสบายในการจับจ่ายซื้อเครื่องอุปโภคบริโภคทั้งที่จำเป็นและไม่จำเป็น ตลาดนัดมีอิทธิพลต่อชาวบ้านมากเนื่องจากว่าอยู่ในชุมชน ชาวบ้านไม่ต้องเดินทางไกลไม่สิ้นเปลือง ค่าใช้จ่ายในการเดินทางมาก จากการสัมภาษณ์เจ้าของพื้นที่ตลาดนัดผู้ซึ่งเป็นคนเก็บค่าเช่าที่ของ พ่อค้าแม่ค้าที่มาขายในตลาดนัดจึงทราบว่า ตลาดนัดเนินจำปานี้เปิดอย่างเป็นทางการเมื่อพ.ศ. 2544 หลังจากตลาดนัดพวาโดยการเกิดตลาดนัดของเนินจำปานั้นเนื่องจากว่าบริเวณหน้าบ้านของผู้เก็บ ค่าเช่าที่นั่นกว้างขวาง ดังนั้นจึงมีพ่อค้าแม่ค้ามาติดต่อขอเช่าที่เปิดตลาดนัด เมื่อเจ้าของที่ดินไม่ขัดข้อง จึงเริ่มมีพ่อค้าแม่ค้ามาจับจองที่ขายสินค้าซึ่งเจ้าสาวจะเป็นผู้จัดการบริหารเกี่ยวกับสื่อของผู้ค้า ใน การเก็บค่าที่นั่น ก็จะดูจากพื้นที่ของร้านค้าว่ากว้างเท่าใดและขายสินค้าอะไร ถ้าเป็นเนื้อหมู ปลาทะเล ก็จะเก็บค่าที่สูงกว่าร้านค้าอื่นเพราะลงทุนมาสูงและก็ขายได้กำไรดี ผู้ค้าขายส่วนมากก็จะเป็น คนเก่าแก่ คือตั้งร้านมาตั้งแต่จัดตั้งตลาดใหม่ ๆ มาจากตลาดหนองมนบ้าง เป็นคนในชุมชน บ้างหลากหลายกันไป

ตลาดนัดมีสินค้าที่หลากหลายโดยเฉพาะอย่างยิ่งคืออาหารไม่ว่าจะเป็นอาหารสด อาหารแห้ง อาหารสำเร็จรูป ผักผลไม้ต่าง ๆ รวมไปถึงขนมหลายประเภท ราคาสินค้าที่ตลาดนัด ก็ไม่แพงมากเพราะเน้นขายให้แก่ชาวบ้าน ทำให้ชาวบ้านสิ้นเปลืองเงินไปกับตลาดนัดครั้ง ละหลายร้อยบาท ดังนั้นสหกรณ์ร้านค้าจึงไม่สามารถที่จะแข่งขันกับตลาดนัดได้เนื่องจากไม่มี

สินค้าหลากหลายเหมือนตลาดนัด

จะเห็นได้ว่าการที่ระบบตลาดเข้ามาในชุมชนส่งผลให้ชาวบ้านก่อเกิดพฤติกรรมในการบริโภคที่ฟุ่มเฟือยแก่ชาวบ้าน รวมไปถึงการเปลี่ยนแปลงวิธีการผลิตจากการผลิตเพื่อขายเป็นการปลูกพืชเศรษฐกิจเพื่อขายให้ได้เงินมาใช้จ่ายสนองความต้องการในการบริโภคสินค้าต่างๆ ไม่ว่าจะเป็นที่ห้างสรรพสินค้าหรือตลาดนัด การใช้ถุงของร้านค้าชุมชนจึงเป็นเครื่องมือหนึ่งที่จะช่วยยั้งการไหลออกของเงินในชุมชนสู่ร้านค้าภายนอกแต่ก็ได้ในระดับหนึ่งเท่านั้นเพราะการแข่งขันกับตลาดภายนอกนั้น ชุมชนต้องมีตลาดกลางที่มีสินค้าและบริการครบถ้วนและราคาไม่แตกต่างจากร้านค้าภายนอกมากนักโดยเน้นผลิตภัณฑ์ในชุมชนจึงจะสามารถแข่งขันกับระบบตลาดได้

4. การปลูกพืชเศรษฐกิจทำให้ชาวบ้านไม่มีเวลาทำกิจกรรมอื่น ซึ่งวัตถุประสงค์อย่างหนึ่งของคูปองนั้นก็ใช้เพื่อกระตุ้นการผลิต แต่ก็ไม่ค่อยได้ผลเท่าที่ควรเพราะชาวบ้านไม่มีเวลาจะผลิตผลิตภัณฑ์อื่นมาฝากขายไว้กับร้านค้าของชุมชน เนื่องจากชาวบ้านในชุมชนเวลานั้นประกอบอาชีพปลูกยางพาราเป็นอาชีพหลัก ปลูกผักและผลไม้เป็นอาชีพรองลงมา ยางพารานั้นต้องกรีดในเวลากลางคืน ตั้งแต่เวลาประมาณ 24.00 นาฬิกา – 6.00 นาฬิกา กลางวันก็จะดูแลสวนผลไม้และผักพื้นบ้านที่ตนเพาะปลูกไว้ ดังนั้นเวลาในการทำกิจกรรมอื่นจึงมีน้อยมากเนื่องจากชาวบ้านนั้นมีกิจกรรมในการปลูกพืชเศรษฐกิจมากแล้ว ซึ่งชาวบ้านให้ความสำคัญกับการปลูกพืชเศรษฐกิจมากกว่าการผลิตอย่างอื่น เพราะพืชเศรษฐกิจนั้นสามารถสร้างรายได้ให้กับชาวบ้านค่อนข้างสูง การทำกิจกรรมอื่นซึ่งไม่ได้รับเงินเป็นจำนวนมาก ชาวบ้านเห็นว่าเป็นการเสียเวลา ทั้งนี้เป็นเพราะระบบเศรษฐกิจเงินตราที่ทำให้ชาวบ้านมีวิถีชีวิตในการผลิตเปลี่ยนแปลงไป เงินเป็นสิ่งที่สำคัญที่สุดในการดำรงชีวิต เพราะสามารถซื้อความสะดวกสบายจากของใช้ต่าง ๆ ไม่ว่าจะเป็นเครื่องใช้ไฟฟ้า รถยนต์ รถจักรยานยนต์ ฯลฯ สิ่งเหล่านี้เป็นแรงจูงใจให้ชาวบ้านต้องปลูกพืชเศรษฐกิจเพื่อขายโดยไม่สามารถปฏิเสธได้ ดังนั้นในการรวมตัวกันทำกิจกรรมของกลุ่มชาวบ้านจึงเห็นความสำคัญ น้อยกว่าการทำมาหากิน นอกจากนั้นการกระตุ้นการผลิตในชุมชนก็ไม่สามารถทำได้มากนักเพราะชาวบ้านมีข้อจำกัดในเรื่องของเวลาดังที่ได้กล่าวในข้างต้น การใช้ถุงของสมาชิกจึงเป็นการนำเงินสดมาแลกกับคูปอง มีชาวบ้านเป็นส่วนน้อยที่จะนำผลิตภัณฑ์หรือพืชผักที่ตนปลูกมาแลกกับคูปอง

5. คูปองรูปร่างสีส้มไม่ตรงกับที่ชาวบ้านเลือกแบบไว้อีกทั้งยับและฉีกขาดง่ายยากแก่การเก็บไว้กับตัว ชาวบ้านจึงไม่ยอมแลกคูปองไว้ใช้หรือเมื่อจะซื้อสินค้าที่สหกรณ์เท่านั้นจึงจะแลกแล้วซื้อเลย ปัญหาด้านเทคนิคนั้นเกี่ยวกับรูปแบบของคูปองที่ไม่ตรงกับความต้องการของสมาชิกและมีจุดบกพร่องหลายอย่างดังต่อไปนี้

5.1 กระดาษที่ใช้ทำคู่มือบางมากและยับง่าย เมื่อสมาชิกพับคู่มือแล้วกระดาษคู่มือก็ยับจนเกือบขาดซึ่งไม่เหมาะแก่การใช้ในกลุ่มเพราะคู่มือนั้นสามารถใช้ได้กับสมาชิกทุกเพศทุกวัย ถ้าเด็กนำมาใช้ก็จะขาดความระมัดระวังจนเป็นเหตุให้คู่มือนั้นชำรุดขาดไป

5.2 รูปแบบของสีและตราสัญลักษณ์คู่มือ สีของคู่มือนั้นไม่ได้ตามที่ชาวบ้านต้องการ เพราะในขั้นตอนการทำคู่มือครั้งแรกนั้น ในขั้นตอนการออกแบบเมื่อเรียบร้อยแล้วทางทีมงานที่ออกแบบก็จะนำรูปแบบของคู่มือมาให้กับสมาชิกดู เมื่อสมาชิกพอใจจึงได้นำไปจัดพิมพ์ แต่เมื่อพิมพ์ออกมาแล้วรูปแบบของสีและตราสัญลักษณ์ไม่ตรงกับรูปแบบที่ตกลงกันไว้ กล่าวคือสีของคู่มือนั้นอ่อนกว่าแบบที่เลือกไว้และรูปสัญลักษณ์บนคู่มือก็ไม่เหมือนกับที่ได้เลือกไว้

5.3 หมายเลขเบอร์ของคู่มือสามารถใช้มือลบได้ จนต้องพิมพ์หมายเลขใหม่ เมื่อคู่มือมีปัญหาในด้านเทคนิคแล้วนั้นจะมีปัญหาตามมาก็คือ แรงจูงใจในการใช้คู่มือจะน้อยลงแล้วยังทำให้ชาวบ้านเสียความรู้สึกด้วยเพราะชาวบ้านมีความคาดหวังว่าคู่มือจะมีลักษณะที่ต้องการและเป็นเอกลักษณ์ของชุมชนรวมไปถึงการใช้คู่มือได้อย่างสบายมือโดยไม่ต้องพะวงว่าคู่มือจะชำรุดเสียหายง่ายด้วย

แนวทางในการพัฒนาระบบแลกเปลี่ยนชุมชนในภาคตะวันออก

จากประสบการณ์การศึกษาในระบบแลกเปลี่ยนชุมชนในตำบลพวา เราสามารถอ้างอิงจากกรณีชุมชนพวาไปสู่ชุมชนอื่นในภาคตะวันออกที่มีเงื่อนไขคล้ายคลึงกันได้แก่ การมีระบบเครือข่ายที่เป็นพื้นฐานของชุมชนที่มีฐานทรัพยากรคือป่าไม้และการมีผู้นำที่พระสงฆ์รวมถึงฆราวาสที่มีความเข้มแข็งและอุทิศการทำงานให้กับส่วนรวม นอกจากนี้ยังต้องอยู่ในเครือข่ายแนวคิดการพึ่งตนเอง เช่นวนเกษตร ชุมชนในภาคตะวันออกที่มีเงื่อนไขดังกล่าวนี้สามารถนำรูปแบบการแลกเปลี่ยนของชุมชนพวาไปปรับประยุกต์ใช้ได้โดยต้องคำนึงถึงองค์ความรู้ของกลุ่มกวยที่ได้ผ่านการปฏิบัติมาอย่างได้ผล รวมถึงการต้องคำนึงถึงแนวทางในการพัฒนาเพื่อปรับปรุงจุดอ่อนรูปแบบการแลกเปลี่ยนในพื้นที่ด้วย ผู้วิจัยจะขอเสนอแนวทางในการพัฒนาทั้ง 2 ด้านที่กล่าวมาแล้วดังนี้

1. รูปแบบการแลกเปลี่ยนที่เหมาะสม (เริ่มจากการไม่ใช่สื่อมาสู่การใช้คู่มือ)

ควรเริ่มจากรูปแบบที่ไม่เป็นทางการมาสู่รูปแบบที่เป็นทางการ รูปแบบที่ไม่เป็นทางการอย่างในกรณีของกลุ่มกวยนั้นคือการแลกเปลี่ยนความรู้ การแลกเปลี่ยนแรงงานและการแลกเปลี่ยนพันธุ์ไม้ในการประชุมกลุ่มที่จัดขึ้นเดือนละครั้งจนกระทั่งการนำแนวคิดเกี่ยวกับระบบแลกเปลี่ยนชุมชนมาใช้ในรูปแบบของคู่มือเพื่อให้เหมาะสมกับกลุ่มเพราะคู่มือนั้นสามารถใช้ได้ในชีวิต

ประจำวันมากกว่ารูปแบบที่ไม่เป็นทางการที่จัดขึ้นเดือนละครั้ง

2. การขับเคลื่อนการแลกเปลี่ยนในระบบอุปถัมภ์นั้นจำเป็นต้องใช้กลยุทธ์โดยวัฒนธรรมสมัยใหม่มาปฏิสัมพันธ์เนื้อหาของวัฒนธรรมชุมชนที่อยู่ในความคิดความเชื่อของคนกวย ซึ่งจะสามารถกระทำได้อีกต่อไปนี้

2.1 การพัฒนาอุปถัมภ์ให้สามารถตอบสนองความต้องการสินค้าของสมาชิก นั่นคือการผลักดันให้สมาชิกที่เป็นเยาวชนมีส่วนร่วมในการผลิตผลิตภัณฑ์ที่สมาชิกต้องการและยังไม่มีในร้านค้าชุมชนซึ่งจะเป็นการสนับสนุนให้เยาวชนได้ใช้เวลาว่างให้เป็นประโยชน์และได้รับความรู้ในการทำกิจกรรมด้วย กล่าวคือ การเพิ่มปริมาณสินค้าในร้านค้าชุมชนให้มีความหลากหลายขึ้นเพราะปัจจุบันสหกรณ์ร้านค้ายังไม่มีสินค้าประเภทอาหารสด อาหารสำเร็จรูป และผักสดผลไม้มาวางขาย กลุ่มฐานการผลิตในด้านอาหารและผลิตภัณฑ์อาจจะต้องประชุมหารือในเวทีการประชุมกลุ่มที่จัดขึ้นทุกเดือนในการที่จะผลิตสินค้าที่ยังไม่มีในสหกรณ์ขึ้นมาทำที่จะทำได้และให้เยาวชนได้มีส่วนร่วมในการผลิตด้วยโดยอาจเปลี่ยนแปลงแพ็คเกจของสินค้าให้ดูน่าซื้อน่าใช้มากยิ่งขึ้น เช่นการทำขนมที่อาจจะเปลี่ยนรูปแบบของห่อให้ดูน่าซื้อมากขึ้นหรือรูปลักษณะของขนมให้เปลี่ยนไปจากเดิมหรืออาหารสำเร็จรูปก็จะเน้นให้เยาวชนเป็นผู้ประกอบอาหารโดยอาจจะคิดเมนูใหม่ ๆ ไม่ซ้ำกับอาหารที่ขายตามตลาดนัดทั่วไปมาวางขายที่ร้านค้าชุมชน โดยให้ค่าตอบแทนแก่ผู้ผลิตเป็นอุปถัมภ์ ส่วนเรื่องของผักต่างๆนั้นก็อาจทำโครงการที่สนับสนุนให้เยาวชนปลูกพืชผักสวนครัวในพื้นที่ที่ตนมีเมื่อได้ผลผลิตก็นำมาฝากขายที่ร้านค้าชุมชนได้ ซึ่งก็จะจ่ายอุปถัมภ์ให้เป็นค่าสินค้า

2.2 การปลูกจิตสำนึกให้สมาชิกรู้จักการพอเพียงเพื่อลดพฤติกรรมบริโภคนิยม กล่าวคือการส่งเสริมให้สมาชิกทั้งผู้ใหญ่และเยาวชนทำบัญชีรายรับรายจ่ายในครัวเรือน เพื่อให้เห็นได้ชัดเจนว่าในแต่ละวันนั้นตนมีรายจ่ายในเรื่องใดบ้าง มีความจำเป็นหรือไม่ และคำนวณถึงรายได้ที่ตนได้รับว่าเพียงพอต่อค่าใช้จ่ายหรือไม่อย่างไร อุปถัมภ์มีบทบาทเกี่ยวกับการทำบัญชีและการออมทรัพย์ กล่าวคือบัญชีอุปถัมภ์นั้นจะมีการจดบันทึกแยกกับบัญชีรายรับรายจ่ายที่เป็นเงินบาททั่วไปซึ่งจะแยกให้เห็นถึงรายจ่ายภายนอกชุมชนที่หมดไปกับสินค้าอุปโภคบริโภคต่าง ๆ ทั้งที่จำเป็นและไม่จำเป็น กับรายรับรายจ่ายของอุปถัมภ์ที่ใช้ในสหกรณ์ร้านค้า ซึ่งจำกัดสินค้าโดยเฉพาะอย่างยิ่งสินค้าฟุ่มเฟือยทางสหกรณ์ร้านค้าจะไม่นำมาจำหน่ายให้แก่สมาชิก

เมื่อบัญชีเงินบาทและบัญชีอุปถัมภ์พอแยกกันแล้ว สมาชิกจะสามารถรับรู้ได้อย่างชัดเจนถึงค่าใช้จ่ายที่แท้จริงและจะสามารถช่วยลดการบริโภคสินค้าฟุ่มเฟือยได้ ในเรื่องของออมทรัพย์นั้นเป็นประโยชน์อย่างยิ่งแก่เยาวชนเพราะเมื่อมีการทำกิจกรรมที่ก่อให้เกิดรายได้แล้วนั้น กลุ่มจะใช้อุปถัมภ์เป็นสื่อกลางในการสร้างรายได้ เช่นเมื่อสมาชิกเด็กนำผลิตภัณฑ์หรือผลิตผลมาฝากขายกับ

สหกรณ์ร้านค้า ก็จะได้รับค่าผลิตผลและผลิตภัณฑ์นั้นเป็นคูปองไป ซึ่งคูปองนั้นก็จะสามารถใช้ได้กับสหกรณ์ร้านค้าแห่งเดียว ดังนั้นเมื่อการซื้อมีจำกัดคูปองก็จะนำไปออมซึ่งสามารถออมไว้กับตัว หรือจะเก็บไว้ออมในวันออมทรัพย์ของกลุ่มก็ได้ ซึ่งการออมไว้กับตัวนั้นก็จะมีการทำบัญชีออมของคูปองแยกกับบัญชีรายรับรายจ่าย ทำให้ทราบว่าตนเองมีการออมเก็บอยู่เท่าไรซึ่งสามารถนำมาใช้ได้หากมีความจำเป็นโดยการไปแลกเป็นเงินสดจากกรรมการคูปองซึ่งกรรมการคูปองจะพิจารณาเป็นกรณีตามความสำคัญ

ในการออมทรัพย์กับกลุ่มออมทรัพย์ก็เช่นกัน เมื่อนำคูปองไปออมทรัพย์กับกลุ่มแล้วทางกลุ่มออมทรัพย์ก็จะนำคูปองที่สมาชิกนำมาอมนั้นไปแลกให้กับสมาชิกที่ต้องการกู้เงินเพื่อที่จะให้สมาชิกนั้นนำคูปองที่ได้ใช้กับสหกรณ์ร้านค้าและสิ่งที่เป็นเท่านั้น ซึ่งเป็นการลดค่าใช้จ่ายที่ฟุ่มเฟือยของสมาชิกและชะลอการไหลออกของเงินสู่นอกชุมชนด้วย

2.3 การสร้างตลาดแลกเปลี่ยนเพื่อแข่งขันกับตลาดนัด ตลาดแลกเปลี่ยนจะชะลอการไหลออกของเงินสู่นอกชุมชนโดยตลาดกลางนั้นจะต้องมีสินค้าที่หลากหลายไม่ว่าจะเป็นผลิตภัณฑ์ในชุมชน เช่นยาสมุนไพร น้ำยาล้างจาน สบู่ ฯลฯ หรือผักผลไม้ต่าง ๆ รวมไปถึงอาหารสำเร็จรูปซึ่งมาจากการผลิตในชุมชน เพื่อให้ชาวบ้านได้มาอุดหนุนสินค้าของชุมชนเอง

การสร้างตลาดกลางนั้นเป็นการต่อสู้กับระบบตลาดในรูปของห้างสรรพสินค้าเช่น แมคโคร โลตัส ฯลฯ ซึ่งขายสินค้าครบวงจรและมีรายการสินค้าที่ลดราคา มีการโฆษณาและประชาสัมพันธ์สูง เข้าถึงผู้บริโภคทุกเพศทุกวัยทำให้ผู้บริโภคเกิดแรงจูงใจมีความต้องการใช้บริการไม่ว่าจะอยู่ห่างไกลจากชุมชนก็ตาม นอกจากนั้นแล้วตลาดกลางยังต้องต่อสู้กับตลาดนัดที่มีเกือบทุกวันในชุมชน ซึ่งตลาดนัดนั้นจะมีสินค้าที่หลากหลายเช่นกัน และสินค้านั้นจะเน้นเป็นสินค้าแบบชาวบ้าน เช่น ผักผลไม้ อาหารสด อาหารแห้ง อาหารสำเร็จรูป ข้าวของเครื่องใช้ที่มาจากโรงงานและจำหน่ายได้ในราคาถูกซึ่งตลาดนัดนี้ชาวบ้านจะนิยมมากเพราะมีสินค้าน่าสนใจไม่แพงหลากหลายและใกล้บ้าน ไม่ต้องเสียเวลาและค่าใช้จ่ายในการเดินทาง

ตลาดแลกเปลี่ยนจะเป็นทางเลือกใหม่สำหรับชาวบ้านซึ่งการสร้างตลาดชุมชนนั้นจะมีขั้นตอนเชื่อมโยงกับการกระตุ้นการผลิตเพื่อสนองความต้องการ กล่าวคือ การที่ชุมชนนั้นสามารถสร้างสินค้าที่หลากหลายทั้งสินค้าอุปโภคและบริโภคได้แล้ว จากนั้นก็จะมีการวางแผนการทำตลาดแลกเปลี่ยนโดยการประชุมสมาชิกในกลุ่มและช่วยกันออกความคิดเห็นเกี่ยวกับเรื่องสินค้าที่ผลิตขึ้นในชุมชนว่าผลิตภัณฑ์ชนิดใดมีคุณภาพและราคาอย่างไรเมื่อเปรียบเทียบกับตลาดนัดและสินค้าชนิดนั้นเป็นที่ต้องการของชาวบ้านมากน้อยเพียงใดโดยอยู่บนพื้นฐานแนวคิดของความพอเพียงและจำเป็น หากชุมชนยังขาดสินค้าชนิดใดและเห็นว่าสามารถผลิตขึ้นเองได้ก็จะระดมแรงงานและสมองช่วยกันผลิต

เมื่อสินค้ามีหลากหลายแล้ว ก็มีการวางแผนเกี่ยวกับการเปิดตลาดแลกเปลี่ยนสินค้า โดยหาสถานที่ที่อยู่ใกล้กับแหล่งชุมชนเดินทางไปมาสะดวกจากนั้นก็หาวันที่คิดว่าน่าจะเปิดตลาดได้ เช่น ทุกวันเสาร์อาทิตย์เพื่อที่จะเปิดโอกาสให้ชาวบ้านได้มาร่วมขายสินค้า ซึ่งเป็นยุทธวิธีหนึ่งในการจูงใจให้ชาวบ้านมาอุดหนุนตลาดชุมชนด้วย ตลาดแลกเปลี่ยนจะใช้เฉพาะคูปองเป็นสื่อกลางในการแลกเปลี่ยนเท่านั้น และจะเปิดโอกาสให้ชาวบ้านจากข้างนอกที่ไม่ได้เป็นสมาชิกได้ซื้อ สินค้าโดยจะจัดโต๊ะมีเจ้าหน้าที่ให้บริการแลกเปลี่ยนแก่ชาวบ้านที่มาซื้อสินค้า โดยจะไม่หักเปอร์เซ็นต์แต่อย่างใดเพื่อเป็นการจูงใจให้ใช้คูปองในการซื้อสินค้า

สิ่งสำคัญในการเปิดตลาดนัดชุมชนคือ การ โฆษณาและประชาสัมพันธ์ซึ่งมีผลต่อการรับรู้และการตัดสินใจในการมาใช้บริการตลาดแลกเปลี่ยน หากตลาดแลกเปลี่ยนสามารถเปิดตัวและขับเคลื่อนไปได้จะเป็นผลดีแก่ชุมชนเป็นอย่างมากไม่ว่าจะเป็นการสร้างรายได้ให้แก่ชุมชน การชะลอการไหลออกของเงินในชุมชนสู่ภายนอกชุมชนและลดพฤติกรรมบริโภคนิยมด้วย

2.4 การส่งเสริมการทำกิจกรรมสร้างงาน โดยให้คูปองเป็นคำตอบแทน เนื่องจากชาวบ้านส่วนใหญ่ในนั้นประกอบอาชีพปลูกพืชเศรษฐกิจเป็นหลัก ดังนั้นจึงมีข้อจำกัดในเรื่องของเวลา ดังนั้นการทำกิจกรรมที่สร้างรายได้ของชาวบ้านจะเป็นตัวเชื่อมโยงให้ชาวบ้านแบ่งเวลามาทำกิจกรรมอื่นที่สามารถสร้างรายได้ให้กับตนได้โดยไม่ต้องเสียผลประโยชน์จากการแบ่งเวลาในการทำงานในแต่ละวัน เพราะชาวบ้านส่วนใหญ่ในนั้นมีรายได้จากการปลูกพืชเศรษฐกิจซึ่งสามารถสร้างรายได้ให้แก่ครอบครัว ดังนั้นชาวบ้านจึงให้ความสนใจกับการปลูกพืชเศรษฐกิจมากกว่าการทำกิจกรรมอื่น

การจัดกิจกรรมที่สร้างรายได้จึงเป็นสิ่งที่จูงใจให้ชาวบ้านสนใจในกิจกรรมที่จัดขึ้น แม้จะไม่สามารถมาทำกิจกรรมได้เต็มเวลาแต่ก็ยังมีความสนใจที่เข้ามาร่วมทำกิจกรรม ซึ่งจะเป็นแรงจูงใจเพราะสายสัมพันธ์ทางเครือญาติทำให้ผู้ใหญ่หันมาร่วมกันทำกิจกรรมเพื่อประโยชน์แก่ชุมชนและตนเอง การทำกิจกรรมที่สร้างรายได้ นั้น จะใช้คูปองแทนเงินสดเนื่องจากคูปองนั้นจะสามารถช่วยสมาชิกได้ในเรื่องของการออมและจำกัดการซื้อแต่ในร้านค้าสหกรณ์เพื่อไม่ให้เงินไหลออกนอกชุมชนและลดการใช้จ่ายที่ฟุ่มเฟือยของสมาชิกได้

2.5 การพัฒนารูปแบบของคูปอง คูปองในปัจจุบันนี้อยู่ในรูปของกระดาษสามารถยับและฉีกขาดได้ง่าย ยิ่งเมื่อผ่านการใช้นานก็จะทำให้คูปองอยู่ในสภาพชำรุดและไม่สามารถใช้งานได้อีก ดังนั้นการจัดทำรูปแบบของเงินตราชุมชนเพื่อให้คงทนถาวรสามารถใช้ได้นานนั้น ควรใช้วัสดุที่ไม่ใช่กระดาษ สามารถพกพาได้ง่ายและมีน้ำหนักเบา นั่นคืออยู่ในรูปแบบของเหรียญ โดยจะใช้พลาสติกที่มีน้ำหนักเบาและมีสีสันทันหลากหลายมาใช้แทนคูปองที่เป็นกระดาษ เช่น เหรียญ 1 พอ ใช้สีเหลือง เหรียญ 5 พอ ใช้สีเขียว เป็นต้น

จากการศึกษาเรื่องการฟื้นฟูวัฒนธรรมชุมชนในเรื่องของวัฒนธรรมการแลกเปลี่ยน จะพบว่ากลุ่มชาติพันธุ์กวยในชุมชนพวนนั้นยังคงมีความคิดและความเชื่อในแบบของวัฒนธรรม อีสานอยู่โดยเฉพาะอย่างยิ่งความผูกพันในระบบเครือญาติที่ยังคงมีอยู่ในปัจจุบัน แม้ว่ากลุ่มกวย จะได้รับผลกระทบจากวัฒนธรรมสมัยใหม่ที่เข้ามาสู่ชุมชนพวนอันเนื่องจากการขยายตัวของ เศรษฐกิจทุนนิยมก็ตามแต่กลุ่มกวยก็สามารถที่จะรักษาความเป็นชุมชนกวยไว้ได้ ดังนั้นระบบ แลกเปลี่ยน ชุมชนที่เกิดขึ้นในรูปแบบของอุปถัมภ์จึงสะท้อนความคิดและความเชื่อของคนกวย ในเรื่องของพุทธศาสนาและการอยู่ร่วมกับธรรมชาติรวมไปถึงการนับถือผีบรรพบุรุษที่แสดงออก มาในรูปของพิธีกรรมการเช่นไหว้ผีปู่ตาซึ่งคนกวยยังคงยึดถือ และปฏิบัติอยู่ถึงปัจจุบัน สิ่งต่าง ๆ เหล่านี้ได้ ถ่ายทอดให้เห็นจากรูปสัญลักษณ์และชื่อของอุปถัมภ์ซึ่งอาศัยสายสัมพันธ์ทางเครือญาติ เป็นพื้นฐานในการฟื้นฟูระบบแลกเปลี่ยนชุมชน